

*Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasının
100 illiyinə həsr olunur*

NİZAMİ GƏNCƏVİ

DİVAN

AZƏRBAYCAN (TÜRK) DİLİNDƏ

*Misirin Xədiviyyə kitabxanasında tapılmış,
Xəttaə İsgəndər oğlu Pir Əhməd tərəfindən
1544-cü ildə (923) üzü köçürülmüş nüsxənin
El Oğlu tərəfindən tərtib edilmiş nəşrinə əsasən
çap edilir.*

Bakı – 2019

894.361

AZE

**TOPLAYAN, TƏRTİB EDƏN
VƏ ÖN SÖZÜN MÜƏLLİFİ:
KAZİMİ P.F.**

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Şərhlər və qeydlər El Oğlunundur.

Nizami Gəncəvi. Divan. –Azərbaycan (Türk) dilində. Misirin Xədiviyyə kitabxanasında tapılmış, Xəttad İsgəndər oğlu Pir Əhməd tərəfindən 1544-cü ildə (923) üzü köçürülmüş nüsxənin El Oğlu tərəfindən tərtib edilmiş nəşrinə əsasən çap edilir. Toplayan, tərtib edən və ön sözün müəllifi-tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent – Kazimî P.F. – Bakı: Mütərcim, 2019. – 304 s

K 4306020000 288-19
026

© Kazimî P.F., 2019

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ (F.d.dos. Kazimî P.F.).....	4
MÜQƏDDİMƏ (El Oğlu).....	10
BURAYA BELƏ GƏLDİK (İsmayil Hadi).....	31
GƏNCƏLİ NİZAMİ (Mohəmməd Rza Karimî).....	42
GÜMANDAN YƏQİNƏ KEÇİDİN FƏXRİ (professor, doktor Azadə Rüstəmovə) ..	74

NİZAMİNİN DİVANI

BİRİNCİ BÖLMƏ.....	80
İKİNCİ BÖLMƏ.....	114
XƏDİVİYYƏ NÜSXƏSİNİN ÇAP VERSİYASI.....	259

ÖN SÖZ

f.d.dos. KAZIMI P.F.

Nəhayət Nizami Gəncəvinin Azərbaycan (türk) dilində divanını qarşıımızdadır. Bütün ədəbiyyatsevənlərin gözü aydın olsun.

Son yüz ildə ədəbiyyat dərslərində hər bir azərbaycanlıya dərs deyən müəllim Nizami Gəncəvi və onun yaradıcılığı haqqında nə deməsindən asılı olmayaraq, mütləq qeyd edib ki, Nizami Azərbaycanlıdır və onun Azərbaycan dilində əsərləri olub və itib. Bir çox ədəbiyyat dərsi deyənlərin ola bilsin ki, şairin "Pedər bər pedər mərəmra tork bud - ke hər yek be nıru yeki qorg bud." beytindən də xəbəri olmamışdır. Lakin bir "genetik kod" daim bizə xatırladırdı ki, Nizaminin azərbaycanca divanı mövcud olub.

İsgəndər oğlu Pir Əhməd adlı bir şəxs 1544-ci ildə (923) Nizami Divanının üzünü köçürərək Misir nüsxəsinin (Misirin Xədiviyə kitabxanasında tapılmış nüsxə) dövrümüzə qədər gəlib çatmasına vasitə olmuşdur. İsgəndər oğlu Pir Əhməd bu divanı mövcud bir qədim nüsxənin üzünü köçürərək hazırlamış və ya müxtəlif mənbələrdən toplayaraq tərtib etmişdir?- müəyyənləşdirmək çətinidir. Əlyazmanın sonunda xəttatın özü haqqında etdiyi qeyd kiçik bir ehtimal etməyə əsas verir ki, divan mövcud, qədim nüsxənin üzündən köçürülüb. Bu zaman yeni və daha vacib sual qarşı-

ya çıxır. Bəs o qədim nüsxənin tərtibatçısı kim olmuşdur, bəlkə o aftoqraf nüsxəsi idi? O qədim nüsxənin tərtibatçısı gənc şair Nizami Qaramanlı da ola bilərdi. Divanın quruluşu və toplanan əsərlərin müxtəlifliyi əsas verir ki, əlyazmanın ilkin tərtibatçısı müəllifə və ya müəlliflərə, eləcə də söz sənətinə laqeyd şəxs olmayıb. Türkçə şerlərlə yanaşı fars dilli əsərləri də bu divanda yerləşdirməklə tərtibatçı öz dövründə dil məhdudiyət çərçivəsinin olmadığını, məşhur sənətkarların bir neçə dilin imkanlarını səfərbər edə bildiklərini, eləcə də hazırlıqlı oxucuların bu dillərdə mürəkkəb fikir kompozisiyalarını anlama bildiyini göstərir.

Xədiviyə nüsxəsini bizə miras qoymuş xəttat İsgəndər oğlu Pir Əhmədə xüsusi bir minnətdarlıq düşür. Orta əsr katibləri üzünü köçürdükləri və ya tərtib etdikləri müntəxabatları "məhsil" olaraq hazırlayırdılar. Kitabın son haləti milli, ideoloji, siyasi məqsədlərdən daha çox iqtisadi məqsədlər daşıyırdı. Xəttat katibin peşəkarlıq səviyyəsindən asılı olaraq əlyazması nüfuzlu hakim və əyanlara ənan müqabilində hədiyyə oluna bilər və ya satışa təqdim oluna bilərdi. Əlyazmaya katibin düşüncələri, zövq və səliqəsindən asılı olaraq müxtəlif poetik parçalar daxil oluna bilər, bəziləri ixtisar oluna bilər, bəsən isə müəlliflər arasında qarışıqlıq da yarana bilərdi. Katib Nizami Gəncəvini mütləq tanımalı idi. Çünki Nizami Gəncəvi öz sağlığında artıq dünya şöhrəti qazanmışdı.

Eləcə də katib gənc yaşlarında dünyasını dəyişmiş Nizami Qaramalını tanımaya bilər və onun bir sıra əsərlərini yanlış olaraq divana daxil edə bilərdi. Bu və digər hallar orta əsr əlyazma kitabı mirasımızda çox rastlaşılan hallardır.

Təqdim olunan Nizami divanında əsərlərin quruluşu son dərəcə mürəkkəbdir. Ərəb, fars və türk dillərinin mürəkkəb konfigurasiyası ilə sanki şair gizli mətləblərə işarə edir, yalnız yüksək səviyyəli oxuculara xitab edir. Hər bir əsərdə üç dildə yüksək söz sənətkarlığının nümunəsini görürük. Belə ki, onu anlamaq üçün hər üç dili mükəmməl bilməklə yanaşı, təsəvvür fəlsəfəsini, dövrün poetik norma və metodlarına bələd olmaq lazımdır. Bəlkə elə məhz buna görə Nizaminin həmdövrələri, eləcə də, sonrakı əsərlərdə görkəmli mütəfəkkirlər Nizami dühasının əlçatmaz olduğunu iddia edirdilər. Belə yazı texnikası intibah dövrü şairlərinə xasdır.

Nizaminin hər bir azərbaycanlının qəlbində xüsusi yeri var. Hər birimiz erkən yaşlarımızdan kərpickəsən kişinin rəvayətini, Sultan Səncərə nəsihət edən qarının həyat nümunələri ilə tərbiyə olunmuşuq. Odur ki, Nizami əsərlərindən hər bir azərbaycanlının da bir gözləntisi var. Nizaminin Azərbaycanca divanı dedikdə mexaniki olaraq "Gecə xəlvətə bizə sevgili yar gəlmiş idi", və ya "Pəmbeyi dage cunun içrə nihandır bədənim" kimi, klassik üslublu misralar təsəvvürümüzdə forma və modellər yaradır. "Axı biz Nizamini tan-

yırıq". Nizami məhs belə olmalıdır düşüncəsi kök salıb. Təssüf ki, birinci nümunə XX əsrin ortalarına xas olan formadır, ikincisi isə əvəzolunmaz Fizulidir. Nizamini yalnız tərcümələr vasitəsi ilə oxumuş ədəbiyyatçılar da Nizami haqqında müəyyənlaşmış, heykəllənmiş, formalaşmış bir fikrə malikdirlər. Divanın çapa hazırlanması zamanı əldə olunan ilk parçalarla səbirsizliklə tanış olan ədəbiyyat severlərin baxışlarında anında bir məyusluq özünü göstərirdi. Hiss edirdim ki, hətta hazırlıqlı ədəbiyyat bilicisi belə öz məyusluğunu gizlədə bilmirdi. Sanki, "Nizami ümüdlərimizi doğrultmadı..."

Şairlərin yaradıcılığında milli elementlərin axtarışı ədəbiyyatşünaslıqda çox yayılmış prosesdir. Nizami yaradıcılığında bu istiqamətdə materiallar çoxdur. Peyğəmbərin meraca getməsini "torktazi"¹ adı ilə yad edən Nizami millidir, türkcüdür və bu millətin "ədalət" adlı tarixi missiya daşdığına inanır. Əsərlərinin yazdığı dilə gəldikdə deməliyə ki, bu Nizaminin seçimi deyil. Əgər bir tərəfdən dövrün seçimidirsə, digər tərəfdən dil xüsusiyyətlərinin poetik ifadələrə verdiyi imkanlarla da izah olunmalıdır. Məsələn, Azərbaycan dilində "bu pisdir" fikrini fars dilində demək üçün "bu pis kimidir" şəklində, ərəb dilində həm bunun nə olduğu, həm də pisin nə qədər pis olduğunu müəyyənləşdirərək demək lazım gələcək. Şair lazım gələrsə aqlunativ, lazım gəldikdə

¹ Kərimi Məhəmməd Rza. Gəncəli Nizami.

isə flektin dil imkanlarından istifadə edir və yeni obrazlar yaradır. Ustalıq məhz bu zaman qarşıya çıxır.

Orta əsrin klassik şairlərinin bir neçə dildə mürəkkəb fikir formaları yaratmaq və bununla da söz ustalığını ifadə etməsi adi hal almışdır. Məsələn, Hafizin divanından məşhur bir parçaya diqqət yetirək:

Əla ya ayyoğlu elessaşi əderkəsən və navelha

Ke eşq asan nəmud əvvəl vəli ofdad moşgelha

(Ey saqi bir peymanə (qədəh) gəzdir və bizədə bir peymanə ver,

Ki eşqin əvvəlidi asan olub, sonra başlandı müşkülət.)

Beytin birinci hissəsi tamamiylə ərəbcədir və hazırlığı olmayan oxucu bu mısranı anlaya bilməz. Lakin belə poetik fikir ifadəsi və belə bir texnika Hafizi nüfuzdan salmır, əksinə onu şöhrətli və əlçatmaz edir.

Nizami Gəncəvi divanının çapa hazırlanması zamanı əməyimizi, zamanımızı və nəticədə ortaya çıxacaq kitabı Nizami ruhuna "SALAVAT" olsun deyə etdik. Divanın Nizamiyə aid olduğundan bir an belə şübhəmiz olmadığı halda, "əgər 2352 mısradan ibarət olan bu divanda birce beyt Nizamiyə aiddirsə, deməli əməyimiz hədəf olmamışdır" düşüncəsi ilə irəlilədik. Məqsədimiz qərar vermək və hökm çıxarmaq deyil, əksinə, bir kitabxanaçı olaraq elmi dövrüyəyə

qiymətli informasiya kütləsini daxil etmək, oxucuların və mütəxəssislərin müzakirəsinə vermək, böyük Nizamini bir daha xatırlatmaqdır.

Bu kitab haqqında uzun uzadı müzakirələrdən yaxa qurtarıb, az bir müddətdə, divanı tez çap edərək (əlbəttə, əgər buna tez demək olarsa...) mübahisənin meydanını dəyişdirmək istədik. Əgər bu günə qədər əsassız və bəzən də mənasız iddialara cavab verərək divanın Nizamiyə aid olduğunu sübut etmək lazım gəlirdisə, bundan sonra apanentlər sübut etməlidirlər ki, "bu Nizami deyil".

2002-ci ildə (1381) Misirin Xədiviyyə kitabxanasından tapılmış əlyazma nüsxəsi əsasında Tehranda El Oğlu tərəfindən tərtib və çap edilmiş "Divane Nizami Gəncəvi" (yeni tapılan) versiyasına əsasən əsərlər iki hissəyə bölünür. Birinci hissədə tərtibatçı Nizamiyə aid olması tamamilə sübut olunmuş şerləri toplayır, bəzi tərəddüdləri olduğu materialları ikinci hissədə yerləşdirir. El Oğlunun bu konsepsiyası ilə tam razılaşaraq Bakı nəşrini də eyni formada saxladıq.

Çox yaxşı yadımdadır, 90-cı illərin əvvəllərində Qurban Səidinin "Əli və Nino" əsəri çap olunaraq Azərbaycanda dövrüyəyə yenidən daxil olmuşdu ki, bu əsərin Yusif Vəzir Çəmənizəminliyə aid olması haqqında müzakirələr qızışdı. Bu müzakirələr uzun illər heç bir nəticə verməsədə "Əli və Nino" əsəri milyonlarla tirajla dünyaya yayıldı və yayıldıqca da bizi dünyada təmsil etdi, bizimlə birlikdə həm Qurban Səidi, həm də Yusif Vəzir Çəmənizəminlini.

MÜQƏDDİMƏ

EL OĞLU

Nizami Gəncəvi, Nizami Gəncəi, Nizami Gəncə və Şeyx Nizami kimi qeyd olunan böyük Nizami, sənət dünyasında misilsiz olduğuna görə, ondan sonra dünyaya gəlib yaşayan şair və təzkerəçilər, Nizami dedikdə "Gəncəli Nizami" ni nəzərdə tuturdular. Əsirlərdə ki, onun adını çəkəndə "Gəncəi" və "Gəncəvi" sözlərini təxəllüsdən sonra yazmasalarda, Gəncəli Nizamiyə işarə olduğunu aydın görünür. Buna görə ki, onun taysız, bərabərsiz yaradıcılıq dünyasından söz gedəndə, oxşarı olmadan müxatəblər, sözü gedən şairin hansı Nizami olduğunu yaxşı bilirlər.

Onun adı İlyas, ləqəbləri Cəmaləddin və Nizaməddin, konyəsi Əbu Məhəmməd, atasının adı isə Yusifdir. O şeirdə Nizami təxəllüsünü qəbul etmiş, öz əsrinin parlaq ədəbi simalarından olmuşdur. Anasının sifətini öz dilindən Rəisə Kord yazmışlarsa da, bu ada şübhələnlərdə olubdur. Professor Əlyar Səfərli bu haqda, əlyazmanın düzgün oxunmasına işarə edir. Doktor Bərat Zəncari isə, belə bir adın olduğuna tərəddüdlə yanaşır. Doktor Hüseyin Məhəmmədzadə Sədiq Rəisə Gərd bilir ancaq bu şübhə tam etminanla həll olunmamış qalır.

Nizaminin anadan olduğu tarix barədə müxtəlif fikirlər irəli sürülmüşdür. Reyepka, Bertels, Baxər və Moxtəbi Minuyi Nizaminin anadan olduğunu 535 (hicri) müəyyənləşdirmişlər. Vəhid Dəsgərdi 533-dən-540 (hicri) qədər, Minorski 541 və ya 551 (hicri), Məhəmməd Müəyyən 542 ya 543 (hicri), doktor Zəbihullah Səfa 530 (hicri)dən irəli və ya 530 (hicri), Səyid Nəfisi 540 (hicri) və Xəlil Yusifli ilə Əlyar Səfərli isə 1141 miladi ilində olduğunu yazmışlar. Məzarını Gəncə şəhərinin yaxınlığında yerləşən Əhmədli kəndində müəyyənləşdirmişlər. Əmir Doltşah Səmərqəndi Nizaminin vəfatını 576 (hicri), Qəzvini 590 (hicri) Hacı Xəlifə Kəşf Əlzənun da 596 (hicri) ya 597 (hicri), Bertels və Reyepka 599 (hicri), Vəhid Dəstgərdi 600 (hicri) ya 614 (hicri), doktor Müəyyən 614 (hicri), Zəbihullah Səfa 614 (hicri), Xəlil Yusifli ilə Əlyar Səfərli 1209 miladi ilində müəyyənləşdirilmişlər.

Nizami ilk dəfə Qırçaq gözəli olan, Afaq ilə evlənmiş, Məhəmməd adlı da bir oğlu olmuş, Qırçaq gözəli Afaq, cavan ikən dünyadan köçmüş və guya Nizami o acı ayrılıqdan sonra da iki dəfə evlənmişdir. Dərbar və saraylara doğru yönəlməyən Nizaminin farsca və türkcə şeirlərində insan sevrəklik, bəşəri arzular və nəcib duyğular oxucunu valeh edir.

Nizaminin ləqəblərinin biri də Şeyx Nizamidir. Belə ki, Qızıl Arslan onu məclisinə çağıranda Nizami gəlir deyər; içki və sağər-

rin ortadan götürülməsinə əmr etdi. Bu Nizaminin islam dininə dərin etiqadını göstərir. Əlimizdə olan divan Nizami də, ilk şeirin Məhəmməd (s) Həzrətlərinə həsr etmiş və şeirin əhəmiyyətinə görə, kateb də o şeirə divan Nizaminin ilk səhifəsində yer vermişdir. Nizaminin xəmsəsində altı şeir kitabı yerləşir. Xəmsə də olan şeir məcmuələrini, adlarını aşağıda qeyd olunan əmir və şahlara hədiyə etmişdir.

- 1- Məxzən ələsrar (sirlər xəzinəsi), mülk Fəxrəddin Bəhramşah, Ərzəncan hakimi.
- 2- Xosrov və Şirin- Əbutalıb Toğrul İbn Arslan, Atabəy Şəmsəddin Məhəmməd Cahan Pəhləvan (Eldəniz oğlu) və Qızıl Arslan.
- 3- Leyli və Məcnun- Əbu Ələmzəfər Şirvanşah.
- 4- Həft peykər (yeddi gözəl)- Soltan Ələddin körpə Arslan.
- 5- Şərəfnamə -Atabəy Əzəm Mülk Əzaəddin Mahmud İbn Arslan.
- 6- Əlinizdə olan "Divane Nizami" Azərbaycanın böyük şairi, Gəncəli Nizaminin və Qaramanlı Nizaminin ana dilimizdə yazdıqları şeirlərdən ibarət bir məcmuədir. Ədəbiyyat tariximizdə ilk dəfə çap olunub yayınlanan bu kitab, yəqin ki, öz incəlikləri ilə, orta əsrlərə aid olan şeir, dil və ədəbiyyatımız haqqında yeni fikirlərin söynənilməsinə səbəb olacaqdır. İlyas ibn Yusif ibn Zəki ibn Moyəd (Gəncəli Nizami-Nizami Gəncəvi)nin türkcə yazdığı şeirləri ilk dəfə çap olur.

Divane Nizami haqqında mülahizələr. Mərhum Səyid Nəfisi "Divane qəsaid və qəzəlyat Nizami Gəncəvi"nin müqəddiməsində belə yazır:

" Dər in ke Nizami divane əşari həm daştə əst şəki nist və behtərin dəlil goftə ust. Yekca dər zemn şərh məcles Qızıl Arslan ke dər mövqe bəhs əz Mosnəvi Xosrov və Şirin zikr kərdəm, mi fərmayəd:

*Qəzəlhai Nizami ra qəzəlan zədə bər zəxmhai çəng nalan
Və cai digər dər Leyli və Məcnun dər vəsf hal xod mi guyəd:
Ruzi be mobarəki və şadi budəm be neşat keybadi
Əbrui həlalim goşadə divane Nizamim nəhadə*

Əli Əfəndi Həlimi ibn Soltan Əldağistan məcmuəni bütövlüklə Nizami Gəncəviyə aid bilməmiş və qeydlərində başqa izahlar verməmişdir. Halbuki məcmuəni araşdırarkən, onun iki Nizamiyə aid ola bildiyi ortaya çıxır.

- 1- Gəncəli Nizami, 2- Qaramanlı Nizami (Nizami Qununi). "Xədiveyye" nüsxəsinin tayı (başqa bir nüsxəsi) dünyanın ayrı kitabxanalarında və muzeylərində hələ tapılmayıb, olsa da, üzə çıxmayıbdır.

Xədiveyyə nüsxəsinin (divane Nizami) əlifba əsasıyla dəqiq sıralandığı maraqlı doğuran bir mövzudur. Belə ki, bir məcmuə uçuş dəfə sıralama gedir. Yəni əlifdən i-yə doğru uçuş dəfə sıralanma görünür. Bu məni daha artıq inandırdı ki, məcmuə müxtəlif Nizamilərdən ola bilər. İlk bölümün şeir dili, şairlik səbki və ayrı-ayrı şeir üzləri və qəsidələr olan məmduhların adları, eləcə də xəmsədən tapdığım örnəklər, onun Nizami Gəncəviyə aid olduğunu sübut edir. İkinci və üçüncü bölümündə şeirlər Nizami Gəncəvidən iki əsr sonra dünyaya gələn Qaramanlı Nizamiyə aiddir, Xədiveyyə nüsxəsinin sonuncu sıralanan bölümündə olaraq və bəzi təzkürələrdə Qaramanlı Nizaminin adına qeyd olunan beytlər, eləcə də Gəncəli Nizaminin duyğu və şeir dünyasından fərqli görünən o bölüm, elə Qaramanlıya aid görünür.

Professor Əlyar Səfərli və Xəlil Yusifli: "Azərbaycan ədəbiyyat tarixi"-ndə yazırlar; "Nizami lirik şeirlər toplusu olan "Divan"ı özünün bir qeydinə görə Şirvan şahı Axstana bağışlamışdır. Bu "Divan"ı görən orta əsrin müəllifləri orada iyirmi min beytə yaxın bir miqdarda şeirlər toplandığını qeyd edirlər." (Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi- Əlyar Səfərli –Xəlil Yusifli- redaktor: Soy Türk səhifə 112, çap Tehran, 1376).

Nizaminin əsərlərini tədqiq edən Vəhid Dəstgərdi yazır: Demək lazımdır ki, Vəhid Dəstgərdinin əlində olan nüsxələrdə

Nizaminin türkcə şeirlərinə işarə edilmir. O qeyd edir: Əlaləh kəlməsi -Allah sözünün "Əlaləh" şəklində yazılması barədə doktor Bəhrüz Sərvətyan, Nizami Gəncəvi adlı əsərində belə qeyd edir: Maraqlıdır ki, əlimizdəki "Divane Nizami"nin başlanğıcı olan, ilk beytin ikinci misrasında da "Əla Əlaləh zatək qədərən və münzəla" "Əlaləh" şəklində yazılan kəlmə ilə rastlaşırıq.

Görünür ki, Nizami "Allah" sözünü farsca və türkcə əsərlərinin hər ikisində eyni şəkildə yazmışdır. Çox sevindiricidir ki, mühərirələr hər iki dildə olan əsərlərdə ləfz cəlalənin şəklini dəyişdirmədən Nizaminin yazdığı kimi kitabət etmiş və günümüzə çatdırmışdılar.

Divan Nizamidə olan dil norması. Türkcə divandakı şeirlərdən görünür ki, Nizami Gəncəvinin dövründə mövcud olan dil norması, kitabı "Dədə Qorqud"dan sonralarda yaranmış bir dilin məhsuludur. Nümunə olaraq Nizaminin şeirlərində istifadə olunan bir neçə əski türk mənşəli sözlərə diqqət edək.

Tunada=tonada: don geydirə/bəzəyi

Beyt:

Hökm qıldı ke cəhanı bade bəhar

Çün çəmən mülkünə şah oldu müqərrə nərges

Souk: nizə/cida

Beyt:

Gözünü göyə tikib başı dikəldi söküyə
Oldu san düşmən darai delavər nərges
Qət=qat: yan/hüzur

Beyt:

Ol kim qətində dini bi qədərdir necə kim
Cahel qətində aləm, aləm qətində cahel
Eşik:Astan/dərgah/qapı

Beyt:

Həm cəlal qədərle qədərini eşiyidir fələk
Həm kəmal əmənlə mülkin hərimidir hərəm
Əm: Dərman/Dava

Beyt:

Sevəminlər zatını bir dərdə olsun mübtəla
Ke anlərin dərdinə olmaya ölümdən qeyriəm
Özlər: istər, həsrətini çəkər, arzu edər

Beyt:

Üz vurub torpağa o üzləri üzlər lələ
Göz açıb bağda ol gözləri gözlər nərges
Öysər: Öysəmək/öksəmək: (özsəmək, z-l, olmuş) özləmək/istəmək

Çeşmətilə düşmənin oldəm öysər sanə kim
Həqq qətində bula Əhməd hörmətini bu əlhökmi
Gidərmək: kədərmədi (gidərmədi=kənara qoymadı)

Beyt:

Dildən olunca surə nuri gedərmədi
Ta moshəf cəmalına qıldı nəzər çırağ
Yılmaq/ilmaq: sürət ilə getmək, sürətlə sürmək. (yılmaq-ürkmək)

Beyt:

Sürət ilə ilsə (ilsa) bey il (yil) il (yel) kəbi fələk (folk) fələk
Bulmiyə (bulmaya) cah və cəlalın bəhrənə hədd və kənar
Çapən_(çapın): İncə toxunmuş parça (bez)

Beyt:

Necə kim fəraş çapın şivə lil və nəhar
Ke döşəyə fərş ənbər gəh tuta çətr siyah
Dəklü: qədər/dək/tək/təki

Beyt:

Ləşkərə düşmən nə dəklü çun isə ulduz kimi
Aftab tələtin gördükdə olur tarumar

İndisə beytlərini oxuduğumuz əski türkcədə olan sözlərin bəzilərinin “Kitab Dədə Qorqud” da olan nümunələrini oxuyuruq:

Tunatdı (tunatmaq):

- Yalın görsə tunatdı

Gidərdi (gidərmək):

- Oğlan buğanın alnından yumruğunu gidərdi

Qatında (qətində):

Bayindir xanun qatında sənə qəzəb ola

Dəklü (qədər-tək-dək)

Amına bir quş dəklü oğlandır

Nizaminin farsca və türkcə oxşar tərkib və təşbiyələri. Nizaminin türkcə şeirlərində olan bir çərx tərkiblər və təşbiyələr var ki, Nizaminin xəmsəsilə tutuşdurulduqda məna, məzmun və ibarələrin bir-birinə yaxın və bənzər olduğu görünür. Öylə ki, bəzən biri o birindən tərcümə deməkdir. Bu da hər iki əsər yaradıcısının bir olduğuna başqa bir dəlildir.

Nərges

Sanasan düşdü nəcumilə fələk əksi yerə

Səhn bağ olalı səbzilə sərəsər Nərges

*Gər zər və sim gözündən yağır isə nə acəb
Böylə kim cudanla oldu təvəngər Nərges*

*Əz sünbül kərd bə gol moşk bizi
əz nərges bər çəmən simab rizi (xəmsə)*

*Ləcəvərdi səpəri verdi gül nil əlinə
Hördü öz başına altun sulu moğafər Nərges*

Nərges (başı coşması)

*Çıqzınar başı, qaralar gözü zülmətdə məgər
Səddə alini eylədi mənzer Nərges*

Nur şukufə / qönçə

*Hanı ağzın kimi bir şivəyə məzhər qönçə
Hanı çeşmin kimi bir nur məsur Nərges*

Ləşgər gül

*Ləşgər vərđi çu cəme eylədi bir surat ilə
Əsgər bərđi həlak eylədi yeksər Nərges*

Nel/həlak (Məməhun atının nalın həlala oxşatmaq)

Nel payı əsəbina bənzətməsə özün həlal

Olmaz idi guşə-guş fələkdə guşvar.

İllər oldu kim şaha səy ilə etdim cəsət cu

Dəftər aləmidə bulmadım səadət rəqəm

Məriğ kim tutubdur xəşm ilə əldə xəncər

İstər ki, düşmənilə ola sənin muqabel

Cerəz etdirdi məgər soyuğun əfesindən

Ki zəbər cəddən edir baliş və bəstər Nərges

Türkcə divanda, Nizaminin məməduhları.

1-Məhəmməd xan.

"Kindir ol Xosrov, Afaq, Məhəmməd xan

Gərd rahından edər didə münəvər Nərges

Beləliklə Nizaminin Xosrov və Şirin əsərində oxuduğumuz (şah Afaq) dediyi şah, həmən Məhəmməd Cəhan Pəhləvan Eldəniz oğludur. (Şah Afaq=Xosrov Afaq) əlimizdəki türkcə divan Nizamidə də adı çəkilən "Məhəmməd xan" Məhəmməd Cəhan Pəhləvandan başqa bir kimsə ola bilməz.

Qeyd edək ki, türklər qədim dövrlərdə Atabəylərə ləqəb olaraq, "Xan" sözünü, şah yerinə işlədirmişlər. Doktor Rza Nur səl-cuqlar tarixində də Məhəmməd xan haqqında belə yazmışdır: "Cəhan Pəhləvan Atabəy Məhəmməd xan"³.

Kindir ol Xosrov Afaq Məhəmməd xan kim

Gərd rahından edər didə münəvər nərges (divan türki)

Daha çox Şəmsəddin və Ələddünya ləqəbi ilə tanınan Məhəmməd Cəhan Pəhləvana, "Şah Afaq=Xosrov Afaq" ləqəbini, elə Nizami verib, farsca və türkcə şeirlərində də qeyd edilmişdir.

Olmuşam şaha haqarət torpağında paymal

Məni torpaqdan götür çun sən günəş məndənəm

(Günəş=şəms), görünür ki, o istədiyi yerlərdə Məhəmməd Cəhan Pəhləvanın ləqəblərindən faydalanıb, öz məməduhına şairanə işarələr edirmiş. Belə nəzərə gəlir ki, nərges rədifli bu qəsidə də adı çəkilən "Məhəmməd xan" Məhəmməd Cəhan Pəhləvan xan Eldəgəz (Eldəniz) olsun. O, tarixdə Cəhan Pəhləvan, Məhəmməd xan Cəhan Pəhləvan və Məhəmməd xan adı ilə qeyd olunubdur.

³ Doktor Rza Nur-Türk tarixi.

*"Götürər başına zər neyrədilərsə gedər
Əhd ədlində Əyaşah Müzəffər Nərges"*

Deməli, Atabəylərin iqtidarlı əmirlərinə şah ləqəbi və xan ləqəbi verilmişdir. Nizami Gəncəvi isə həm xəmsədə, həm də türkcə şeirlərində o ləqəblərdən faydalanıbdir.

2- Cahanbəxş, Müzəffər- Qızıl Arslan

Doktor Bərat Zəncani "Şərh məxzən ələsrar Nizami" də yazır:

Görünür ki, "Cahanbəxş" Müzəffərəddin valədula (=Müzəffər) şah Məğreb Qızıl Arslana verilən ləqəblərdir.

Cahanbəxş –Müzəffər

*"Bir Xodavənd Cahanbəxş səmə qədər ki onun
Bağ qədərində meh və mehr ola kəmtər Nərges"*

(Xodavənd- şah, padşah)

*"Götür başına zər neyrəyədilərsə gedər
Əhd ədlində Əyaşah Müzəffər Nərges"*

Məncə, Nizami Nərges rədifli qəsidəsində hər iki qardaşdan ad aparmış (Məhəmməd Cəhan Pəhləvan və Qızıl Arslan) və hər ikisinin ehtiramını bir yerdə saxlamışdır.

3- Soltan Cəmal (Əldin)

*" Şəhriyar No Cəvan Soltan Cəmal ol şah kim
Xosrov və ali elmdir vali Valahəməm"*

Belə nəzərə gəlir ki, beytdə adı gələn Soltan Cəmal" Atabəylərin Həmədanda höküm sürən və o sülalənin ədalətli əmirlərindən olan Cəmaləddin olmuş olsun. Buna görə ki, Nizaminin dövründə o (Cəmaləddin Ay Abe) Həmədan əmirliyinə hökumət edirdi. Onun haqqında "Rahə Əlsədur və Ayə Əlsəzur" kitabında kifayət qədər məlumat vardır. "Cəmaləddin Ay Ayə" və Nizami Gəncəvinin həyatı dövrü yazılan Rahəəlsədur və Ayə Əlsərvər də belə bir qeyd vardır.

Bu Atabəy Cəmal, Toğrul bin Arslanın xas həcəbi (vəzir dərbar) imiş (Rahə Əlsədur. Səhifə 331) həməən qaynaqda qeyd olunur:

4- Səncər Toğrul:

*"Bu Səncər ilə Toğrul! vəsfini ey Nizami
Cızsan murad edərsən şəh qapısına doğrul"*

Şeirdən aydın olur ki, Nizaminin həyatı dövrü yaşayan "Səncər və Toğrul" işarədir. Bu da göstərir ki, Nizaminin yaşadığı illərdə həyatda olan "Səncər və Toğrul" dan danuşılır, bu Səncər "Mülk Səncər" və Toğrul isə, Toğrul bin Arslan olmalıdır. Qızıl Arslan

Mülk Səncəri dustaqdan xilas edib, Əraq Əcəm də taxta çıxardır. Səlcuqların tarixini yazan Məhəmməd bin Əli bin Süleyman Ələ-ravəndi, öz kitabında qeyd edir:

-Beləliklə "Bu Səncər ilə Toğrul vəsfini" misrasında adı gələn Səncər "Mülk Səncər bin Süleyman" ilə "Soltan Toğrul bin Arslan" olmalıdır.

Nizami Gəncəvinin həyatından sonra, səlcuqlar hakimiyyəti devrilir, xəvəzəmilər iş üstünə gəlir, və bir daha Səncər və Toğrul adında hakim olan olmur. Buna görə bu şeir yalnız Nizami Gəncəvi dövrünə aid edilə bilər. Səlcuqların son illərində Nizami təxəllüs edən və türkcə şeir deyən elə Nizami Gəncəvi ola bilər. Tarixdə elə bir başqa Nizami təxəllüs edən şair tapa bilmədik ki, Toğrul və Səncər Zamani yaşayıb şeir yazmış olsun.

5- Mir Əhməd (Əmir Əhməd)

Soltan Əbu Əlfəzail Mir Əhməd əvvəl kim

Bir bəhrədir ki, bulmaz əql anə heç sahel

Nizami öz şeirlərində onu fəzilətlilərin şahı, və Soltan adlandırır. Nizami dövrü həyat sürən Mir Əhməd (Əmir Əhməd), yalnız "Fələkəddin Əhməd" olur. Onun haqqında Kəsrəvi məlumat vermişdir. Kəsrəvi "Şəhriyar gümənam" kitabında qeyd edir ki, "Fələkəddin Əhməd" Ələddin Arslan oğlu Azərbaycanca hakim olmuşdur.

6- Səd: (Atabəy Səd) = Səd Zəngi

Bunu buldum çarə kimi bu Sədlə olam qərin

Ola kim fiz ola zatından səadət banə həm

Atabəy Səd (Zəngi), Səlcür şahın atasıdır. O 614 (hicri qəmə-ri) Soltan Məhəmməd Xəzəmi ilə döyüşür. Soltan ona zəfər çalır, o yaxalanır, fars bölgələrində hakim olur.

Xədəviyyə nüsxəsində sıralama necə edilir. Divan ədəbiyyatında bir əsnə olaraq, "Divan Nizami"nin də sıralam mövzusu diqqətə layiqdir. Divanına daxil olunan şeirlərin uç dəfə sıralandığı müşaidə olunur. Çox sevindiricidir ki, katib şeirlərin sıra ilə yazılmasına önəmlə yanaşmışdır. Bu sıralama Nizaminin bir nəfər deyil, bəlkə başqa bir Nizaminin də əsərlərinin həmin divana daxil olduğunu göstərir. Nəzərə gəlir ki, bu şeirlər bircə şairin əsərləri olsa idi, yəqin ki, onu bir dəfə sıralayardılar. Yəni, indiyədək bir şairin divanını bir məcmuədə - uç dəfə sıralamamışdılar. Bir divan da uç dəfə sıralama getmişdirsə, sıralanıb qurtaran hər bölümün bir şairə aid olduğunu ifadə edir. Demək lazımdır ki, ilk sıralanan şeirlər (qəsidə və qəzəllər) Nizami Gəncəviyə aiddir. Son iki bölüm isə Qaramanlı Nizamiyə aid görünür. İlk və son bölümün arasında 17 farsca qəzəl və bir farsca təxmiz yerləşdirilib. (Farsca bölümü də elə Qaramanlı Nizamiyə aid hesab etdik, buna görə ki,

Məhəmməd Taher Bursalı, Osmanlı müəllifləri adlı kitabında, Qaramanlı Nizamının farsca şeirlər yazdığı və Xacə Hafez Şirazinin şeirlərindən təxmislər etdiyini bildirmişdir. Bursalının "Təzkirə səhi" dən götürdüyü məlumat əsasında, əlimizdə olan divanda, Hafizin, mətəli qəzəlinin təxmisini Qaramanlı Nizamidə görürük. Bu ikinci bölmədə sıralanan şeirlərlə, üçüncü bölmünün sonuna qədər olan şeirlərin Qaramanlı Nizamiyə aid göründüyünü göstərir. Xədəviyyə nüsxəsinin yazılma tarixi (923) göstərir ki, Gəncəli Nizamidən sonra qüdrətli şair olub, İranda yaşayıb, təhsil alıb sonra Quniyə şəhərinə gedən Qaramanlı Nizamidən başqa, tszkirələrdə qeydə alınan başqa bir Nizami yoxdur.

Həsən Çələbi isə təzkirəsində Qaramanlı Nizami haqqında dəyərli məlumat vermişdir. (müqəddimə də Qaramanlı Nizami bölmündə ki, izahlara baxa bilərsiniz).

Üçüncü bölüm daha da diqqətə layiq görünür. Bu bölüm də "A" hərfi ilə başlanıb "İ" hərfi ilə başa çatır. Diqqətlə yazılıb, əbcəd əlifbası ilə düzgün surətdə sıralanıbdır. Sıralanmaların mülahizəsində bu nəticəyə çatmaq olur ki, Nizami Gəncəviyə aid görünən ilk bölümün bir çox hissələri aradan getmişdir. Mənə elə gəlir ki, bu bölümün yox olan hissələri Pir Əhməd İbn İskəndərin estensax etdiyindən sonra aradan getmişdir. Divanın ilk şeirinin son səhifəsinin və ya son səhifələrinin yox olduğu aydındır. Buna görə

ki, divanda gördüyümüz şeirlərin axırında rəsm olunan əlamət bu şeirin sonunda gözə toxunmur. Xəttat bütün şeirlərin sonunda belə bir əlamət qoymuşdur.

Əlimizdəki divanda oxuduğumuz ikinci şeir "Nərges" rədifli qəsidədir. Nərges rədifli qəsidənin də başlanış hissələri yoxdur. Demək şeirin biza məlum olmayan səhifələri aradan getmişdir. Əlyazmanın ətkələrində sonra yazılacaq olan səhifənin ilk kəlməsini mülahizə edəndə, aydın olur ki, nərges qəsidəsinin ilk bölümü və divanın "ya Əşrəf Əlbəriyə ya Seyid Əluri" misrasıyla başlanan şeirin son hissələri aradan getmişdir.

Sonrakı dövrlərdə kitabın vərəqlərinin sayını başqa bir qələmlə qeydə alanların yazdıqları sayları da (ədədləri-vərəqlərə qoyulan say ədədlərini) gözdən keçirəndə divanın ilk şeiri ilə Nərges poemasından 5 vərəqin düşdüyü aydınlaşır.

Qaramanlı Nizami (Nizami Qunui) haqqında məlumat. Qunuya şəhərinin yaxınlıqlarında yaşayan Qaraman bölgəsində bir Fazel İnsanun oğlu imiş. Təzkürələrdə yalnız təxəllüsündən və anadan olduğu yerdən söz gedir. Adı, kənyəsi, atasının adı və ola bilən başqa ləqəblərindən heç bir təzkürəçi məlumat verməmişdir. Həsən Çələbi Qaramanlı Nizami haqqında belə məlumat verir. "Diyar Qarməndən bər fazel Duranək oğludur. Bər cəvan

Mahrəvi.....bubər iki əşar bəlağət şüərə əvvəl Nazem Fəsaḥət
Dəsarək Koftar Mələhət asarəndəndir”:

*Gul arzaka olsa maarez acəb olmaz
Kim üzü açılmışdı həya və ədəb olmaz
Dağ gəmək ke mehr və məhəbbət nişanıdır
Siməndə saxlaram ki, səadət nişanıdır
Qədək qiyama gəlsə fəraqək düşər dələ
Zira aiyam fitnə qiyamat nişanıdır
Fəsl kəldər taləb bədə kələrnəg idələm
Nəğmə cənkə eys etməyə ahəng edələm
Xaterək bülbül və gül söhbətən ilərsə həvəs
Sübhəmə gülşənə gül bərabən və bərsən gedələm
Çun xədə nəkinə anək mane olan cüşən imiş
Bari çun cəng edə zər cüşənə cəng edələm
Nəkara sənsiz olan dəm nə dəmdər
Dəm dərd və qəm və vəqt nədəmdər
Ayaq basmış ke qanım təkə delbər
Bihəmdullah hələ dəmdər qədəmdər
Nizami nəzmki ağızı ilə xətm et
Ke cümlə nəsnənək su ki adəmdər
Qulləruki bəkənə oldər məkisə adətək*

*Bu Nizami bəndəkək suçu nə soltanəm bənəm
Xətək ol pıruza dərkəm ləl nab üstündə də
Ləblərək ol ləl kəm də xoşab üstündə də
Xək ol del pərtə hüsnündən istərsək nəсіб
Kaftabək pətoi daem tərəb üstündə də
Çəşm kərimandəi delbər xəyalı qədəkək
Bər nehəltazə dərkəm cui ab üstündə də
Qamatəm şul dalə dönmişdür ke dərd altında də
Gözləram şul eynə bəkərzəkəm əzab üstündə də
Yuzək üstündə vətən tutsə kuzək olmaz acəb
Mənzəl mərix çunkəm aftar üstündə də
Zülf və əbru ki, görənlərdir hezarən aforin
Şul minbər çətrə kəm meşkin tənab üstündə də
Ey Nizami vəslə şad olma və hicranə məlul
Kayna tək halı çün kəm inqilab üstündə də*

Qaynaq: (təzkireyi əlşüəras-Həsən Çələbi Qənalızadə-əlyazma-
mədrəsə sepəh salar Tehran)

Həsən Çələbi Qənalızadənin təzkireyi əlşüərasında şairin hə-
yatı barədə qısaca məlumat varsa da, onun şeirlərindən 17 beyt ör-
nək verilmişdir. Təzkireyi Çələbidən sonra bir başqa müəllif də
ondan (Qaramanlı Nizamidən) məlumat vermişdir (Məhəmməd

Taher Bursal). O qeyd edir: "Fateh Soltan Məhəmməd dövründə yetişən şairlərin sərfərazlarından. Gənc ikən vəfatı təkmilində mane oldu. Təzakür və tərəcüm əhval kitablarımızda –Həzrət padşahın dəvət həmayunlarına etibarən İstanbula gəlməkdə ikən esnai rahədə tərək aləm fəna qıldığı mühərrərsə də təzkireyi "Səhi" də Qəramani olduğu və təhsil üçün İrandan əvədətəndən sonra "Quniya" gələrək vəfat etdiyi mühərrədir. Əşar türkiyəsindən maədə ərəbi və farsı şeirləri vardır. Xacə Hafez Şirazinin əksər qəzəliyatını təxçis edilmişdir ki, əşar rasdakı qüvvətinə dəlildir..." Hər iki təzkirəçi onun Soltan Məhəmməd Fateh zamanı yaşayıb Soltanın dəvəti ilə Soltanın hüzuruna gedəndə yolda öldüyünü bildirirlər.

BURAYA BELƏ GƏLDİK...

İSMAYİL HADI

Nə demişlər? "Hər nəyin təzəsi, dostun köhnəsi!" [yaxşıdır]. Bəlkə mənim əski dostum, daha çox "Şair" kimi tanıdığımız "Yazıcı" El Oğlu bəyin də həməən atalar sözü başında imiş ki, Nizamının türkcə divanı üstə çalışarkən xəş rəndə¹ ilişdikdə, həmd olsun, bu fəqir yadına düşmüş, dəftəri qoltuğuna vurub, mənə gəlmişdi.

Mən işi gördükdə həm onun kəsgin huşu, bacarığı, həm də ağır çalışdığını sezdim. Gecəsini gündüzünə qatmış dərin diqqət və böyük məharətlə heç də oxunaqlı olmayan beytləri, bir-bir oxuyub, daha doğrusu, çözmüşdü. Uzağa getməyə, kitabın mətni təsviri verilmişdir. Oxucular ona bir göz atıb, bu günkü yazımıza çevrilmiş ilə tutuşdursalar El Oğlunun ağır zəhmət qoyduğunu başa düşə bilirlər.

Mətnədəki yazı bəzən o qədər pozğun, ebhamlıdır ki, təkcə araşdırmaçının şairlik sezgisi və geniş bacarığı ilə bir tapmaca kimi tapıla bilməmişdir. Bundan əlavə çətin kəlmələrin mənasını tapmaq, şeirin anlamını "Kəşf" etmək... sonrakı mərhələdə "Şan nəzul"-vonu çıxarmaq, şeir kimə xitabən yazılmış, məməduh kim

¹ Rəndə: (Qaradağ) zəminin ortasında böyük birləşik daş, deməkdir. Məmulan onu xış çıxardarmaz, qaraman gərəkdir.

imış? Həmən söyləmlər, ebarələr Nizamının farsca əsərlərində necə gəlmiş? və... bunlara qaynaq vermək, dayaq tapmaq... kimi çalışmalar əlbəttə ki, "Eys" -dən başqa, diqqət və bacarıq da istər. Mən bu sahədə qardaşım "El Oğlu" nu öyür, təbrik edirəm. Həm də arzulayıram ki, bu, buna tay işlər başqa əli qələmli yazıçıları-mıza sərməşq ola, yeni əsərlər yaratmaq yanı-sıra, ata-babalarımı-zın toz-torpaq altında qaldığı yadigarlarda abırlı, parlaq biçimdə gün üzünə çıxalar.

Divanın əsl nüsxəsinin necə ələ gəldiyi haqda El Oğlu gərə-kən açıqlamanı vermişdi. Ancaq kitabı ilk dəfə ələ gətirib onun Nizami Gəncəviyə aid olduğunu yazan bölümün aralarında görü-nən fərqlərin biri də müralərdə görünən fəlsəfi baxışlardır. İlk bö-lümdə yerləşən həmasi-bəzmi qəsidələrin cümlələrinin tərkibləri və şairin fikrində görünən çalarlar, onu, son bölümün daha artıq sufizmə uğrayıb, Hafiz dövründən sonrakı mərhələdə olan fars şeirinin erfən ədəbiyyatının çərçivələrinə uyğun görünən xüsusi-yətlə fərqləndirir. Halbu ki, ilk bölümə erfani işarələr və istilahl-ar gözə çarpır.

"Əli əfəndi"nin yazdığından divanın hamısının Gəncəli Ni-zamiyə aid olduğu hesab edilir. Lakin bir neçə dəlilə görə divanın iki "Nizami" adlı şair: Gəncəli Nizami və Qaramanlı Nizamiyə aid olduğu kəskindir:

1- Sıralamada öncə türkcə şeirlər, sonra farsca, sonra türkcə şe-irlər yerləşir.

Bəllidir ki, hər iki türkcə şeirlər bir şairdən olsaydı bunu iki-yə bölməyin mənası yox idi.

2- Dil baxımından ilk bölümə gələn türkcə şeirləri daha əski bir dil şirəsi, habelə əski klassik şeir dilinə aiddir.

Halbuki ikinci bölüməki türkcə şeirlər dil və şeiryyat baxı-mundan, daha yaxın əsrə aid və tam bir osmanlı dövrü qəzəliyatı xüsusiyyatını daşımaqdadır.

3- Birinci bölüməki şeirlərdə təbir və adı gələn məmduhların adları Gəncəli Nizami və onun dövrünə bağlıdır.

Nizamının ana dilində (türkcə) şeir deməsindən təbii bir zad ola bilməz. Necə ki, o "Leyli və Məcnun" müqəddiməsində türkcə şeir yazmağa olduğu həvəsindən söz açmış, hətta dərbarın nəhi etməsi olmasa idi "Leyli və Məcnun" əsərini başladığı kimi türk dilində bitirmək istədiyindən də bəhs etmişdir. Buna görə Niza-minin türkcə əsərini gün üzünə çıxarmaq onun ürək arzusunu ye-rinə gətirmək deməkdir. Bəlkə Nizami ana dilində dərbar himayə-si olmadan böyük əsər ya yaratmamış və ya yaratmışsa da həmən səbəbdən bizə çatdıra bilməmişdir. Amma sevindirici haldır ki, ələ gələn həmən əlinizdəki bu kiçik əsərdən onun bu sahədə də geniş yaradıcılıq gücünə malik olduğunu görürük və bu əsər dənizdən

bir damla isə də, Nizaminin şeir dünyasında, ana dili ilə tanışlığı və ona bəslədiyi sevginin dərin dalğalı bir dərya olduğu görürük.

Nizaminin türkcə divanındakı dili barədə neçə nöqtə diqqətə dəyər:

1- Bütün əski (klassik) divan ədəbiyyatında göründüyü kimi Nizaminin türkcə divanında da ərəbcədən və ona qısa azaraq, farscadan alınma sözlər gözə dəyir. Təbii ki, bu "Alınma" sözlərin xalq dilində yeri olmamışdır. Hətta xalq şairləri (aşiq / ozanlar) beləsi kəlmələrdən istifadə etməmişlər. Belə "Alınmalar" yalnız klassik şairlərdə gözə dəyir və onun bir neçə səbəbi olmuşdur:

Əlif: əski şairlər belə sözlərlə divanı doldurub, hətta bəzən bununla hakimlər yanında boy göstərmək, üz vermək və rəsmi habelə təhsil almış dairələrdə özünə yer açmaq, savadlı olduğunu gözə çəkmək... istəmişlər. bu yolda bəzən həddən artıq irəliləyiş görürük.

Məsələn elə həmin bu divanda elə ağır ərəbcə kəlmələr görürük ki, onları anlamaq ərəblərin özünə də "Qamus"(lügət) olmadan olası görünür!

B: Əskilərdə şair özünü mənaya vəfadar gördüyü üçün, ləfz ilə bir o qədər işi yox idi. Hafez demişkən "Hədis eşq bəyan kon be hər zəban ke to dani!" ləfzə gəldikdə bəzək-düzəkli və təhsil al-

muş dairələrin bəyəndiyi dillər, ayaq yalın qara camaatın dilindən çox gözdə idi. Çünki Leyli Məcnun əsərinin müqəddiməsində gəldiyi kimi, dərbar bəyənən şeir, xalq dili, "tərkanə"! olmamalı idi, və "hər eybi ke soltan be pəsəndəd hünər əst" babından dərbara yaxın çevrələr üçün yaranmış əsərlərdə az-çox həmin bu boya ilə boyanmalı, bu pasport ilə girməli idi. Yoxsa aşiqlərin qoşmaları kimi, yalnız xalq arasında, qara camaatın dilindən yuxarı aşmayıb təkcə orada qalıb, gün keçirdə bilirdi.

C: türk şeiri, heca şeiridir. Əruz şeiri türk ədəbiyyatında "Kəlmə" (vardatı) deməkdir. Türk dilinin özəllikləri bu şeirə uymaz. Türk dilində kəlmələrə "səs uyumu"(ahəng qanunu) qanunu hakimdir. Yəni bir kəlmədəki səsləri hamısı ya "incə"dir, ya "qalın". Habelə türk dilində çəkimli (məmdud) səs yoxdur. Hətta alınma sözlərdə türkcəyə gəldikdə səs çəkimini əldən verib, çəkimsiz (tond) söylənilir (badam, baba, bazar, ruh, naşı...kimi gəlmə sözlər türkcə də çəkimsiz oxunurlar) halbu ki, "Əruz" qalibi "Əfail"ləri üçün bir kəlmədə həm incə, həm qalın (uyumsuz) səslərə ehtiyacı vardır, eləcə də çəkimli səslərə! Bunun üçün klassik şairlər iki çarə düşünmüşlər:

Bir: türk sözlərinin vəznə uyğun olaraq, səslərini dəyişdirmək və ya höküm vermək. Bunun üçün: qara-qəra, başında-başında, canımdan-canımdən və s. olmuş.

Bu gediş hətta son əsirlərdə ələ gələn irəliləyişlərə baxmadan, istər-istəməz, saxlanılmışdı, məsələn “Şəhriyar” kimi dilə diqqət göstərən, usta şairin də aşağıdakı beytində “Yarı” sözünü türk dili səs qaydalarına uyğun olmayaraq vəznə saxlamaq üçün “Yarı” (çəkimli) oxumalısınız!

Ulduz sayaraq gözləmişəm hər gecə yarı

Gənc gəlmədədir yar, yənə olmuş gecə yarı

İki: Əruz qalibinin alındığı dil (ərəb, fars) qaynağından “məsaleh” (kəlmə) gətirib, başından ayağa bu “yad” benai başa vurmaq! Və s. beləliklə əski divan şairlərinin əsərləri həmən “kəlmə” məsalehdən doludur... və oradan az-çox yazı və xalq dilinə axın etmiş.

Böyük türk şairi “Fizuli” “nəzm nazik” (əruz şeiri, qəzəl) deməyi “türk dilində “doşvar” görmüş. Bu müşgüli “asan” etmək üçün “məsaleh” gətirmiş. O və onun kimi klassiklər, doğru yada yanlış, bu şivə ilə müşgüllərini (əlbəttə: nəzm nazik müşgülü, dil müşgülü deyil!) asan etmişlər. Amma bu gün ozanlar, şairlər başqa cür düşünür, mənadan öncə və ya heç olmazsa mənə qədər “ləfz” məsələsində bağlı və mütəhhüd olduqlarına inanırlar.

2- Yerli-yersiz işlənən gəlmə sözlərə göz yumaraq, divanın dil baxımından əsələtli olduğunu görürük. Bu zəminədə bir neçə nöktə göz önündədir:

Divanda bu gün dilimizdə istifadə olmayan əski kəlmələr yer almışdır. İrmək (çatmaq, yetişmək) uşanmaq (sınmaq, ovulmaq) ilmaq, (sürətlə, seyr etmək, yüyürmək) benciləyin (mənim kimi) əm (dava-dərman) qaymaq qayıрмаq (üz döndərmək, qayıtmaq) qat (yan, kənar, hüzur... qatında: yanında) qanmaq (sudan doymaq, sirab olmaq) tonamaq - tünəmək (don geydirmək, bəzəmək) ...kök: ton, don) söku (xəncər, nizə) və ...

Divanda bəzi kəlmələr gözə dəyir ki, bu gün Azərbaycan türkcəsində (Nizaminin bağlı olduğu şivədə) işlək deyil, yalnız Türkiyə şivəsində gözə dəyir:

Yemək (əzmək, düşməni... şəkəst yetərmək, qələbə çalmaq) eş (tay-tuş, bərabər, tay, həmsər) eşik (astanə) omuz (çiyin) yapmaq (qurmaq, düzəltmək, bəna etmək, təmir etmək) gidərmək (aparmaq, aradan götürmək, silib məhv etmək. Kök: getmək gedərmək) bulmaq (yatmaq) doğrulmaq (yönəlmək, ona sarı getmək) və s.

Hətta bəzi işlək kəlmələrdə türkcə şivəsilə işlənmiş: bana (məna) kibi (kimi) bin (min) yıldız (ulduz) şimdi (imdi, indi)

Bu zəminədə onu təməmləyərək ki:

Əlif: Azərbaycan türkcəsilə, Türkiyə türkcəsinin ayrılığı bir o qədər əski deyil. Biz geri getdikcə bunların get-gedə daha yaxınlaşdığını, sonunda qarışdığını görürük. Nizami dövründə, həmən ilkin ayrılmış əsrinə aiddir. Necə ki, biz həman gedib, qarışmağı Azərbaycanın baş (əsas) yazılı əsəri (abidəsi) olan "Dədə Qorqud" kitabında da görürük. Orada adını çəkdiyimiz kəlmələrin çoxunun eyni şəkildə işləndiklərini görmək olar.

B: Əski əsərlərə baxdıqda hətta Azərbaycan türkcəsinə aid ki-tablarda da, Türkiyə şivəsinə yönəlişi görürük, bunun bir səbəbi də yuxarıda dediyimizdən başqa, odur ki, yazı dilində daha çox həmən ləhcənin öndə tutulduğunu görmək mümkündür.

Divanda bu günkü qalın səsli kəlmələrin incə səsli işləndiklərini görürük:

Qərşi (qarşı) qənmək (qanmaq) bəqməq (baxmaq) tülənmək (dolanmaq) səçi (saçı) təbrəq (topraq) çömmək (cummaq) bəsməq (basmaq) qəpi (qarı) qəlməq (qılmaq-qəlməyə- qılmaya) qət (qat) qət/qanı? (hanı?) olməq (olmaq)...

Bu barədə iki nöktəyə diqqət yetirək:

Əlif: Eyni şivə bu gündə rayəcdir. Yəni bəzi qalın səsli kəlmələr, başqa yürələrdə incə işlənir, habelə tərsinə!

Misal: Qara - qərə, baxa - bəxə, yaxın -yəxin, qarqa -qərqa, qaya -qəyə, ona görə → ona gora və s. hətta "Ələmdar" hənədə vərində dağ → dəğ, yağ → yəğ. və s.

B: Yuxarıda dediyimiz səbəbdən başqa, nəzərə gəlirki əskilərdə "Səs" və "Tələffüz" məsələsini yazıda göstərmək yerinə onu oxucunun təqdirinə buraxdıqları üçün, qalın səsliləri də "Əlamət-siz" yazıb, işi oxucuya buraxmışlar, məsələn "bsdi" yazıb "basdı" oxumasını oxucuya tapşırırmışlar!

Divanda feilin "Arzu" şəkli ilə "əxbarı" (xəbər vermə) şəkli qarışmışdır. Elə ki, fel arzu şəklində gəlib, amma "Əxbar" məqsud olmuş. Məsələn ola→olar, olmaya → olmaz, mənasında getmiş. Necə ki, tərsdə gözə dəyir. Yəni əxbardan arzu şəkli qəsd olunmuşdur. Məsələn: eylər isən (eylərsən-əxbari) →eyləsən (arzu) mənasında işlənmişdir. Aşağıdakı misallar diqqətə cəlb edir:

Əzzu cəlal içində Suleyman vəqt ola (olar)

Hər mur üzrə kim salasan sayə, sən homa

***

Həkmət cəridəsində zəhnin tammol etsə

Serr qədər içində qalmaya (qalmaz) qılca məkel.

***

Çünki rayin oldu şaha, qəhrəmani aləmin
Olmuya (olmaz) şimdən bəri zülmə gərdun mothəməm (mobtəla)

***

Şəhriyar qandı lütfün qəndinə çun xas və əam
Nola (nə olar?) biz aullara, həm lütfeylər isən (eyləsən) gah gah.

***

Necə kim fəraş çapın şivə lil və nəhar.
Gah döşuyə (döşər) fəş ənbər, gah tuta (tutar) çətr siyah.

***

Bu günkü "Əsnad" əlaməti (- dir) əslində "Durmaq" kökündən " (Turur, durur), imiş. (İndi gündüz turur → indi gündüz durur, olmuş) (farsca bunun məadalı: əst, həst. Həmən: əsti, istadən məsdərindən gəlir. Mən "əst" → əstən, kökünü türkcənin əsmək: ayaqda olmaq, anlamı ilə yaxın görürəm)

Turur → durur, əlaməti (əki) bir zaman "durur" olmuş, məsələn Fizuli də (nöktə qabel) durur...) və burada, divanda, görürük:

Şöylə lətif və pak və bi gəl durur (bi gəll və gəşdir) kim
Olmuş beli, derdim (deyərdim): yoxdur tənində bir fel!

Son olaraq, feilin "qeyd" formasında " - cək" əki " -icək" gəlmiş: Əvvəl Xosrov zəmanə kim əzm rəzm ed icək (etcək / edən kimi) Şəbdiz conbuşundən aləm dolar zəlazəl və s.

Divanda həm mənə, həm şəkil baxımından artıq dad (ləzzət) almaq üçün onu diqqətlə oxumağı tövsiyə edib, Nizaminin ruhina rəhmət, El Oğlunun zəhmətinə diqqət istəyirəm. Və Əlhəmdullah rəbbül aləmin!

GƏNCƏLİ NİZAMİ

MOHƏMMƏD RZA KƏRİMİ²

Nizami, Azərbaycan ədəbiyyatının dünya ədəbiyyatına bəxş etdiyi ən görkəmli klassik şairlərindən biridir. Nizamını bu qədər populyar və sevimli hala gətirən şey onun insani və humanist düşüncələridir. Beş Fars dilində xəzinəsi (Xəmsə) adlanan əsərlərin yanında bir türkcə qəzəl və qəsidələr dıvanı da vardır. Bu yaxınlarda onun Türkcə Dıvanı Misirdəki Xədiviyyə kitabxanasında saxlanılan əlyazma əsasında çap olundu və Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində dönüş nöqtəsi yaratdı. Bu əlyazmada iki şairin şerləri var: Gəncəli Nizami və Qaramanlı Nizami. Bu məqalə Gəncəli Nizamının həyatı və əsərlərini iki Fars ədibləri tərəfindən yazılan kitablara əsaslanaraq araşdırır və Nizamının türkcə davasının düzlüyünü subut etdirir. Nizamının bir otopiyasını da bu məqalədə təqdim olunur.

Nizami Azərbaycanın ən görkəmli şairidir ki, dünya ədəbiyyatında da əbədi yerini tutur. Nizami haqqında yazılan kitablər, məqalələr, tədqiqatlar özlüyündə tək başına bir mükəmməl kitabxanadır. Onun əsərləri 850 il ərzində dünyanın canlı dillərinə çevrilmiş və müxtəlif alimlər tərəfindən araşdırılmışdır. Nizami özü

² Türk dili və ədəbiyyatı doctürü, Zəncan və Kürdistan Universitetlərinin müdərri.

də 850 il ərzində yüzlərcə şairlərə murad olmuş və onun yolunu davam edənlər də yüzlərcə şer dıvanları yaratmışlar. Amma, Nizamiyə olan zülüm hələ də yerindədir və türk xalqı onu mənimsəməyincə bu zülm yerində qacaqdır.

Gəncəli Nizami, yalnız Azərbaycan ədəbiyyatı deyil, eləcə də bütün şərq ədəbiyyatının önəmli, böyük və ölməz sımalarındandır. Onun dərin düşüncəsi, bütün dünya insanlarına bəslədiyi məhəbbət, qadınlara qoyduğu sayğı və hörmət, habelə insansevərlik və ideaal bir toplümün özəlliklərini yaradıb – göstərməyi, bəşərin səadəti üçün çalışdığına görə, əbədi bir sıma kimi qalarsıdır. Belə bir görkəmli insanı hamı özününkü olaraq bilməyə haqlıdır. Farslar Nizamını özlərinə bağlasalar, qınamaq olmaz; Azərbaycan bu böyük şairi bağrına basıb onunla fəxr etsə də haqlıdır. Nizami tək-cə bir xalq və bir millət üçün deyil, bəlkə bütün bəşəriyyət üçün yol göstərmiş və bütün insanların səadəti üçün çalışmışdır. Beləliklə Nizami nə sənindir, nə mənim. O, bütün yer kürəsində yaşayan insanların böyük şairi, alımı, həkimi və dilçisidir. Hamı onu özünə bağlaya bilər.

Təəsüflər olsun ki bir sıra “gözü dar” adamlar tək-cə onun farsca əsərlərinin olduğuna görə, çalışırlar Nizamını başqa millətlərdən qırıb, tək-cə özlərinə bağlasınlar. Nə gözəl ki, bugün, bu dahi

şairin türkcə əsərləri də işiq üzünə çıxmış, dünya insanları onun başqa əsərlərilə də tanış olub, daha artıq rəgbət qazanmışdır.

Nizamının türkcə dıvanı illər boyu tanınmışdırsa da, ancaq çap imkanı olmanmışdır. Nəhayət 1379-cu ildə (2000-ci ildə) Mısırdə, Xədiviyyə kitabxanasında saxlanılan əlyazması İrana gətirildi. Bir sıra alimlər onu ələ alıb araşdırandan sonra çapına hazırladılar və zəhməti "El Oğlu" adına düşdü. O gündən bir sıra oxucular onu alqışlayıb, bir sırası da "qarqışladılar" və gözəl elmi araşdırmalar üzə çıxdı. Ortaya gələn müvafiq və muxalif nəzərlər oldu. Bir sıralar belə bir əsər Nizamının olduğuna kafir oldular və bir sıra sevinc atına münib gözlərini hər bir muxalif nəzərlərə bağladılar. Amma bugün 20 il o zəmandan keçir. Bu illərdə həmin dıvan dıçlıq, ədəbi, tarixi, sözlük və başqa yönərdən, müxtəlif sahələrin mütəxəssisləri tərəfindən incələnilib, düzgün və gözəl sonuncular ələ gəlibdir. Bugün bu sonuclardan yararlanıb düzgün addımlar atmaq və düzgün elmi baxışlar söyləmək lazımdır. Şübhə yoxdur ki onun muxalif və müvafıqları həm düz sözlər demiş və həm yanlışlar - xətalara da qalmışlar. Ancaq bu hərəkət davam edilib və bugün aydın bir nəticəyə çatmışdır.

Nizami haqqında yüzlərcə kitabların arasından mən iki kitabı əldə qaynaq kimi götürdüm; bu iki kitab Fars ədibləri tərəfindən yazılıbdır. Farslar ona etiraz edə bilməzlər. Bu iki kitabın biri

Səid Nəfisinin "Dıvan gəzəliyyat və qəsayide Nizami Gəncəvi"dir ki 28 əlyazmanı əldə tutaraq toplamış və ona 210 səhifəlik də bir muqəddimə yazmışdır. Səid Nəfisi illər boyu Nizamının əsərləri üzərində təhqiqlər aparmış və nöqteyi-nəzəri Fars ədibləri tərəfindən qəbul olunmuş sözlərdir. İkinci əsər "Dıvane kamele Nizami Gəncəvi" adlanaraq, Dr. Moinfər topladığı və əlyazmalara əsaslanaraq çap etdiyi əsərdir. Hər iki əsər əski zamanda, yəni biri 1319-cu (1940) ildə və o biri 1350(1971) ildə çap olmuşdur. Bu zamanlar türk dilinin İranda yasaq olduğu tarixlərdir və heç bir Azərbaycanlı türk ədibinin səsi çıxa bilməzdi və farslar hər nə yaman - yoğuz, yalan – boğuzları var idi türklərə yazırdılar. Ancaq mən burada hər nə fakt gətirsəm təkcə bu iki əsərdən gətirəcəyəm ta təhrif edənlər daha bundan artıq yaman yoğuzla keçməsinlər və oğruların əli kəsilsin.

Gəncəli Nizamının həyatı- Yusif oğlu İlyas Nizami 540 hicri ildə Azərbaycanda dünyaya göz açıb, Azərbaycanda yaşayıb və Azərbaycandan da kənara çıxmamışdır. İndi Nizamını Qum, Təfəriş və başqa şəhərlərə bağlayanlar bilmədirlər ki, bu nisbətlər yanlış sözlər olaraq Nizamiyə yapışan deyildir. "Azrha" kimi sarsaq adamlar Səid Nəfisinin yazdıqlarını oxusunlar ki, Nizamının Azərbaycan şairi olduğunu 10 yerdə dəqiq yazmışdır və bugün Azərbaycan cumhürüsü adlanan topraqları Nəfisi də Azərbaycan

bilir və daha bu qədər sümsünməklərə yer qalmır. Aran və ya Ər-ran ərazisi də Azərbaycan daxilində bir bölgə olduğu danılmazdır. İndi "it hurər kərvan keçər". Bizdə öz yolumuzu getməliyik. Nizamu başı ucalıqla ömür sürüb, sultanlara yaxınlaşmayıb, bəlkə sultanlar onun kölgəsində bugünə qədər dırı qalıblar. Nizamu nəhayətdə 612- ildə(1233) dünyasını dəyişir və özündən 5 əsəri – Xəmsə adlanaraq fars dilində yadigar qoymuşdur, bu əsərlər tərtibi və tarixi ilə ibarətamizdirlər: Məxzənolesrar(Sirlər xəzinəsi), Xosrov və Şırrın, Leylı və Məcnün, Həft peykər, İskəndərnamə ki, İskəndərnamə özü iki baxışla yazılmışdır: biri Şərəfnamə və sonra İqbalnamə; Şərəfnamədə İskəndər bir filosof kimi çıxış edir və İqbalnamədə İskəndər Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında olan siması tanıtılır. Eyni halda Nizamının gözəllər və qəsidələr dıvanı da vardır. Burada iki dildən yararlanmışdır: həm türkcə şe'rləri var və həm də farsca. Nizamu öz türkcə əsərlərinə də dəfələrlə işarə edir və təəsüflə saray tərəfindən bəyənilmədiyini bılərək deyir:

ترکی ام را در این حبش نخورند   لاجرم دوغبای خوش
نخورند

Torkiəm ra dər in həbəş naxərənd   lacərəm duğbaye xoş naxərənd

(Türçəsi: Həbəşdə mənim türküümü alan yox - budur ki, dadını bilən yox)

Beləliklə Nizamının dediyinə görə, şairin xoş "duğbası" ana dilindədir ki, saraylar bəyənmirlər və buna görə ondan məhrüm qalırlar, çünki Axsitan bəy kimi padişahlar şairdən farsca və ərəbcə şer istəyirlər, lakin, şair anadilində yazmağı tərcih edir. Səid Nəfisi "Dıvan qəsayid və gözəliyat Nizami Gəncəvi" kitabında, həm bu məsələyə işarə edir və həm də Misirdə Xədiviyə kitabxanasında Nizamının türkcə dıvanının əlyazmasına işarə edərək onu qəbul edir.

Nizamının türk olduğu- Nizamının əsərləri başdan başa bir türk şairinin yaradıcılığı sayılır. Nizami əsərlərinin hamısında türk olduğuna, türkanə gedişlərə işarələr edir və özünün türk olduğunu dəfələrlə dilə gətirir:

Pedər bər pedər məramra tork bud - ke hər yek be nıru yeki gorg bud.

(Mənim Atam və atası türkidilər - hər biri öz yerində qurd kimidirlər).

O, türk kəlməsini və türk olmağını müqəddəs sayaraq, hətta peyğəmbərin meraca getməyini də "torktaze" adlandırır və peyğəmbəri belə mədh edir:

Zəhi tərki kə mur həfət xeyl əst (Afərin bu türkə ki yeddi millətin əmiridir).

Səlcüq şahı olan sultan Səncərə yazdığı şe'rdə, ədalət, sədaqət və gözəlliyi türklərin xisləti hesab edərək yazır:

دولت ترکان که بلندی گرفت   مملکت از داد پسندی گرفت

چونکه که تو بیدادگری پروری   ترکی نه ای، هندوی

غارنگری

(Türklərin dövləti ucalarkən – ölkə avadanlaşdı. Sən zülm etmiş olsan daha türk deyilsən, bəlkə bir hindu olursan).

Həkim Nizami Gəncəvi İran ədəbiyyatının ən görkəmli şairlərindən biri, fars ədəbiyyatının əsaslarını qoymaqla yanaşı, Azərbaycan türk ədəbiyyatının da banilərindən sayılır. Həkim Nizami "Xəmsəyə" daxil olmuş əsərləri ilə dünyada şöhrət qazanmış və yüz illər boyu şairlərin ilham qaynağı olaraq, çoxları Nizamını yamsılamağa çalışmışlar və hər zaman Nizami ədiblərin və şairlərin diqqət mərkəzində olub, bu gün də təzə tapıntılar əsasında bütün dünya diqqətini özünə cəkməmişdir. Nizamının türkcə divanının əlyazma nüsxəsi ələ gəldikdə bugün bu əlyazmanın yayılması, divanın tədqiqi tənqidi mətnin çap olması Azərbaycan türk ədəbiyyatında bir dönüş nöqtəsinə çevrilir.

20-cı yüzilin əvəllərindən, Nizamının türkcə divanının varlığı iddia olunurdu. Amma əldə bir fakt yox idi, əlimizdə olan fakt-

lar yalnız şairin farsca əsərlərində səpilməyən beytlər idi ki, onun türkcə yazıb yaratmasına işarələr olunurdu. Rus müstəşriqləri, "Bertels" kimi Azərbaycan folklorunun və kultürünün, habelə xəlf dilinin etgilərini Nizami əsərlərində göstərməyə çalışırdılar. Bu arada professor Həmid Araslının Nizami divanında araşdırdığı atalar sözləri və onların Azərbaycan türk kultüründən alıb fars ədəbiyyatına ithaf etdiyini ortaya çıxarır və ayrı ədiblər üçün faktlar əldə edir. Yeni açılan bəhslərdə bu moləmmələrin və deyimlərin Nizamıdan öncə heç fars şairinin dilində olmadığı və sonrakı şairlərin Nizamıdan aldıkları nəzəriyyələr tərh olunur. Araslının bu araşdırmaları bütün yazıçılarda Nizamının türkcə divanı olduğu bir güclü inam yaratdı. Ondan sonrakı ədiblər və araşdırıcılar bu araşdırmaları davam verərək, Nizamının türkcə divanının dalıca gəzməyə başladılar. Bu araşdırmalar arasında Nizamının Xəmsə-sində yazılan kicik hikayələrə yol açıldı. Bunların xəlf arasında olan hikayələrə oxşarlığı yeni bir mərhələyə döndü, sonra Dədə Qorqud boyları ilə Xəmsədə gələn hikayələrin bənzərliyi araşdırma mövzularına çevrildi və bu dastanların Dədə Qorqud kitabından alındığı fikirlər irəli sürüldü və tədqiqlər bu inamı gücləndirdi və Dədə Qorqud kitabı Nizamının ilham qaynaqlarından biri olduğu fikir ortaya çıxdı. Burada iki irəliləmə birgə qabağa sürüldü: biri Nizamıdan öncə Dədə Qorqud dastanlarının yazılış məsələ-

ləsi və Nizamı çağında bu dastanların xalq içində yaygın surət tapması; ikinci: Nizamı bir türk dilli şair olaraq farsların istifadə edəcəyini nəzərə alıb bu dastanları öz xalqından alıb farslara it-haf etməsidir.

İranda keçən cərəyan bütün ehtiyat ilə bu mövzua toxunurdu. Səməd Behrəngi bu məsələni dəqiq düşünərək qısa və dağınıq məqalələrində ona işarələr etdi, Dr. Sədiq, Bertelsin kitabını fars-caya çevirdikdə belə mövzua toxunmuşdur.

Biz Nizamın türkçə dıvanının olduğunu, ilk öncə farsca dıvanından düşünürük. Nəzamı bir türk dilli ailədə dünyaya gəlib boy atıb, yaşayıb və şair olmuşdur. Fars ədəbləri də bunu inkar edə bilməyiblər. Nizamı fəxr edərək özünü türk bilir və səsinə ucaldaraq deyir:

Padər bər padər məramra tork bud

Ke hər yek be nırı yeki gorg bud

Eləcədə, Xəmsədə özünün "əkdəş" olduğuna işarə edir:

نظامی اکدشی خلوت نشین است

که نیمی سرکه نیمش انگبین است

(Nizami xəlvətdə oturan bir əkdəşdir, yarisi sirkə olursa yarisi əngibindir).

Nizamının əkdəş olduğuna, atasının türk olduğu yetər, Nizamının qadını və hayatyoldaşı da türkdür. Afaq, şairin hayat yoldaşı Dərbənd hakimi tərəfindən bir kənz (qaravaş) kimi ona göndərilmişdir, ancaq Nizamı Afaqa kənz gözü ilə baxmamış, bəlkə ürəyinə ona tapşırmış, nə yazıq ki tez də əldən vermişdir. Nizamı öz sevgilisinin ölməsilə oğlunu tanıya tapşırır və onu Torkzadə adlandırır və belə tanıtdırır:

اگر شد ترکم از خرگه نهانی

خدا یا ترکزاده ام را تو دانسی

(Mənim türküm əlimdən çıxmış isə, ey tanrı, türk balasını sənə tapşırıram)

Nizamı sevgilisini bir qadın kimi öyür və deyir:

پرندهش درع وز درع آهنین تر   قباش از پیرهن تنگ
آستین تر
سران را گوش بر مالش نهاده   مرا در همسری بالش
نهاده ...

(Paltarı bir qalxan kimi dəmirdən də möhkəmdir, şahların qulağın burmuşsa mənə baliş qoymuşdur)

Nizamının farsca yazılan Xəmsəsində "Türk" sözü və ondan yaranan yüzlərcə tərkiblər və deyimlər işlədilmiş, türk, türki, türkanə, türkan, turktaz, türkvəş və başqa formalarda istifadə olunmuş və hamısında şairin hədəfi türkdən mətanət, şucaət, gözəllik, yaxşılıq, qorxmazlıq, ürəklilik və s. ifadə etmək olmuşdur. Şair hətta mədh etdiyi şahları türk olduqlarına görə öyür və pisləkləri onlardan uzaq bilir.

Peyğəmbərin meraca getməsini "torktazi" adı ilə yad edir. Nizamının bütün qəhrəmanları türkanə gedişləri ilə təriflənir, hətta Fərhad, İskəndər, Şirin, Leyli və başqaları fars, ərəb, məqdüniiyyəli olursalar da yaxşı olduqları zaman şair onlardan türk unvanı ilə ad aparır. Dr. Bərat Zəncanı Nizamının farsca əsərlərini araşdıraraq yazır:

"Nizami qələməş ra dər zəbane farsı ba səliqe və rühiyyəye tork və torkanə be kar gereft. Nizamışnosan bərcəsteye İran nız təfavote əsasiye zəbane Xaqanı və Nizami ra əz zəbane şaerane farsı zəban enkar nəmikənənd" (Bərat Zəncanı, 1391, moqəddeme) (tərcüməsi – Nizami qələmini fars dilində bir türk və türkanə səliqəsi kimi istifadə etmişdir. İranin görkəmli Nizamişünasları da Xaqanı və Nizaminin dilinin əsaslı fərqlərini fars şairlərinin dilindən inkar etməirlər). Və türk dıvanını da Nizamının əsil yaradıcılığı bilir. Amma, təəsüf yeri vardır

ki bir sıra fars ədibləri aşağıdakı bir neçə beytə əsas tutub, Nizamının türk dilinə qarşı olduğunu iddia edirlər (!?):

ترکی صفتی وفای ما نیست ترکانه سخن سزای ما نیست.
(Türk sifət bizim vəfamızda yox, türkanə söz bizə yaraşmır).

Amma bu beytlər Nizamının dilindən deyil, Axsitan bəyin dilindən təriflənilir və şair ona qarşı çıxır. Gəlin bir daha bu beytləri diqqətlə oxuyaq. Bu beytlər, Leyli və Məcnun əsərinin "səbəbe nəzme kitab" başlığı ilə qələmə alınmışdır. Buranı birgə oxuyalım:

روزی به مبارکی و شادی، بودم به نشاط کیکبادی.
ابروی هلالی ام گشاده دیوان نظامیم نهاده.
آیینه بخت پیش رویم اقبال بشانه کرده مویم....
در خاطریم اینکه وقت کار است کاقبال رفیق و بخت یار
است.

تا کی نفس تهی گزینم وز شغل جهان تهی نشینم؟
دوران که نشاط فربهی کرد پهلوز تهی روان تهی کرد...
در حال رسید قاصد از راه آورد مثال حضرت شاه.
بنوشته به خط خوب خویشم ده پانزده سطر نغز بیشم.
کای محرم حلقه ی غلامی جادو سخن جهان نظامی.
از چاشنی دم سحرخیز سحری دگر از سخن برانگیز.
خواهم که بیاد عشق مجنون رانی سخنی چو در مکنون.

چون لیلی بکر اگرتوانی بکری دوسه درسخن نشانی.
تا خوانم و گویم این شکر بین جنیانم سرکه تاج سر
بین...

در زیورپارسی و تازی این تاره عروس را طرازی...
ترکی صفتی وفای مانیت ترکانه سخن سزای مانیت.
چون حلقه شاه یافت گوشم از دل به دماغ رفت
هوشم...

Aydın görünür ki, Həkim Nizami bir gün oturmuş və bir dəyərlı əsər yazmağa himmət qurmuşdur ki, şahın qasıdı gəlib və Nizamıdan Leylı və Məcənün əsərini farsca və ya ərəbcə yazmağını istəyir. Yenə aydın görünür ki, üstdə misal gətirdiyimiz beyt, Nizami dilindən deyil, Axsitanın dilindən deyilmişdir. Şah şairdən istəmişdir ki, bu əsəri farsca və ya ərəbcə söyləsin, türkcə olmasın. Deməli, Nizami bu əsəri türkcə yaratmağa can atırmış, amma şah bu işin qarşısını alır. Odur ki naraht olur:

چون حلقه شاه یافت گوشم از دل به دماغ رفت
هوشم.

Burada deməliyəm ki, fars ədiblərinin işi riyakarlıqdan da bir qədər o yana çıxır. Hesab etmək olar ki, fars ədibləri bunu düşünməyiblər? Əlbətdəki yox, özlərini qanmamazlığa vurublar. Bunu da əlavə etmək istəyirəm ki "torki siqəti", Nizamının torka-

nə yazmağı qarşında məəna tapır; yoxsa pıs bir anlamda deyildir; yenə təəssüflərlə fars ədibləri bunu əldə götürüb türkləri pisləmək üçün istifadə edirlər. Səlcüqlər türk olduğu halda, neçə - neçə nə-dənlərə görə türk dili və ədəbiyyatının gəlişməsinə yardımçı olmadılar. Ancaq bu, o demək deyildir ki türklərə qarşı oldular; bəlkə Qaraxanlılar sarayı ilə rəqabət edərək, fars dili və ədəbiyyatını daha artıq himayə etdilər. Bura da türki sifəti ibarəsindən mənzür türkcə yazmaqdır və Nizami türkanə yazmağı öz şivəsi bilir. Ancaq Axsitan bəyin sözündən narahat olaraq farsca yazır. Elə budur ki, Nizami "həft peykər" ya "yeddi gözəl" əsərində türkləri tərifi edərək "türkanə ələ qələm almaq"dan özünə öyünür və "dər seta-yeşe soxən" unvanı altında belə yazır:

ترکی ام را در این خبش نخرند لاجرم دوغبای خوش
نخورند

Nizaminin zamanında Azərbaycanın tarixi, ictimai və fərhəngi (mədəni) durumu. - Nizamının həyatı zamanında Səlcüqlər hakimiyyətdədirlər. Səlcüqlər bir federalistı sistem ilə hökumət edirdilər və Azərbaycanda Səlcüqilərə bağlı olan Şirvanşahlar və Eldəgəzlər hökumət surur. Azərbaycan bir intibah dövrünü keçirir. Yəni iqtisad rəvnəqlənir, əmniyyət bərqəradır, tohid (istehsal) gəlişmədədir, xalq yaxşı bir yaşayış keçirir və ölkələr arası əlaqələr

hökm sürür. Ölkə abadlaşır, alımlərə hörmətlə yanaşılır və elm dünyası günü - gündən genişlənir və yüzlərcə kitab yazılır.

Səlcüq dövrəni bu coğrafiya ən əzəmətli və fars dilində də səm "dovrane şükühəmənd və təlayi"sını keçirir (qızıl dövrünü yaşayır). Səlcüq sarayı şairlərin, sənətkarların və alımlərin toplanma yeri sayılır. Azərbaycanın xalqı türk dilində danışır, yüzlərcə ozanlarımız, şairlərimiz öz ana dillərində – türkcə yazıb – yaradırlar. Bu əqidəyə qarşı ki, fars dili hər yanı almışdır türk dili hələ canlı olaraq əsərlərin yaranma dili sayılırdı və fars dili təza - təza başlayır Azərbaycanda özünə yer açsın. Nizami Gəncəvi Leyli və Məcənün əsərində fars dilini hörmətlə bir "təza gəlin" hesab edir ki, təzəlikdə Azərbaycana gəlin gəlmişdir.

در زیور پارسی و تازی این تازہ عروس را طرازی

Bunu Səid Nəfisinin dilindən oxuyaq. Səid Nəfisi yazır:

"این نکته مسلم است که زبان شعر فارسی زبان طبیعی و رایج مغرب ایران مخصوصاً آذربایجان نبوده و زبان مشرق بوده است که از راه ادبیات وارد این سرزمین شده است. شعر دری در آذربایجان از قرن پنجم و از زمان اسدی و قطران آغاز شده و در قرن ششم ابوالعلا گنجوی، خاقانی، نظامی، فلکی، قوامی و بیلقانی به اوج خود رسیده است. ناچار شاعران

آذربایجان زبان دری را از مادر خود نمی آموخته و از آموزگار درمی یافته اند." (سعید نفیسی، ص 135 - 136).

Bu fikir bəllidir ki, farsca şeir dili İranın batisında özəlliklə Azərbaycanda yerli deyil idi və ədəbiyyat yolu ilə bu yerlərə gəlmişdir. Dəri (fars) şeri Azərbaycanda 5-ci yüzildən, Əsədi və Qətran ilə başlamış və Əbulüla Gəncəvi, Xaqanı, Nizami, Fəlaki, Qəvami və Beyləqani ilə öz zirvəsinə çatmışdır. Beləliklə, Azərbaycan şairləri Dəri dilini analarından yox, məktəbdə müəllimdən öyrənmişdilər (Səid nəfisi, s 135 - 136).

Bu zaman türk dilində böyük şairlərimiz yaşayıb yaratmışdılar. Əlbətdə bu hadisələrdən yüz il öncə Azərbaycanda "Şeyx Həsəməddin İnanc" Səlcüq sarayının böyük şairi və ozanıdır və "Məliknamə" kitabının rəvisi. İndi 6-cı yüzildə, Nizamının yaşadığı dövrən üç böyük türk şairindən ad çəkirm: biri Şeyx İzzəddin Həsənoğludur. Onun türkcə dıvanı və gözəlləri Misərə qədər yayılmışdır. Həsənoğlunun bugün 40 gözəli əldədir. Nizamıdan öncə dünyaya gələn ancaq Nizami ilə çağdaş sayılır. İkinci şairimiz Xacə Əli Xarəzmıdır ki, Uusuf və Zoleyxa adlı əsərini türkcə və İskəndrnamə yazılan ildə bitirir. Üçüncü türk şairimiz Xacə Əhməd Fəqih Təbrizidir. Bu böyük alım də Nizamıdan yaş cəhətindən böyük olaraq Nizamını dərk etmişdir. Onun 5 əsəri əldədir və ta-

mam yaradıcılığı türkcədir. Onun bugün qəbri Təbrizdə Sərdərinin 2 kilometrliyində Əsbüs kəndindədir. Onun vəfatı tarixi Nizami ilə üst üstə düşür. Qəbirdaşı üstündə onun ölümü 618 ili yazılmışdır. Belə bir dövrandə türk ədəbiyyatı fars ədəbiyyatından dala qalmış və geri qalmış sayıla bilməz. Keçən 100 ildə dilimizin yasaqlığı üzündən biz və xalqımız ədəbiyyatımızdan uzaqlaşmışıq və məlumatımız azdır və təəsüflə xalqımızı öz dilindən və ədəbiyyatından xəbərsiz saxlamışlar. Ancaq daha bu örtüklər qırağa çəkilir və günəş işıqlarını salmalıdır və gecəquşları öz mağaralarına girməlidirlər və ya günəşin işığından faydalana bilərlər.

Nizaminin türkcə divanı. -Qahirədə Gəncəli Nizamının adına tanınan türkcə divan əlyazması əldədir. Bu əlyazmada Qaramanlı Nizamının da şe'rləri gəlmiş və Gəncəli Nizamının şe'rlərilə qarışmışdır. Buna görə bir sıra özünü itirən və satan Azərihə kımilər çalışırlar bu əsəri bütünlüklə Gəncəli Nizamının əlindən alıb Qaramanlıya mənsub etsinlər. Biz bu yanlış fikirləri pozmaqdan ötür bu iki şairi tanımaq, onların dil özəlliklərini nəzərdə tutmağı lazım görürük. Gəncəli Nizami ilə Qaramanlı Nizami arasında 240 il ara olaraq, dilləri də dəyişilmişdir. İndi bu divan Gəncəliyə yaxın bir dildədir, yoxsa Qaramanlıya? Buna düzgün cavab verilsə, bütün çətinliklər həl olmuş olur.

Bunları həll etmək üçün aşağıdakı yolları hamarlamalıyık:

- 1) Gəncəli Nizami və Qaramanlı Nizamını düzgün tanımaq
- 2) İki şairin şe'r dili və şe'r özəllikləri
- 3) İki şairin düşüncə dünyası və şe'r məharəti
- 4) 250 il ərzində dilimizin dəyişilməsi və dil fərqi
- 5) Divandakı şe'rlərin bir – bir araşdırması və meyarlanması
- 6) Nəhayətdə şe'rlərin hansı zamana və şairə aid olduğunun müəyyənləşdirilməsi.

Bu mərhələləri keçəndən sonra, divanın təklifi aydınlaşar. Əlbətdə hər bir araşdırıcının öz səbki, əlaqəsi və onun səliqəsi, habelə məlumat dayirəsi və dəyərləri bu aldığı sonuca əsər quya birlir. Ədəbiyyat sahəsi riyaziyyat və idmanla fərqlənir. Burada yarış yoxdur ki, bir davər(hakim) iki qəhrəmanın gələbə gəldiyini bildirsin. Ya riyaziyyat da deyil ki, 2çırpı 2 həmişə 4 olsun. Burada baxış və görüş öz etkisini buraxacaqdır. Bunda şübhə yoxdur.

Gəncəli Nizami ilə Qaramanlı Nizamının dövrləri arasında 240 il fasilə vardır. Gəncəli Səlcüqlər zamanı Azərbaycanda yaşamış və tarixi olaylar onun şe'rini başqalarından fərqləndirə bilər. Bir haldakı Gəncəli Nizami qocalığına qədər sarayın hörmətini qazanmış, Azərbaycan və fars ədəbiyyatı ilə yaxından yaşamışdır. Qaramanlı Nizami 240 il sonra yaşayıb, sarayla bağlı olmuş və 29 yaşında dünyasını dəyişmişdir. Qaramanlı fars ədəbiyyatına əlaqə bəsləyərək bir zaman İrana gəlmiş, Təbrizdə tibb oxumuş və Anadoluya dönmüşdür. Tarixi

olaylar və coğrafiya öz təsirini bu iki şairin əsərlərində qoymuşdur. Yaşadıqları möhitin kulturu da etkisiz olmayacaqdır.

İndi dıvana döndükdə tarixi olayları bir neçə şe'rlərdə görürük "Nərgis" qəsidəsində Azərbaycan dilinin özəllikləri, habelə İran və Səlcüq şahlarının etkisi danılmaz şəkildə göz qabağında canlanır. Burada fars ədəbiyyatının da təsiri danılmazdır.

*Elm o səncaq zərəkəş nə səbəbdən götürhər
gər sərيره çəmənə olmadı sərvar nərgis.*

Ələm və səncaq kəlimələri Gəncəli Nizamının farsca dıvanında da bollu bollu işlənmişdir. Bu sözlərdən və şe'rlərdən fars ədəbiyyatı və Azərbaycan qoxusu gəlir. Anadolu şairlərinin heç birinin dıvanında səncaq kəliməsi ələm və bayraq mənasına işə getməyibdir. Bu qəsidədə çoxlu fars ədəbiyyatının istilahları işə getmiş və Gəncəli Nizamının sözlərinə daha uyğundur. Burada işə aparılan tərkiblər, istilahlər, deyim tərziləri Azərbaycan şerinə bağlı və fars ədəbiyyatında da nümunələrini tapmaq mümkündür. Hətta nəcüm istilahları, bənzətmələr tamam Gəncəli Nizamınkıdır. Bu qəsidədə Xosrova afaq – Məhəmmədxandan ad çəkilir, bütün müvərrixlər onu Cəhan Pəhləvan Səlcüq şahlarından və əmirlərindən bilirlər. Cəhan pəhləvan həmin Sultandır ki, Gəncəli

Nizami Xosrov və Şirin məsnəvisini ona pay vermişdir. Deməli bu qəsidə Qaramanlının yox, Gəncəli Nizamınınındır.

Başqa bir qəsidə Sultan Səncər və Məlik Toğrul mədhində yazılmışdır. Bəllidir ki, bu sultanlar İran Səlcüq sultanları olmuş və Qaramanlı üçün tanış bir sına deyildirlər. Şübhə qalmır ki, bu qəsidə Gəncəli Nizamının olmalıdır. Bu beytə diqqət edək:

*Bu Səncər ilə Toğrul vəsəfini, ey Nizami,
cızsan, murad edərsən şah qapısına doğrul.*

Bu qəsidədə qafiyə də çox önəmlidir və hətta bunu da isbat etmək olar ki, bu qəsidə heç unvanla çevirmə deyildir. Bir sıra alim və ədiblər bunu iddia edirlər ki bu dıvan Gəncəli Nizamının olursa da sonralar türkcəyə çevrilmişdir və əslü farsca olmuşdur. Ancaq bu qəsidənin qafiyə bəhsinə girişsək, isbat etmək çətin deyildir ki, bu şe'r çevirmə ola bilməz. Başqa şe'rlərə tərcümə ya çevirmə unvanı verilsə də bu qəsidə onlardan istisna sayılır. Bu beyt özü bu iddiaya şahuddur. Sultan Səncər və Sultan Toğrul da Gəncəli Nizamının müasirləridirlər və Qaramanlıya heç bağlılığı yoxdur.

Başqa bir qəsidə Sultan Cəmaləddin mədhindədir. Bu qəsidə belə başlayır:

*Şükr kim sultane gərdün, heşmət əncüm həşəm,
izz ilə basdı basate saltənət üzrə qədəm
Rəzm Bəhrami ilə Yunan təxtini fəth eyləyib,
qəsəre Keyxosrovdə Dara kimi tütüdü camə...*

Ravəndi, rahatossudur kitabında belə göstərir ki, Cəmaləddin Aybək, Həmədan əmirilərindən olaraq, Qızıl Ərsəlanın oğlu Toğrulun vəziri imiş. Beləliklə Qaramanlı çağından 250 il öncəyə bağlıdır. Bundan əlavə, dil və adları çəkilən dövrün İran şahlarının adları Gəncəli Nizamının dil və tarixinə daha uyğundur. Belə qəsidələr Gəncəli Nizamının dövrünə ayid olan mədhiyyələrdə və fars şe'rinə də daha çox vardır. Bu qəsidə Gəncəlinin olduğuna şübhə etmərik.

Başqa bir qəsidədə belə başlayır:

*Xosrove molke mörövvət, davəre aləm pənah,
afetəbe ovce dövlət, sayeye lotfe ilah*

və ardınca oxuyuruq:

*Necə kim fərraş çapın şivəye leyl o nəhar
gəh döşüyə fərşe ənbər, gəh tuta çətre siyah...*

Bu qəsidədə "çətre siyah" istilahu Gəncəli Nizamı zamanında Abbasi xəlifələrinə aiddir. Nizamı fars şe'rinə də belə gətirir:

"Səbz bər tən o çətre siyah bər sər"

Beləliklə bu qəsidənin də Qaramanlıya heç bağlılığı ola bilməz.

Başqa bir gəzələ nəzər salanda Gəncəli Nizamının farsca gəzəllərini yada salır. Dıvanda bir sıra müəmmalər də vardır, yanı iki dildə şe'rlər vardır. Bu şe'rlər Nizamının özəlliklərindəndir.

Bu dıvanın tərcümə olduğu da başqa bir nəzəriyyə ola bilər. Yanı Gəncəhli Nizamı bunları farsca söyləmiş və bir başqa şair, bəlkə də Qaramanlı Nizamı onları farsıcadan türkcəyə çevirmişdir. Burada demək olar ki, farsca dıvanında bu şe'rlər eyni sürətdə yoxdurlar. Amma məzmun yaxınlığı daha artıqdır. Bunlar tərcümə olsalar da, dəyərlidir; çünki bütün gözəlliyi saxlanılmışdır və özəllikləri də aradan qaldırılmamışdır. Bunlarda Nizamının ruhu duyulur. Hətta bunlar tərcümə olsalar da, dıvanın dəyəri azalmayıp, bəlkə göstərir ki, bu ənənə – türkcə şe'r və gəzəl yüzillər boyu davam etmiş və dilimizin zənginliyinə səbəb olmuşdur.

Beləliklə Gəncəli Nizamının türkcə dıvanının daha bundan da zəngin olduğuna inanırıq və gələcəkdə başqa əlyazmaların tapılmasını gözləyirik.

Azərha qurupunun ağılsızlarından biri taxma adıla Bəhmən Vəhid – Cavad Təbatəbayının sağ əli olaraq Nizamının türk dıvanına iradlar tutur. Arzı edirəm bu satqınlar mənim sözlərimi eşidib qansınlar.

Nizaminin utopiyası. -Nizami Gəncəvi Azərbaycanın böyük humanist şairi və düşünürüdür ki dünya insanıyyət düşüncəsinin açıqlamasında böyük rol oynamış, zəngin əsərlərlə dünyada qalaraq bir şəxsiyyətə çevrilmişdir. Nizamının şəxsiyyətini zamanənin durumu yaratmışdır. O bəşəri və insanı fikirlər yaymaqla bugün də bizimlə çağdaş sayılır. Toplumsal reformalara ürək bağlayan şair, nəhayətdə böyük dəhyışiklikləri lazım bilir və utopiyasında insanlar arasında düzgün, salım və təmiz bir ilgilərin qurulmasını istəyir. Hər halda Nizamını tamam insanlar kimi öz möhitində tanımaq lazımdır. Buna görə Nizami dövründə Azərbaycanın durumuna işarə etmək gərəkdir.

Nizami anavətlinə, öz xalqına toxunur və şairin vətəni gözəl təsvirlərlə təariflənilir. Böyük cəhangır Məqədüniyəli İskəndər Azərbaycana gəldikdə Azərbaycanı şahı Nuşabə - bir qadın qarşında dizə çökür. Onun əsərlərində Leyli ərəb olursa da türkanə gedişi var, Bəhram Gur buraya pənah gətirmiş və ağıllı rəftar etməyə məcbür qalır. Əyyaşlıqdan əl çəkir, düzgün dolanma məcburiyyətində qalır. Şairin vətəni Göyçəgöl bir əsrərimiz yerdır.

Azərbaycan və türk ədəbiyyatında utopiya haqqında düşüncələr və yaradan alımlərin sayısı çoxdur. Bu sahədə Nizamının tökdüyü tərh dünya səviyyəsində görkəmli bir nəzəriyyədir; ancaq Nizami öz düşüncələrini başqa türk alımləri o cümələdən

Əbünəsr Farabi (257 – 338), Yusuf Balasağonlu – Xas Hacib və başqalarından alaraq, çox gözəl bir utopiyanın tərhini tökmüşdür. İslam dünyasında ilk həkim və düşünür Fərabıdır ki, bir mədineye fazılənin özəlliklərini araşdırır və bir dərin düşüncəli alım kimi İslama arxalanaraq belə bir toplumu açıqlayır. Onun mədineye fazıləsində ədalət əsaslı bir yer alır. Fərabının mədineye fazıləsində bir mədineye cahlədən də ad çəkir, o cümə də ıxtılas, rant, yalan və oğurluq şərti və həkuməti hokum sayılır.

Farabının utopiyasında insan mərkəzdə dayanır. O, bu düşüncələrlə çalışır xəlifələrin rəhmsizliklə xalqı əziyyət etməkdən və bir külə kimi toxunmaqdan saxlasın. Onları öz məzhəblərində azad qoysun və geyinməklərinə, yeməklərinə dəxalət etməsin, onlar xalqın əmniyyət və rıfahına sorumludurlar. Eyni halda Farabi dünya çərçuvasında bir həkumət yaranmasının tərəfdarıdır.

Xas Hacib də Qutadğu bilik kitabında İslam qanunlarına arxalamaraq, xalqın rıfahı, azadlığı, bərabərliyi əsl sayılır. Bütün həkumət insanların xidmətində olduğunu irəli surur. Xaqan ölkənin avadanlığına və xalqın baş uca yaşayışında sorumludur və həkumət başçıları təkcə və təkcə xalqın istəklərini yerinə yetirəməhyə məcburdurlar. Bu toplumda ədalət əsas sayılır və lıyaqət əsasında və bacarıq üçün xidmətə çağırılırlar.

Nizamiyə çatdıqca daha gözəl bir otopriya ilə üz - üzə gəlirik. Nizamu mövcud sistimdən ıntıqad edərək xalqın oyaq olmasının tərəfdarıdır. İnsanın yaşayışı hədəfli olması və məənəviyyətlə dolu olmasını, hayatın gözəlliklərini təərifləyir və bütün insanlar bu gözəlliklərdən bəhrə almağa həqlidirlər. Nizamu cəsəətlə sultanları nəqd edir və onların boynunda olan təklifləri xatırlayır:

kar tu pəriürdən din kərdhand dadgran kar çənn kərdhand.

کار تو پروردن دین کرده اند دادگران کار چنین کرده اند.

(Sənin işin dini gəlişdirmədir, adillər belə etmişlər)

O açıqcasına hakimləri tənqid edir və deyir:

راحت مردم طلب، آزار چیست؟ جز خجلی حاصل این کار چیست؟
 ملک ضعیفان بکف آورده گیر مال یتیمان به ستم خورده گیر.
 رسم ستم نیست جهان یافتن ملک به انصاف تو ان یافتن.
 هر چه نه عدلست چه دادت دهد و آنچه نه انصاف، بنیادت دهد.
 مملکت از عدل شود پایدار کار تو از عدل تو گیرد
 قرار. (معین فر 1362:39)

Xalqın rahatlığın istə, incitmə, yoxsa utanmalısən. Zəəiflərin yerlərini əllərindən alıb, yetiərin malın yemək kimidirş zülmə dünyanı almaq yaxşı deyil, yeri insafla almaq yaxşidirş Ədl olmayan yerdə dad edərlər, insaf olmadıqda yeə verərlərş Ölkə ədl ilə qalarqı olar, sənin işin ədl ilə qalandır. (Moinfər 1362:39)

Yenə ədalətin təərifində deyir:

گردن عقل از هنر آزاد نیست هیچ هنر خوبتر از داد نیست. (همان، ص45)

Ayilin boynu ərdəmlə bağlıdır, heç bir ərdəm ədlədən xoş dryəldir (Həman, s45).

Nizamu sultanların zülmələrini dastanlara çəkir həta Sltan Səncər-dən qorxmayaraq bir qarı qadınla dastanını təsvir edərək belə yazır:

پیرزنی راستمی درگرفت دست زد و دامن سنجر گرفت:
 شاه که ترتیب ولایت کند حکم رعیت به رعایت کند
 (همان، ص46)

دولت ترکان که بلندی گرفت مملکت از داد پسندی گرفت.
 چونکه تو بیدادگری پروری ترک نه ای، هندوی غارتگری.
 (Bir qariya zülüm oldu, əl atıb Səncərin ətəyini tutdu. Bir şah ki bəlgəni düzənə salir, rəəiyyəti nəzərdə almalıdır) (həman, s46).

(Türklərin dövləti yülsələrək, ölkə ədl ilə gözəlləçdiş Sən zülüm etsənsə daha türk deyilsən, bəlkə qarət edən bir hidusan).

Beləliklə sultana məsləhət bilir ədalətlə hər bir işə yanaşsın:

عدل تو قندیل شب افروز تست   مونس فردای امروز تست.
پیرزنان را بسخن شاد دار   وین سخن از پیرزنی یاد
دست‌بدار از سرب‌بچارگان   تا نخوری یاسج
غمخوارگان (همان، ص 47)

(Sənin ədlin gecə yanan çıraqdır, sabaha dayağ bugünündür. Qarıları sözlə xoş eylə, bu sözü bir qarıdan saxla yadında. Çarəsizlərdən əlini çək (həman, s47).

Nizamunun əsərlərində olan qəhrəmanlar, xalq kütlələri içindən seçilmişdir. Məxənoləsrarda qarı bir qadın Sultan Səncərin yolunu kəsir. Ona ədəb öyrədir. Başqa yerdə bir qoca bağban Sultan Səncərin zülmələrini üzünə sayır. Fərhad Xosrov şahin qarşında dayanır. Bu dastanlar oxumalıdır: Sltan Səncər və qarı, Kərpic yapan kişinin dastanı, Yemiş satan ilə tülkü dastanı, iki həkim dastanı, Yaralı uşaq dastanı küdək və başqaları (Məhəmməd Arif, 1947, 11). Burada zəhmət çəkən xalqdır ki sultanlara gəlib gəlir. Nizamunun səsi qarı qadınlara, bənnə və fəələlərin səsinə səsləndirir. Əlinin zəhmətilə həlal çörək qazananlar onun dastanlarında qəhrəman sayılırlar. Nizamu kəramətdən danışmur, bəlkə insanı həqlərdən danışır:

مگر گوهر مردمی گشت خرد،   که در مردمستان
مردم‌بها بمرد.
اگر نقش مردم بخوانی شگرف،   بگویند که مردم
چنینست حرف.
بچشم اندرون مردمک را کلاه،   هم از مردن
مردمی شد سیاه. (دستگردی، 1335، 7).

(Olma insanlıq govhəri ucuzlanmışdır ki adamlarda adamlıq ölüb. Göz içində gözün giləsi adamlıqlın ölməsindən qaralmış). (Dəstgerdi, 1335, 7).

Şair tamam əsərlərində şahları nəsihət edir və pis əməllərini tənqidə çəpki:

شاه که ترتیب ولایت کند،   حکم رعیت
سرعایت کند.
تا همه سربه خط فرمان نهند،   دوستیش در دل و
در جان نهند.

Xosrov - Şirin dastanında kəndlilərdən bac alınmur, Bərdədə Nüşabə sultan olan zaman ədalət və əmniyyət yaranır, orada qurdıla qoyun bircə yaşayır:

نیت چو نیک باشد پادشاه را ، گهر خیزد به جای گل
کیا را .

Şahın niyyəti xoş olursa, gül yerinə otdan gövhər çıxar.

Ədalət olan ölkədə hər nə istəirsən olur: « اگر شیر مرغت بپاید در .
«اوست» (toyuq lazımsə orada var).

Ardıyca bu gözəllikləri ədl və ədalətdə görür:

həmana kə an rastnıhay cost, nə əz danə əz damn ədəl rəst.

Nəzaminin utopyasında ilk başda əd əlt dayanır. Şah – səltan nəkəcə xalq xədəmətində ulmalıdır, orada uğurluq, əxtlas yoxdur. Bıt əlmalı hər necə istəhdi xərcəlhə bilmur. Pulları ölkə dən eşigə çıxara bilmur, istəhdigi yerlərdə yox, bəlkə içəhridə xalqın rəfahı yolunda xərcəlhəməhlidir. Həfət pikərdə bəhram adil olusa da, yaşlıgına xərcəldə dıgı tənqid olur, təcəməl qarşında dayanır və savaşları şahların xüdxüaəliğıdan bılır. Yoxsa məltlər hec zaman savaş tərfdarı deyillər. Nəzaminin şaha baxışı nəzami belhdir:

Nizami açıqcasına şahları belə təsvir edir və xalqı unlardan uzaq durmağa çağırır:

همانا که آن راستنیهای جُست ، نه از دانه از دامن
عدل رست.

(Doğrudan ki yaxşı göyərentilər tuxumdan yox, bəlkə əldən gövərir).

Nizami sevgi şairidir, onun utopyasında sevginin müqəddəs bir yeri vardır. Onun tamamilə əsərlərində sevgi yaşayışda əsaslı rol oynayır. Nizalmı sevgidən osturə yaradır. Sevgi xilqətin əsas binövrəsi sayılır, hər bir insan sevgi ilə yaşamağa haqlıdır. Sevgi insanların iç ruhunu dirildir və onları hər nə pıslıq, alçaqlıq, başqalarının haqqını əzməyə qarşı qaldırır. Ədalətlə sevginin dərin və qırılmaz bir ilgisi var. Xosrov Şirin, Leyli və Məcnün və tamamilə Xəmsədə olan kичik – böyük dastanlarda sevginin əzəməti təərif olunur. Leyli və Məcnündə:

یا رب بخدائی خدائیت ، و آنگه به کمال
پاداشانیت .
کز عشق بغایتی رسانم ، کومانداگر
چه من نماتم .

از چشمه ی عشق ده مرا نور ، وین سرمه مکن ز چشم
من دور .

گرچه ز شراب عشق مستم ، عاشقتر از این کنم که
هستم .

گویند که خوز عشق واکن ، لیلی طلبی ز دل رها کن .
یارب تو مرا بروی لیلی ، هر روز بده زیاده
میلى (معین فر ، 1362 ، 357).

Ya rəb, səni and verirəm allahlığıva və sonra şahliğivin olğunluğuna, məni sevgidən elə yüksəlt ki mən qalmayım, amma o qalsın.

Sevgi bulağından mənə ışıq saç, bu sürməni mənim gözümdən uzaqlatma. Mənə deyirlər sevgidən qaç, Leylini istəmi, ya rəb, sən özün hər gün mənim sevgimi Leyliyə artırı. (məin fər, 1362, 357).

Nizaminin utopiyasında qadın rolu. -Nizami başqa şəirlərə bənzəmir. O, Firdəvsi kimi qadını əjdəha və div bilməyir, bəlkə xilqətin şah əsəri və hayatın yaradıcısı kimi hörmətlə ona yanaşır. Qadın şərəf gətirir, sevgi qaynağı və insan yaradan sayılır. O bacılarını, anaları və qadınları igidlərdən seçməyir. Onları igidlərdən əksik yox, bəlkə də yüksək bilir. Bunu Nizamının tamam əsərlərində oxuyuruq. Bugünə qədər dünya ədəbiyyatında belə bir şair və alim gəlməmişdir ki, qadınla belə hörmətli və sayğılı rəftar etsin. Nizamı yanlış sistimlərə qarşı dayanır və qadını heç bir igiddən alçaq bilməyir, bəlkə də bütün yüksəkliklərə sahib bilir. Görürük ki, Ənuşirəvan, İskəndər və Bəhram kimi böyük və güclü quldurlar bir qadın qarşısında necə zəlif olurlar və necə onun hörmətinə dizə çökürlər. Budur Nizamının qadına baxışı. Belə bir utopiyada qadın daha bir ərüsək (gəlinçik, qolçaq) yox, bəlkə şərəf qazanan, bəşəriyyəti qurtaran və şərəfli analar, bacılar və qadınlardırlar.

Qaynaqlar:

Divan gəzəliyyat və qəsayide Nizami Gəncəvi, Səid Nəfisi, Theran, intişarat Fürüği, 1319.

Divane kamele Nizami Gəncəvi, Dr. Moinfər, Tehran, intişarat Zərrin, 1250.

Divan qəsayide və gəzəliyyat Nizami Gəncəvi, Dr. Bərat Zəncarı, Teran, Tehran Üniversitesi, 1395.

Nizami Gəncəvinin yeni tapılan türçə divanı, Eloğlu, Tehran, intişarat Əndişeye noo, 1379.+621

GÜMANDAN YƏQİNƏ KEÇİDİN FƏXRİ

professor, doktor AZADƏ RÜSTƏMOVA

Türk dili islam şərqində uç möhtəşəm dillərdən biri sayılır. Qədim Çin, Bizans, Ərəb, Fars qaynaqlarında əski türk dünyası və türk sənəti haqqında nə qədər bilgiler var! Bizans qaynaqlarından böyük Türk-Hun hökmdarı şanlı – şöhrətli Atılanın zəfər və qəhrəmanlıqlarına həsr olaunan türkcə şeirlər qoşulduğu çevrəsindəki məlumatları yada salır. Təbəri tarixində eradan əvvəl VI-VII yüz illiklərdə yaşayıb fəaliyyət göstərən hökmdar, sərkərdə türk Alp Ərtonqa ilə bağlı rəvayətlər, türk dünyasının görümlü əri Mahmud Qaşqarının (XI əsr) "Divani Ləğati Əltürk" manumental əsərində bu hökmdara həsr edilmiş və çox uzun keçmişlərin məhsulu olan iri həcmli dördlük şeir nümunələri də bu yönümdə öz sözünü deyir: Arxeoloji qazıntılar zamanı uzaq şərqdə əski türk şeirinin araşdırıcıları tərəfindən bir qismi VIII-IX əsrlərə aid xeyli nümunələr tapılmışdır.

Onların arasında lirik-rubabi əsərlərdə var, İlahi nəgmələrdə, mədhlərdə, təbiət təsvirləri də. Əski türk şairi sevgiliyə də söz tapmış, ölüm haqqında da onun özünə məxsus bədii-fəlsəfi düşüncəsi vardır. Tanrıya müraciətlə erfani mühakimələr aparır. İgid hökmdarına təriflər qoşur, olur ki, öz sevincini günəşlə, dan qizar-

tısı ilə bölüşür, arzu və istəklərini onlardan umur... (Rəşid Rəhməti arat-əski türk şeiri / Ankara-3-cü basım) bəs "Bingül" daş abidələri?! O abidələr ki, Orxun – Yenisey civarlarında, Oğuz bölgələrində və Qırqız ellərində üzə çıxıb. Bu abidələr daşlar üzərində bir tarixidir. Lakin bu daş yazılar həm də bədii sənət əsərləridir, türkölogiyadır. Araşdırıcılar onları sözün əsl mənasında əski türk şeirinin nümunələri hesab edirlər. Yenisey abidələri poetik epitafiya, Orxun abidələri tarixi qəhrəmanlıq epapeyası kimi qəbul edirlər.

Bəs türkün "Oğuznamə"ləri?

"Oğuznamə" silsiləsindən olan əsərləri fars qaynaqları və xüsusəndə Rəşidəddin öz "Came Əltəvarix"ində əhatəli şəkildə yazıya alır. Mövcud "Oğuznamə"ləri ön həcmli və fikri-bədii siqləti ilə seçilməli olan Azərbaycan türkünün qədim qəhrəmanlıq salnaməsi "Kitab Dədə Qorqud" eposunun bu gün yalnız XIV-XV əsrlərdə üzü köçürülmüş iki əlyazma nüsxəsi (Drezden və Vatikan nüsxəsi) gəlib bizə çatmışdır ki, araşdırıcılar onları XII yüz ildə mövcud olub, sonralar itib-batmış nüsxədən üzü köçürüldüyünü qeyd edirlər. Lakin tədqiqat, elə eposun üzünə istinadən onun azı miladın VI-VII əsrlərində təşəkkül tapıb, mükəmməl forma aldığı da təsdiqləyir. Tədqiqat eləcə də eposdakı bir çox əlamətlərə dayanaraq, buradakı bəzi əhvalat və olayların toponim və hidro-

nim yer adlarının daha qədim tarixlərə gedib çıxdığını faktiki aşkar etmişdir.

İlk türk müsəlman dövləti Qaraxanilər X əsrdə Şərqi Türks-tanda islami bir türk ədəbiyyatı yaratmışdır. Bu dövrün yadigarı möhtəşəm "Divani Lügəti Əltürk" də xatırladır. Qaynaqlar bu abidənin müəllifi Mahmud Qaşqarının türkcə sərf – nəhvə dair daha bir əsər yazdığını da qeyd edirlər. Türk dünyasında iki iri həcmli müsənavi tərzində qələmə alınan və haqlı olaraq öz dövrünün ensiklopediyası adlandırılan (Rəşid Rəhməti Arat) "Kutadqubilik" (yazılış tarixi 1069 miladı, müəllifi Yusif Xas Hacəb) ədib Əhməd Yukınciyə aid ətbə Əlhəqaiq (XII əsrin başlanğıcı) Xoca Əhməd Yəsəvinin "Divan hikmət" i (XII əsr) Qaraxanilər sülaləsi zamanında meydana gələn məlum türkcə örnəklərdir.

Bəli, Qaraxanilər dövləti islami bir türk ədəbiyyatının təsisçisi kimi özünü təsdiq və orta şərq, o sıradan Azərbaycanın mühüm bir hissəsini öz siyasi hakimiyyətinə tabe edən Səlcuqilərdə isə "Milli özünü dərk etmənin zəifliyi" (İ.Bertels) onlara doğma dildə ədəbiyyatın tərəqqisini düşünməyə imkan vermədi. XI-XII əsrlər Azərbaycanda rəsmi dövlət dili yabançı dili oldu və Azərbaycan şairləri dövrünün ədəbi mizanına rəyyət edərək yad dildə qələm işlətməyə məcbur oldular. Lakin bədii yaradıcılığının məzmun və mənası ilə, onlar türk dünyası ilə bağlıdılar və əlbət-

dəki "türkanə zib" onların yaradıcılığına hakim kəsilmişdi. Tədqiqat bu baxımdan Xaqani-Nizami sənətində neçə-neçə fakt aşkar edib üzə çıxarmışdır. Lakin bu haqda XI-XII əsrlərdə Azərbaycan türkcəsində bilavasitə qələm işlədən sənətkarların olmadığına dəlalət etmir. Həqiqətdir ki, tarixin bu zaman dönəmində də Azərbaycanlı sənətkarlar öz dillərində yazıb – yaratmış, lakin doğma dildə qələmə aldıkları əsərləri bəlkə də bilərəkdən tarixin qaranlıqlarında itib batmışdır. Buda olar ki, bəzi hallarda qaynaqlardan sözü gedən zaman kəsiyində öz doğma dilində yazıb yaradan sənətkarlar haqqında da məlumat üzə çıxarılır.

XI əsrin görkəmli fars şairlərindən Mənuçöhrü öz "Divan"ında qocaman bir şirvanlı şairdən ad çəkir. (Türkcə sanki daha gözəl şeir yazırsan, sən mənə türk şeiri oxu – oğuz şeirini hər dildə istəsən şeir yaza bilirsən. Sən hər dilin kökünün əbcəd və həvəzisen-divan ustad Mənuçöhrü Damğanı s 135-Tehran- 1338) XI-XII əsrlər Azərbaycanın şair-tarixçisi, əsərlərini əsasən ərəb dilində qələmə alan Məsud İbn Namdar türk dilində də şeirləri olduğunu özü etiraf edir.

Hələ keçən əsrin ortalarında görkəmli İran alimi Seyid Nəfisi Nizaminin türkcədə "Divan" bağladığı haqqında məlumat vermiş və onun hifz edildiyi məkanın yerini də açıqlamışdı. Lakin təəsüf ki, o dövrdə bu yönümdə xüsusi axtarışlar keçirmək imkanı olma-

miş, hətta adı çəkilən "Divan"ın Nizami Gəncəviyə məxsusluğu belə şübhə altına alınmışdı.

Nə yaxşı ki, uzun illərdən sonra həqiqət üzə çıxdı-İranda yaşayan qeyrətli soydaşlarımızın səyi ilə Misirin Xədiviyə kitabxanasında saxlanılan məşhul türkcə Nizami "Divanı"nın reallığını təsdiq etdi. Biz bu "Divan"ın foto surətünü İranın Nizami sevənlərinə çatdırmaqda öz zəhmətini əsirgəməmiş hörmətli ziyalı xanum Fəxr Vəziyə və "Divan"ın əlyazması üzərində ciddi tədqiqat aparan ağayə Sədyar Vəzifə (Eloğlu) cənablarına öz dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

"Divan" XV əsrdə Pir Əhməd İbn İskəndər tərəfindən hansısa başqa əlyamasından köçürülüb və XVIII əsrlərin sonlarına doğru Əli Əfəndi Hələmi İbn Soltan Əldəğistani həmin əlyazması əsasında onu bir daha tərtib edib. Dili Qaraxanilər türkcəsindən (Divani ləğati Əltürk..., "Qutadqu bilik", "Divan hikmət"...) əsaslı surətdə seçilir. Lakin XIII-XV əsrlər Qərbi Türkünstan – Anadolu və Azərbaycan – Oğuz türkcəsi ilə də aralarında müəyyən fərqlər görünür. Əlimizdə isə bilavasitə Nizami dövrü Azərbaycan türkcəsinə aid fakt yoxdur. Və yalnız güman, ehtimal şəklində onun XII əsr Azərbaycan – Oğuz türkcəsi ilə qələmə alındığı qəbul edilə bilər. Əlbətdə bu sonrakı mərhələnin işidir. Əsər çap edilib ümumi ictimaiyyətə çatdıqdan sonra qədim dövr Azərbaycan türkcəsi ilə

məşğul olan müvafiq tədqiqatçılar bu barədə yaxın ki, öz sözlərini deyəcəklər.

Nəzərdən keçirilən bədii nümunələr bəzi hallarda tarixilik baxımından şairin məlum əsərləri – farsca qəzəl, qəsidə və "Xəmsə"indəki faktlarla üst-üstə düşür. Bədii söz naxışları da olur ki, Nizami üslubundan xəbər verir. Əlbətdə bütün bu deyilənlər haqqında sözü gedən qiymətli toplanı çevrəsində ilkin bir qədər də qətilikdən uzaq fikirlərdir. Sağlıq olsun, səbirsizliklə "Divan"ın nəşrini bəkləyirik.¹

¹ Divan Nizami Gəncəvinin çağdaş əlifbada və əski yazıda tərtib edilib, müqəddimə və şərhələrini yazandan sonra, məşhur Nizamişünas professor xanım doktor Azadə Rüstəmovaya göndərmişdim. Hörmətli alim ilk baxışda oxudugunuz məqaləni yazıb göndərmişdir. (Eloğlu)

**NİZAMININ DİVANI
BİRİNCİ BÖLMƏ**

Ey portulqalın ilə bi nur və fər çırağ
Nisbət özünə şəms və qəmər, müxtəsər çırağ.

Dildən, ölüncə surə nuri gidər mehdiyi⁴
Ta moshəf camalına qıldı nəzər çırağ.

Ey moshəf camalına nur və ziya vərəq
Ey şam zülf və xalına şəms və qəmər çırağ.

Barmağını göstərdi imam, məcus ikən
İmana gəldi, yüzünü gördü məgər çırağ⁵.

İç yağını əritdi düşüb nar şövqünə
Olsa həvanilə nə əcəb namur çırağ.

⁴ Gidərmədi = işığa çıxartmadı.

⁵ Çırağın. İşıq saçan piltəsini imam barmağına oxşadıb, deyir: çıraq odu atəşpərəst nişanı ikən, indi iman gətirmiş.

Vüslət şəbində portu hüsnündən ey pəri!
Könlüm sərəçəsində yanar ol qədər çırağ.

Kim bənzər ona kim tuta qədər vobəratda
San kim hərım kəbə yüzün sərbəsər çırağ.

Mehr roxun könüldə nə vəchilə gizlənə
Olmaz nehan çu şişə də, ey sime bər! Çırağ.

Şəb zülmətdə görməyə nur yəqin yüzün
Şəme cəmalını bulur əhl nəzər, çırağ.

Gördüm yüzünü qamətin üstündə, ey sənəm
Sandım ki şax sedərdə tutar lqər çırağ.

Cilun görüb dirilsə əcəbmidir, əhl del?
Pərvanə cəme olur, olcaq cluhgər çırağ.

Can versə sübh vəslə irib şəmedel kula?
Sübh ircək cəhandan edər çun gözər çırağ.

İrməz cəmal surətilə sana, pəri
Gər bula hüsn huri və şəkə bəşər çırağ.

Dəvi hüsəndə nə qədər dili çərbəsə
Səninlə laf hüsn edəmər, ey pesər, çırağ.

Qəndil qarşına boğazından aslandığın
Gördü həsəddən odlara yaxdı cigər çırağ.

Alnundan aldı deyilsə: yanağın xetami nur¹
Zir qəmər həmişə günəşdən yaxar çırağ.

Zaha cəmal təbiətin görmək istəmər
Çün bi bəsr, der: [sənim] bi bəsre çırağ.

Başında oğru kimi modam od yanar şəha
Nur ziyae üzündən oğurlar mægər çırağ?

¹ Deyilə ki, yanağın, alnundan nur almış yoxa xitamı olur?!

Yaxsan Nizamini nə əcəb curun oduna
Pərvanəsini oda yaxar çunki hər çırağ.

***

Ya Əşrəfül Əlbəriyə ya seyid əlvərə³
Əla əllahə zatekə qədərən və mənzelə⁴

Valərze əşərqət bək mən nur robəha⁵
Moz lah şəms və cəhək mən motle əl hoda⁶

Ey ləməi zehosne to xurşide asiman
Vey payəi əz mənzel to ərş zuləli

Anca ke bəhr bəxşəş to moc zən şəvəd,
Əbr bəhar gərq ərq gərdəd əz həya

Məhfuz qədər qəle kuh məqam qərb
Məxsus səd (rəsəffə) ivan kəberya⁷

³ Ey kainatın şərqlisi, mavəranun sərvəri.

⁴ Tanrı qədər qiymətin artmış sənin!

⁵ Yer saçağından nurlanmış.

⁶ Onda ki, üzün günəş parlar, hidayət üfütündən

⁷ Qədər və qəle sözlərinə uyğun olaraq, düşən kəlmə "sədr soffə" olmalı görünür.

Sər rəştə fətuut və sər çeşmə kərəm
Sər dəftər morvət və sər maye həya⁸

Ey şər ilə moxəlləd və qolilə mostəməd⁹
Vey ismilə Məhəmməd və vəsfilə Mustafa

Əzzu cəlal içində Suleyman vəqt ola (olar)
Hər mor üzrə kim salasan sayə sən, homa

Yoğruldu xək qələb adəm ke ta bula (tapa)
Xoşt vücudinlə şərəf, qəsr ənbiya

İsa çu Müqəddəmin xəbərini verdi aləmə
Etdi dəminə moceza əhyani, həqq əta

Deyir: xolqunə əzim, oxur: nəfsinə kərim¹⁰
Təşrif edib səfatilə zatını xoda.

⁸ Əslində oxunaqlı olmadığına görə bizzə bu beytin son kəlməsi (rədif) "həya" və ya (zeyə) olmalıdır.

⁹ Ey şəri ilə əbədi yaşayan və qulilə (sözlərilə) daimi həyat sürən

¹⁰ Surə əlqələm, Ayə 3 – vəənəkələli xoloq əzim, ayəsinə işarədir.

Zatın tənəzohilə səfatin bilinməgə
Şarında endi surə "valənəcəm əza hoy" ¹¹

***

Səhrilə şobədə elmində kəmalı yox isə.
Bəs nə hiylə ilə alır ovcuna azər nərgiz?!

Əyərdi, üstünə tutub çətir Suleyman lələ
Güldü, başına vurub tac sekəndər nərgiz.

Sanasan düşdü nücum ilə fələk əksi yerə
Səhni bağ olalı, səbzə ilə sərəsər nərgiz.

Sələb və saz ilə zin eylədi hər bir çiçəgi
Çəmən içində çə ərz eylədi ləşgər nərgiz.

Hökm qıldı ki caharı tündə bade bahar
Çun çəmən mülkünə şah oldu müqərrər nərgiz.

¹¹ Valnəcəm surəsinə işarədir.

Elm və səncoq zərkeş nə səbəbdən götürər?
Gər sərir çəmənə olmadı sərvər nərgiz.

Aldı xəncər əlinə eylə ki Rüstəm Susən
Qoydu görəz omuzuna, niyə ki, (mesl) nuzər nərgiz.

Lacəvərdi sepəri verdi kül nil əlinə
Ördü (hördü) öz başına altın sulu məğfər nərgiz.

Ləşgər verdi çu cəme eylədi bir surətlə
Əsgər bərdi həlak eylədi yeksər nərgiz.

Gözünü göyə tikib başı dikildi söküyə
Öldü san düşmən darai dilavər nərgiz.

Ərz edər sünbülə mizan sifətin sünbül və gül¹
Göstərər surət Dolu ilə do peykər nərgiz.

¹ Sünbül /Mizan/ /Dəlu/ Du peykər (cuza) Bəruc Fələki adlandırlar. Eyni halda göl – Sunbül sifətinin gözəllik və düz günlüğü “mizan” (mürtəb) ləfzi ilə iham olaraq gəlir. Habelə Nərgizin surətinin dolça formasında olduğu “Dəlu” sözü ilə yanaşı deyilir.

Necə delbər ki üzü şəminə eylərsə nəzər,
Yandırar şövqinə pərvanə kimi, pər nərgiz.

Bir qəzəl gözləri vəsfində dedim kim yeridir
Gər edə çeşm bəyazını mücəddər nərgiz²

Deridim gözlərinə, şivədə, bənzər nərgiz
Olsa məkkaro siyəhkaro sitəmgər nərgiz.

Qaldırıb başını baxmadı həsəddən yuxarı
Sərvin üstündə görəndən bəri əbhər nərgiz.

Saralıb bənzəri, əsaya nə səbəbdən dayanır?
Xəstə olmadı gözün məkri ilə gər, nərgiz.

Tifil məktəb kimi başını önünə buraxır
Gözlərin şivəsi vəsfən edər əzbər nərgiz.

² Mücəddər: çiçək xəstəliyi, bu xəstəlik gözə ağ salar. Ona görə bu təbirdən faydalanmış.

Dün və gün çünki gözün vəsfeni təkrar edəməm,
Nə əcəb gər ola şeirimdə mükərrər nərges.

Bağü hüsnün kimi bir bağ bu aləmdə hanı?
Kanda gül geyə zərə ya tuta xəncər nərgiz³.

Yeriməgi üçün əsərsə nə əcəb heyrət ilə
Gördü çün qamətin, ey qəddi Sənuvər nərgiz⁴

Göstərər olduğuçün çeşminə bu vəchlə qol
Nəqş səfər və ələf əsfər və əxzər Nərgiz.

Gözləri vardır axı başda, deyildir əmi
Gər edər kənduzun əvvəl çeşmə bərabər Nərgiz⁵.

Başdan ayağa göz oldu özünə görməkçün
Ey özü gül, saçı sünbül, boyu ərər Nərgiz!

³ Ke onda (o zaman) güldən zərə geyə və...

⁴ Sənuvər heyrətdən yeriməyini itirib, əsərsə əcəb deyil, sənin qamətini gördükdən dolay! Ey Nərges, burada "ləf və nəşr mərəb" sənəti vardır. Nərgizin gözü sarı (əsfər) və girdə (səfər), budağı (qolu) yaşıl (əxzər) "əlf" şəklindədir.

⁵ Halbuki gözü var, gör deyil... görür ki, o sənin gözünə tay ola bilməz... (kənduzun / kəndi özünü kəndisini: özünü).

Üz vurub topırağa o üzləri üzlər lələ¹
Göz açıb bağda ol gözləri gözlər Nərgiz.

Hanı ağzın kimi bir şivəyə məzhər qönçə?
Hanı çeşmin kimi bir nur²mosəvvər nərgiz.

Dəhənin hoqqəsinin dərzi ləbaləb gövhər
Gözlərin xanəsinin bağı sərəsər nərgiz.

Gər nəzər ola xodavənd qədər qudrətdən
Gözlərin kimi ola mədhətə dərxor nərgiz.

Bir xodavənd cəhan bəxş səmə qədər, ke onun
Bağ qədərində məho mehr ola kəmtər nərgiz.

Kimdir ol Xosrove Afaq Məhəmməd xan³ kim
Gərd rahindən edər didə monəvvər nərgiz.

¹ Özlər: istər, həsrətini çəkər, arzu edər.

² Nur=şukufə, çiçək.

³ Məmməd xan: guman edilir ki, Məhəmməd Cəhan Pəhləvan Eldəniz oğluna işarədir. Nizaminin Xosrov və Şirin əsəri Məhəmməd Cəhan Pəhləvan və qardaşı qəzəl Ərslana ethaf olunmuşdur. (bağ müqəddimə)

Xosrov əgər nəzər tərbiyətin daşa irə
Necə naqabel isə, bitirə, mərmər nərgiz.⁴

Kəşf ola gözlərinə qeyb səməvatilə ərz
Tab nur nəzərindən bula gər, fər, nərgiz.

Gər şəfaxaneye lütfindən irə şərbətu xas
Yeyər qan rəncilə, olmaya (olmaz) ləb tər nərgiz.

Zər dəvatilə zomərrəd qələm və müşk medad
Tutduğu bu ki⁵ sənin mədhinə yazər nərgiz.

Nəzərin vəsfini gər yazmağa dəstur bula,
Gözlərinin vərqindən dözə dəftər nərgiz.

Ağız açib gözlər yolunu, ey şahu cahan!
Özünü görmək ola deyər: moyəssər nərgiz.

⁴ Bəlmək /bəlmək: bəllənmək. Zaher olmaq. ərsəyə gəlmək. (şaha! Sənin nəzər tərbiyətin qara daşa dəysə, o dönüb mərmər olar!)

⁵ Bu ki: bunun üçün dur ki...

Sən fələk qədəri, mülksənəni gər görsə gözü
Adəmi olduğuna etməyə (etməz) bavər nərgiz⁶.

Götürüb əllərini üzünü göylərə tutar
Dövlət və ömrünə qılmağa dualar nərgiz.

Gərd rəzm içrə nəzər eyləsə tiğidlə, sənə
Zülmət içində görər xəzər və sekəndər nərgiz.

Gözü görsə kəmin⁷çəkərin ola (olar) gərona
Qulların ilə şe, olmaqda müxəyyər nərgiz.

Bulmaya (bulmaz) cahidə kəmtər qulunun
mərtəbəsin

Gəraedə hökmünə Afaqi mosəxxər nərgiz.

Tac zər örnubən⁸ geçdi zümrüd təxtə

Əvvəlindən bürünsün xəzə çəkər nərgiz.

⁶ Sən fələk kimi böyük və mülk kimi gözəli, Nərgizin gözü görsə, insan qismindən olduğuna inanmayacaqdır. Bulmaq: tapmaq, ələ gətirmək.

⁷ Kəmin kəmtəri, əksik.

⁸ Örnülmək/hörünülmək: (burada) bürünülmək, başa qoymaq (nədən başına sarı qızıldan tac qoymuş? Halbuki gərək həddini bilib, əvvəl başdan, sənin bir qolun kimi yaşıl xəzəyə bürünə idi)

Gecə kiprikli gözün yummayıban sübhə dəgin
Bir ayağ üzrə durub xidmətin eylər nərgiz.

Gözü görməz, özü utanmaz, əyaşah cahan!
Ol səbəbdən üzməz¹ qarşına əfsər nərgiz.

Nur rayəndən əgər maye irə naməsinə
Əni ola (olar) külli zəhrayı əzhər nərgiz.

Götürüb başına zər neyryə (haraya) dilərsə dedər
Əhd ədlində, əya şah müzəffər nərgiz.

Çiqzinər (dönər) başı qaralar gözü zülmətdə,
Səddə aləyini eylədi mənzer nərgiz.

Gər zər və sim gözündən yağırsa nə əcəb
Böylə kim cudinlə oldu təvangər nərgiz.

Hişməto cahelə düşmən sənə əvvəl vəqt ərişər (çatar)
Kim ola tacilə həmsər, qeysər nərgiz.

Doldurar dürlə ağzını səhərgəh şəbnəm
Vəsf zatında məgər oldu süxənvər nərgiz?

Ol şəhin gərd səməndindən edin sürmə, dedim
Qoydu barmaq gözə "bər çeşm!", deyib hər nərgiz.

Bitməyə ləkkə və əbərs dəxi gülşəndə, şəha!²
Gər Məsihe nəfsindən bula yavər nərgiz.

Yasağın came əzdadğın eşidəli
Pənbə içində nəhan eylədi əxgər nərgiz³.

Saqio məşələdarın o ləbin əldə tutar
Qədəhi simi-səmən məşəleyi zər nərgiz.

Bag içində nə qədər vizdurriyahun varsa
Cümləsin kəndüzünə eylədi nokər nərgiz.

¹ Örünmək/hörünmək: (burada) geymək. başa qoymaq (əvvəl səbəbdəndir ki...)

² Bitməyə ləkkə və əbrs: bitməyə sözü arzu şəklində gəlib, deyir: daha gülşəndə pozğunluq olub, yararsız ləkələr çəmənə qutur kimi göstərməz, əgər sənin nəfsindən ona kömək ola.

³ Sənin yasan (qanunun) eylə əmniyyət yaratmış ki zedlər bir-birlə dostluqda yaşarlər. Pambıq ilə od, bir yerdə yaşaya bilirlər (bu günkü təbir ilə: qurdla qoyun bərabər yaşar).

Kəbətində gəlir nəqş çüdaim ənişiş
Nə səbəbdən ola pabəşdeyi şiştər nərgiz.

Cənnətə döndü yenə badi-baharilə çəmən
Eylədi çün roşən ilə sagəri kosər nərgiz.

Cərəz etdirdi məgər sovgün əfisindən
Ki zəbər cəddən edər balişi bəstər nərgiz.

Sanasan rəmhəleye Soltane zəmine zamanın
Çıxırıb etdi ədusi gözün, əur nərgiz.

Necəki bağı cəmalında pəri çöhrələrin
Üzdən və gözdən ola tazə göl və tər nərgiz.

Səbzə zar fələk üstündə ola ximə gəhin
Kanda (ke onda) xurşid və qəmərdir: gül və əxtər
nərgiz.

***

Vəsfində əvvəl cəmalın zikr etdiyini bu dil,
Hər kim eşitsə edər, Allahadırsa qail.

Yüzünə qarşı gözüm yaşını kim görsə
Oldu, sanır, Soreyya Xurşidlə moqabel.

Əvvəl zülf bənağuş, soəban və dəst Musa¹
Əvvəl xal və əvvəl zənəxdan harut və çay-Babel.

Por xəşm çeşmini çun qaşın işində gördüm
Sandım ki, eyləmişdir Xurşid qusi mənzel.

Divanədir gözdən su, arizin səfasın
Bad səba onunçün vurur ona səllasəl.

Tiğ ilə heykəlini se parə eyləyəydim
Boynuna hər kişi kim qolun qılır həmail.

İns və pəri nulur kim, hur və mülkdə yoxdur²
Bu hüsn, bu lətafət, bu şəkil, bu şmail.

¹ Soəban: əjdaha, Həzrət Musanın əsasının əjdahaya dönməsinin xatırladır.

² İns və pəri nədir? Onlar oyanda qalsın, mülkdə bu həsn-lətafət olmaz.

Böylə lətif və pak və bi ğol və ğeşşdir əvvəl, kim
Olmasa beli derdim: yoxdur tənində bir qıl.

Bu surətilə səni gər görsə idi Leyli
Məcnun kimi olardı əlbəttə əql zail.

Ləl həyat bəxşin qanun töksə hökmü,
Çün taleyimdə olur: ab həyat qatel!³

Məxmur xab olarsa qəmzən əcəbmi, çün kim
Hər fitnəyi, o yendi, əhdində⁴ şah adel.

Ol qəbləyə ali, ol kəbə məali
Ol mənbe məani, ol məcme fəzail,

Soltan Əbufəzail Mir Əhməd,, əvvəl Məlik kim:
Bir bəhərdir ki, bulmaz, ona heç sahel!

³ Qara baxtım belədir ki, ab həyat da mənə qatel kəsilir!

⁴ Qəmzən yatmasında bir təcübyoxdur, çünki hər bir fitnəni sənin əhdində qəmzən yenmiş (şikəst vermiş) ey şah adel.

Ol kim qatında deyini bi qədərdir, necə kim⁵
Cahil qatında alim, alim qatında cahil.

Rayat əzz və dövlət rayəndən oldu ali
Ayat fəth və Nüsrət şarında oldu nazil.

Nel-som səməndin tac sər səlätin
Xak dər sərayin ab rox əfazel.

Cəmşid kimi hökmün ins ilə cinnə nafez
Xurşid kimi fizin bər ilə bəhrə amel.

Ey xətt estevadə ədlin sənin movazi
Vey səth asimanə qəsrin sənin moşakel⁶.

Bər cis kim olubdur əqzi əlqızah gərdun
İrməz sənə, nə qədəri, elm içrə olsa kamel⁷.

⁵ Qat: (əstu) yan, hüzur, nəzd (divan lüğət Əltürk) qatında: yanında. Ol esteğnae sahibi, büyük insan!.. ki ona mədihə deyənə etnae etməz (deyəni yanında bi qədərdir...) cahil yanında aləm görünürsə də aləm məclisində elmini ezhar etməz... özünü cahil gös-tərir, təvaze edər!

⁶ Moşakel: həm şəkl //tay.

Bəhre mühit olubdur qapın gədalərindən
Görməzmi sənki derlər: hər kişi ona sail.

Ətbaq asimani qəhrin oda yaxardı
Gər aranızda lütfün olmasa idi hail.

Hökmün qatında şaha kuh gəran səbok sər
Əzmün qatında həqqə bərq-əcul kahel.

Rayin şüası ilə Hthq roşən idi,
Uç- fələkdə əncom yandırmadan məşael!

Kəyun kim eyləmişdir yeddinci çərxi məskən
Qəsrində pasebanə olmaz dəxi momael.

Mərrix kim tutubdur xəşmilə əldə xəncər
İstərki düşməninlə ola sənin lüqabel.

Xurşid kim tutubdur hüsnilə kayinatı
Bir zərrədir cəmalın qatında böylə balkəl.

⁷ Nə qədri, "nə dəklü" yerinə qoyulmuş, təng/dəng: (əstu) tay/məadel, miqdar, hissə (bu gün: nıhkə=hissə) nə dənglü/nə dangli nə dəklü: nə miqdar, hər nə qədərki...

İllər dörürki¹ zəhrə təlim saz ilə,
Bəzmində tutmağa cəng, olmadı dəxi qabel!

Bəndən kimi ətarəd almış əlinə xamə
Mədhin yazıb tükətməz, ey şah mehriban del.

Leh kəbə hərəminin edəm deyə, ziyarət
Dünyanı həp dolanmaz, qət eyləyib mənazel.

Hikmət cəridəsində zəhnin tammol etsə
Sər qədər içində qalmaya qılca müşkel².

Sən Şəhriyar vəsfən etməkdə fikir acez
Sən Şəhsuubar mədhin qılmaqda əql racel.

Hər ömür kim qarıda keçməyə, ömür zayə
Hər fikir kim deyildir fikrində, fikir batel

¹ İllər dörür ki: İllərdir ki... Momael: həm mesl, tay-tuş

² Qıl bir tel tük /qılca: bir qıl qədər (cəridə hökmədə zəhnin gozib düşsə, müqəddərat əlhi sirrindən zərrəcə müşkül qlmaz...)

Ol Xosrov zəmanə kim əzm-rəzm edicək³
Şəbdiz conbeşindən aləm dolar zəlazəl.

Gah tən neizəsindən çeşm zərə tökər qan
Gah xəncəri suyundan əda içər həlahəl.

Ərzani olduğuçün verdi dirsə həqq
Əz və səfai acel cah-cələl acel.

Səni iğın (azğın) ədunin fərqudə yox comardi
Kəs başını həsudun təhtində yox çu tail⁴.

Tiğ ədu şekarın kəf kərəm şüarın
Kuşəşdə bərq xatəf bəxşəşdə mozən nail.

³ Etcək / edən kimi... racel: piyadə /yaya/ atsız.

⁴ Səy /say: (əstu) çay, fərqudə olmaq: motəvəcəh olmaq / düşünmək /etina etmək. cummaq: hücum etmək, tail (ə) fayda, xeyr, əslində "ayğın" yazılmış kəlmə "azğın" deməkdir, i-zu əksinə dönüşümünü türkcədə raic idi. (mesl: köz köymək (yanmaq) və...) bu kəlmə əməki türk dil qaynaqlarında gəlməmişdir. Ancaq azma, ayma: buraxılan, başı boş, özbaşına, azad (divan lüğət əltürk) sözü var. Buna görə kəlmənin kökü əməki türkcədə var. Sonu coda ayğın: başı boş, axın edən, azğın, anlamış verir, nəhayət şeirin mənası belədir:

Çay kimi axan azğın düşməne etna etmədən, həmlə edərdi! Haydı! Həsud başını kəs! onda qayda yoxdur.

Gər məclisində saqi corən yerə tökə idi
Əzəm rəmim olardı fəalhal ruhə qabel⁵.

gər tubit gözü ilə xak siyahə baxsan
Ləl və əqiq olar sənək moşk və əbir olar gel.

Fəzl və şərəfdə burhan hacət deyil sənə çün
Xurşid husən içində lazım deyil dəlail.

Əzzu cələl içində fəzl və kəmal içində
Hu qul qarında dara, hər qıl tənində hər gül.

Qullar kimi qarında, tabun əndərlər idi
Bu əsrə falsə şaha, şəh səncər ilə toğrul

Bu səncər ilə toğrol vəsfini, ey Nizami
Cızsan morad edərsən şəh qarısına doğrul⁶.

⁵ Çürük sümüklərə ruh gələrdi.

Mozən (ə) navdan. Mozən nail: axar navdan.

⁶ Doğrulmaq: doğru getmək, ona sarı getmək, yönəlmək

Çün zati vəsfə gəlməz, ey del sözü uzatma
Kavlə (ke ola) sodae moncər! xətm eyləyib, do aqel.

Əvvəl şe ki cudi vəsfən min ildə axər etməz
Gər yüz minində birin nəql eylər olsa naqel.

Necə ki, ola ömrün heyrani gün ilə dün
Nicə ki, ola mədhin aləmdə verde del.

Xalqın dinində mədhin olsun modam olsun²
Hər bir ilin tümən gün, hər bir günün tümən il³.

Ezzət başında əfsər, dövlət qapunda çakər
Mətlub həp misər, məqsud cümlə hasel.

***

Şokr kim soltan gərdun heşmət əncom çeşm
Əzizlə basdı büsat səltənət üzrə qədəm.

² Birinci "olsun" arzu adətidir: inşaallah ki, mədhin modam olsun!

³ Tümən: ədəd dəh hezar ra guyənd və be in nisbət məğluyə hər əmiri ke sahib dəh hezar laşgər başəd (əmir tümən) naçənd və əhl İran niz dəh hezar dinar ra yek tümən guyənd (Mehdi Əstər Abadi-Songəlx)

Rəzm bəhramilə yunan təxtin fəth eyləyib
Qəsr Keyxosrov da, Dara kimi tutdu cam cəm.

Dorri çərx cəlal və dər dəryai kərəm
Qame küfr və zəlal və came xolq şim.

Aftab ouc dövlət mah bərec səltənət
Mənbe cud və mürvət mədən lütf və kərəm.

Şəhriyar no cəvan Soltan Cəmal əvvəl şah kim
Xosrov ali elmdir, vali vala həməm.

Xosrova, sənsən böyük əvvəl şah saheb ədl və dad
Ke ab tiğın yer üzündə qoymadı gər sitəm.

Bəhre olub cudun, qəm ilə gövhəri oldu nəsim
Bar ehsaninlə ta tutdu və fələk poştini xəmə.

Sərvər! beş barmağındandır kifayət cudlə,
Aftab və mehatab ilə səcab və kan vim.

Çərx əzəm, xəvan ehsaninlə buldu emtla
Gərçə kim başdan-ayağadək vücududur şəkəm!

Mən necə təşbiyə edim fosətdə səni aləmə
Kim sənin işin kərəmdir, aləmin əfsun və dəm.

Sən durarkən kimsəyə layiq deyildir səltənət
Gün var ikən ayə laf hüsn dəyməz lacərim.

Qəblə eqbal edərlərdi ayağın toprağın
Bulsalardı qisər rum ilə kəsrəi əcm.

Dəvət heşmət sənə dəydiyinə şahid budur,
Qazi çərx eşiyin toprağına içər qəsəm⁴.

Ol Eskəndər sən kim oldu şərq və qərb ona mətye
Ol Suleymansan kim oldu inc və cin ona həşm.

Həm cəlal qədərlə, qədrin eşigidir fələk
Həm kəmal əmənlə mülkün hərimidir hərəm.

⁴ Eşik: Astana. (orada başmaq çıxarılıb, ayaq dəydiyi üçün "eşilir /eşik" olur.)

Sədrə cənnət kimi qədərin məqamı müntəha
Sahət səhn hərəm kimi hərəmin möhtərəm.

Çərx gərdun gər tamaşa edə çətrin qübbəsin
Nilgun şəkli xəcalətdən tutar rəng bəqəm.

Lütflə ehsanun zikr edəcək can bülbülü
əmbədəm bu mütalihə təkrar edib eylər nəğm:

Ey ki qapında "bulammı?" deyən "envae nəm"
Gəlməz ehsanun isanından cavab, elanəm¹.

Sevməyənlər zatını bir dərdə olsun mübtəla
Ke onların dərdinə olmaya ölümdən qeyri əm².

Düşməninin eyləsin hades vücudun mütəne
Əvvəl kim anın zatının vəsfinə lazımdır qədəm³.

¹ Ey onun qapısında "tapa bilərmiyəm cürbəcür nemətlər, bil onun kərəmindən "bəli"-dən başqa cavab olmaz.

² Əm (əstu) dərman, dava.

³ Hades (sondan əmələ gələn məxluqat) mümtəne (olmaz, məhal) qədəm (əzillik) sözləri fəlsəfi deyişlərdilər.

Zatın bu lütf vücudilə görün, der: məzhəri
Razeq moəti ələnəmdir xaleq mohi ələzməm⁴.

Ey Məsihi dəm, nəsim lütfün əssə aləmə
Yer yüzəndə qalmaya⁵dərd ələm rənc və setəm.

Heşmətilə düşmənin ol dəm oysər sana kim
Haqq qatında bula Əhməd hörmətini, bu əl hökm⁶.

Yoluna baş qoymayanların hərifidir bəla
Qapına qul olmayanların nədimidir nədəm.

Kimsə eşitmiş deyil əhdində fəryad və fəğan
Çəng və vərbət-dən, məgər kim nalə zir ilə bəm.

Ədlin ayamində, ey soltan adel del, həmin
Zülf delbərdir pərişan çeşm saqidir, deyim

⁴ Səni bu səxavətdə görün deyir ki: məzhəri nemətlər bağışlayan, çürük sümüklərə can verən (Tanrının)

⁵ Qalmaya: qalmaz

⁶ Öysəmək, ögsəmək (əstu) özləmək, istəmək (tarama sözlük) şeirin mənası belədir: Əhməd (Həzrət Məhəmməd. s.) haqq yanında sənin hörmətini gərrürsə, o zaman düşmənin səni sevər. (bu əl hökm: bilgə, həkim... sözündən burada şairin məmduhi qəsd olunub.)

Sərvərə! axer yasağın irişə bir hədədə kim
Şir və ahu həmdəm olub solh edə zeb və gənəm.

Xalq ələm böylə bula nəzm sayəndən, ki ola
Mərtei, ahui çinin bişə şir acəm⁷.

Rayənin nurinə nisbət, Xosrov bir zərrədir
Günki tabından caharı doldurar hər sübhəmə.

Sinəsində adını çu nəqş öysər, Xosrov!⁸
Xalq içində möhtərəm olsa acəb olmaz, dərəm.

Xosrovagər əks tiğın düşsə oman bəhrensə
Ləl kimi dər sədəf içində ola öərç dəmə⁹.

Afərin eylərlər idi görsələrdi zərini
Ərdəşir və Rüstəm və pur poşəng və kəstəhəm.

⁷ Əcm: meşəlik, qamışlıq

⁸ Öysəmək: istəmək

⁹ Dəm (burada) buğ, boxar (bax, fərhəng müəyyən). İş: bədl oxşar. Eyesini: oxşarını

Ərməyə qədərini əlini öyməyə dəst xəyal
Gər doquz kürsüsün əflakın qoya təht əl qədəm¹.

Yaraşar sana xodavənda, bu miqdar ilə kim
Çənbər təblin ola gərdun, günəş tac ələm.

Əql azanda eşini ki çərxə nisbət eylədi
Çığrınardı çərx ol zövq və səfadən dəmbədəm².

Mində birin mədhinin yazmağa yetməz Xosrova
Bəhrə həbər olub olursa müddət dövran qələm.

Çünki rayin oldu şaha qəhrəmanı ələmin
Olmuya şəmdən bəru (bəri), zül ilə gərdun
mothəməm.

Var ümidim haqqa kim haqq ilə batel fərq ola
[ol ikinin] arasında çünki hökmündür hökm.

¹ Bu misranın oxşarı zəhir fəryabi də belədir: "nə kərsi fələk əndişə xahəd zir pay/ta busə bər rekab qəzəllər salan zəndə"

² İş: (əstu) aş tay, bədil, təmsal (tarama sözlük) çığrıtmaq, (əstu) çığırmaq, səslənmək, şeirin mənası belədir: Əql azıb çərx (boyu külükdə) sənə tay dedikdə, çərx sevindikdən bağırdı!

İllər oldu kim şaha səy ilə etdim cəst cu
Dəftər ələmdə bulmadım səadətdən rəqəm.

Bunu buldum çarə kim bu sədlə olam qərin
Ola kim fiz ola zatından səadət bana həm.

Sənsən ol əhli səadət kim vəcudundan sənin
Necə mənim kimilər oldu, və olur moğtənəm.

Tərbiyə qılıb günəş deyilər ki daşı ləl edər
Nə günəşdən sən aşağa sən, nə daşdan mən də kəm.

Olmuşam şaha həqarət torpağında paymal
Məni torpaqdan götür, çün sən günəşsən, mən də
nəm.

Başımı əyir əzzə və cahilə mənim
Yəni kim qarında kəmtər qullarına eylə zəm³.

³ Zəm eləmək: münzəm etmək, qoşmaq.

Arifə bir hərf bəsdir dedilər əhli kəmal
Şe çu arifdir nə hacət kim sözü tətvil edəm.

Necə kim zövq və ələmdir həmdəm şadi və qəm
Necə kim şadi və qəmdir mucəb zövq və ələm.

Həmdəm olsun Xosrova, daim sənə və düşməne
Sana şadi ilə zövq və düşməne dərd ilə qəm.

Əksik olmasın cahən içində zatın əzələ
[Artırılsın] dövlətin saat ba saat dəmbədəm.

***

Ey töhmətən tən, sekəndər dər, xodyu ruzgar
Vey mövidid, muzəffər fər, əmir kamkar.

Sürət ilə ilsa beyn yıl kimi fələk-fələk
Bulamaz cah və cəlalın bəhrinə həddü kənar¹.

¹ İlmaq, ilqamaq: sürətlə getmək, sürətlə sürmək (at çapmaq) həmən kökdən farsçada ilqar (həmlə, qarət) (artıq tozih üçün, bax: İsmayıl Hadi-fərhağ türki nuin. İlqamaq) folk: (ə) gəmi. Bulmaya (burad) bulmaz (tapmaz) fələkin gəmiyi yüz il yel kimi sürsə də, sənin cəlalətin dəryasının sonuna çatmayacaqdır!

Şəhriyar şəhər rüfət Asaf cəm morətebət
Aftab uc dövlət sayə pərvədigar.

Ey Məhəmməd Helm və Heydər elm və Ömər
mədalət

Vey Həsən xalq və Hüseyin əxlaq və nur kərgar.

Tiğ bərq asanilə ali cənabın vəsfidir:
“Lafti Əla Əli, Lasif Əla Zülfüqar”.

Unuduldu, xətmn olandan səndə cudilə hünər:
Hatəm və Bəhram və Zal və Rüstəm və İsfəndiyar.

Nel pay əsbinə bənər təməse özüñ həlal
Olmaz idi guşə guş fələkdə güşvar.

Qulluğun ilə Suleyman olmağı ərz etsələr
Aqel oldur kim sənin qulluğun edə ixtiyar².

² Suleyman olmaq ilə, sənə qulluğu bərabər ərzə eyləsələr, aqel o kəsdir ki, sənin qulluğunu ixtiyar edər!

Sədə bab səbilin məskən ərbab fəzl³

Səffə səf nefalən mənzel sədr kübar.

Ləşgər düşmən nə qədər çox isəyıldız kimi

Aftab təbiətin gördükdə olur tarumar.

Necə kim ərbab cəhlin nikxahidir fələk

Necə kim əshab elmin düşmənidir ruzgar,

Möhnət vər nəcilə əzz və bəxtilə olsun modam

Nikxahin tacdar və kinə xahun tacıdar.

Xosrov mülk mürvət, davər aləm pənah

Aftab uc dövlət sayə lütf illah.

Qələ cahində kəmtər paseban kevanidir

Xan eqbalında kəmtər qors, qors mehr və mah.

Nesbət etmiş səhulə, lotfün nəsiminə özün

Ol günah içün qılar bad səhər gə hər gün ah.

³ Səddə: təxt, oturulan yer. Səfe: divar dibi özünü çəkilən oturmaq yeri, nəfal, nəval: ehsan, verim. Yolun üstə oturanlar hamısı əhl fəzl, ehsan səfin həp böyükklər yığıcağı...

Cəng gərdun gədlə sitarəuş seyr eyləsin

Dövlət bəxt və şərəf olar önüncə pik rah.

Olmadı təşviq Firoun həvadəsdən əmin

Hər kimə kim Firounun, olmadı poşt və pənah¹.

Şəhriyara qandı lotfün qəndinə çun xas və əam²

Nola biz qullara həm lütf eyləyirsən gah-gah.

Necə kim fərraş çapın şivə lil və nəhar³

Gah döşüyə fərş ənbər, gah tuta çətir siyah⁴.

Dövlət və eqbal və əzzu mukebilə hər zəman

Səhn təxt və bəxt çətr xeyrə, ol sən padşah.

Sənə düşmən olanın olsun lebas daima

Təndə təshifi qəba, başına məqlubi kolah⁵.

¹ Firoun: əski Misir padşahu. Fər: şar, cəlal, on (ə) kömək, yardım. Firounun: sənin komandanın cəlaləti

² Qanmaq: suddan doymaq. Sirab olmaq. Qənd (burada) şərbət, üzün.

³ Şivə lil və nəhar: gecə-gündüz kimi. Çap: be türki, rumi tələs və tədlis (boyamaq) hıylə etmək, hər rəng düşüb tovlamaq.

⁴ Vəhbəd dəstgiri yazır. Çətir şahən Səlcuqi siyah və şüar Abasiyan həm came siyah bud. (göncine gencei)

İKİNCİ BÖLMƏ

***

Necə fəryad etməsin dərd ilə meskin əndəlib
Kimsə görməz çün həbibinə rəqibindən qərib.

Ruzee cənnət cəmalın gəlşəşdən bir vərəq
Atəş duzəx fəraqın suzəsindən bir ləhib.

Üzünü kim görsə, aydır: Əlsəla! əhl əlsələvat¹¹
Zülfünə kim baxsa, aydır: Əlsəlib əhl əlsəlib

Sünbülün tərəfində roxsarın bənfsə altda gül
Ğəbğəbin üzrə zənxədanın torənc üstündə sib.

Öəbğəbin lotfündən agah olmayan bəs əlgəbi
Ləblərin vəsfində sərgərdan olan nəm əlləbib¹²

¹¹Təshif: təhrif, qələt. Məqlub: qəlb olunmuş, düzlükdən qıraq. Qələt
Məna: sənə düşmən olanın əynində geymə kəç, başında börkü bilə yanlış (eldən Allaha)
hi) olur. Yəni bütün varlığı qələt deməkdir.

¹² Üzümü kim görsə deyər: gəlin ey əhl nəməza! (qiblə bu yandıdır!)
Zülfünü görən deyər: xaç budur, ay xaççılara (Məsihilər)
Aymaq: (əstu) demək. Aydır: deyər.

Dəmbədəm kuyəndə ah etsəm təəcüb etmə kim
Gülüstan işində olmaz nalə bülbül ğərib (əcib).

Borc xeybərdən əvəzdir zülfün ey kafir nejad
Çah Babilədən bedəldir çeşmin ey cadu fərib.

Ey Nizami cərələr daim nəsibi xak olur
Xak rah ol cərəə vəslindən istərsən nəsib.

***

Qanım tökürsə ğəməzələrin ey pəri səfat
Şirin ləbindən ilə moəin ona dit¹³

Ğəməzən gəlirsə qəsdimə, əhla və mərhəba
Ləlin içərsə qanımı, sehəan və afiyət!¹

Bün qıldı ğarət etdiyini gözlərin yəqin²
Gör necə qarə çöldə qoydu məni aqəbət!

¹² Bes əlgəbi! Nə yaman anlamaz!
Nəm əlləbib!: n gözəl uslu! (us: əql).

¹³ Deyət /deyə /: qan pulu.

¹ Sehəan və afiyə: sağlıq və afiyət olsun.

² Bün: məriz (bax İsmayıl hadi. Fərhəng türki nevin. Zil: man, bunamaq.

Irməz büsat qorbe gönül kimsə səylə
Dövlət onun ki talei eylər müavinət.

Əflake irdi ahı Nizaminin, ey əcəb
Neyçün eşitməz ol meh Xurşid mənəzələt.

***

Xətt reyhan kim dolanmışdı gülüstani dürüst
Halədir kim dur edibdir mah tabani dürüst.

Danə xal siyahi yar gəndməgunemin
Odlara yandırdı gəmdən xərmən canı dürüst

Qorxuram öldürməyə əhd etdiyindən məni, kim³
Bulmadım aləmdə bir əhdi və peymanı dürüst.

Mərşəd olmaz məshef hüsnün rəvan etməzsə şeyx
Kim amma eylər onu bilməz çuqrani dürüst?!

Meh, nə laf eylər səninlə xan hüsn içində? Kim
Qapu qoymaz gəzmədən bulunca bir nani dürüst⁴

³ Qorxum budur əhd etdiyi kimi, məni öldür mehyə! Zira...

Məni gördükə səninlə mehr edib neylər (nələr edər!)
rəft

Can verərkən kafirin xod olmaz imanı dürüt.

Xanqah içində etsin astin əfşan səməe
Qalmaya bir xərqə əhlinin gəribani dürüst.

Tez edər şirin ləbinə şeyx dəndan təmə
Gərçə kim bir danə yox ağzında dəndani dürüst.

Könlünü yıxma Nizaminin ke yapılmaz dəxi
Şişə kim üşəndi kimdir eyləyən ani dürüst⁵

***

Saçdı kafur üzrə ənbər kakal meşkin dost
Tutdu can mülkün sərəsər kakol meşkin dost⁶

Etdi ətrafında mənər çöhrə gülgün yar
Qıldı afaqi mətərər kakol meşkin dost

⁴ "Nan dorost" ibarəsindən burada "qors qomər" mənzurdur. Məna belədir. "sənin gözəl üzünü ay laf hosn edənəmər. Sənin üzün bir kamel ay ikən, o, bütün uçun qapı-qapı gəzir (ta bedər kamel ola və sənə bənzəyə).

⁵ Uşamaq: (üstü) uğmaq. Uşandı: Oğuldu. (bu kökdən bu günkü dildə: uşaq (xırda anlamında) qalmışdır).

⁶ Əslində: deyilmiş se idi...

Çıxsa zülfü kimi başından əcəb olmaya kim
Boynuma salınmaq istər kakol meşkin dost.

İrəşərdi ey könül sərəştə məqsudə əl
Olsa əl vermək misər kakol meşkin dost.

Zülfü ilə çıxdığıçün başə elm fitnə də
Oldu mülk cüsnə sərvər kakol meşkin dost.

Müntəha qəddinin üstündə Nizami tuğrası.¹
Sədrə tavusına bənzər kakol meşkin dost²

***

Qılalı saqiye bezəmə əzəl slai qədəh
Könül edər həvəse came canfərai qədəh.

Sə dai çənk və şərab səfayi xoş gözəlirim
Sə da, ə dai nəğmdir səfa, səfai qədəh.

¹ Tuğra: burada saç mənasındadır. Qəddinin sonundakı uzun qıvrılmış saçı "Nizami" (hökumət) tuğrasına (məhrünə) bənzər...

² Sədrə tavus: behest ağacının üstündə olan tavus.

Rəqib üzünü görmək şərab ləlin üçün
Əcəbmidir cəhənnəm olunur sazi qədəh.

Cəmal saqiylə rəvnəq və səfa bulalı
Mokəddər eylədi cam cəhan nümai qədəh.

Cəhan dilər ki, qədəh tuta bezəmə eşqində
Kim eylədi şəfəqi badə kimə ay qədəh.

Səfa bulalı şərab ilə tələtin, bildim
Ki canlar aynasına verir cəlaye qədəh.

Nizami gəməzələrinlə ləblərini herz edəcək
Duai sifi oxur gah-gəh duai qədəh.

***

Dedin etməyim iraq sənə bidad
Mobarək oldu ondan etdin azad

Çun kəsdin başını morğ əsirin
Gər kəsə, çözsün ayağını səyad.

Nə əssi Xosrovun acıdığından
Çun Şirin candan ayrı düşdü Fərhad.

Rəqibin mən durarkən tökmə qanun
Məni öldürüb etmə düşməni şad.

Pərilər yeri deyərlər! çeşmə olur
Gözümdən getmə bir dəm ey Pərizad.

Nə yoldur eşqinin yolu ki onda
Qəm və dərd və bəla və qüssə ilə moədad.

Nizami, adını-sanını tərk et
Cəhan içində sən dəxi qoy bir ad.

***

Hər nəsim canfərakaul zülf porçindən çıxar
Şərməsar edər qoxusu moşki kim çindən çıxar.

Sökmək ilə çıxmadı deldən xəyalı zülfünün
Gərçə deyərlər yaxşı söz ilə ilan indən çıxar.

Yarı bəndən yarın çıxmaz xəyalı sinədən
Dini yox kafir dikəldir, duzəx içindən çıxar.

Çün üzün dindir nola zülfünə kafir deyərsəm
Kafir olur şöbəsiz ol kimsə kim dindən çıxar.

Didədən çıxsa ləb və dəndani yarın hicrlə
Ləl dorri aləmin çeşm cəhan bindən çıxar.

Rah vəsilən andı aşiq çıxdı ləлиндən cavab
Yəni deyər aşiq bu yolda can şirindən çıxar.

Ey Nizami umma yarın çin zülfündən xilas
Kim görübdür peşəni kim çəng şahundan çıxar.

***

Gün üzünü görməyəndən ki günüm dün kimidir
Mənə bir ilcə gəlir, gərçə sənə dün kimidir.

Ruz və şəb zülf və ruhun fikri ənisim olalı
Nə gecəm gecəyə bənzər nə günüm gün kimidi.

Şadmanəm ke fəraqın mənə məxsus deyil
Ki demişlər qara gün illə dügön kimidir.

Sən zər və simlə seyid olduğunu eşidəli
Gözlərim gümüşə döndü üzüm altun kimidir.

Yandırıb, yaşımı töksə nə əcəb zülf və ruhun
Ke biri atəşə bənzər biri tütün kimidir.

Ey Nizami ləbi üstündəki xal ol Sənəmin
Qüssədən aşiqi canındakı dügün kimidir.

***

Təbəssüm ilə nigarım ki qətl mərdom edər
Əgər məni dəxi öldür desəm təbəssüm, edər.

Rəqib halıma neyçün tərxiyə eyləməyə
Ki görsə halımı kafir dəxi tərxiyə edər.

Bəla və möhnət və dərd və qəm ilə eyş edərəm
Kimin ki bu qədər əsbabı var tənəəm edər.

Üzündə zülfünü gördü və dedi xəstə könül
Nə sayədir bu ki mehr üstünə təqdim edər.

Qapını qoyub əgər kəbə qapısına varam
Hərəm həməmələri oturunca qəm-qəm edər.

Nəzərdə arəzini bulmayıb suya baxaram
Kimin ki əlinə su gəlmiyə timəməm edər.

Nizami üzünü açsan xərab və bixud olur
Günəş tələue edəcək zərrə kənduzun kom edər.

***

Ləzəti ruh rəvanin ləl dor puşındədir
Fitnəsi axər zəmanın çeşm mədhuşındədir.

Güşəsində mahın eylər xoşə pərvinə tən
Guşvarıdır ki dildarın bəna guşində dürər.

Çunki hər şəniddən təcəlli sənənsən ey dilbər edən
Harda kimə baxsam cəmalın gözlərim tuşundadır.

Qaşları mehrabını görsə buraxar didədən,
Zahed ol sücadə pəşmini kim düşündadır.

Tərəe ruxsarına baxıb tamaşa et könül
Rumi ruzi ke hendui şəb ağışundadır.

Qulağında olsun ey dilbər Nizami pəndi kim
Yaraşar simin bədən dilbərlərin guşundadır.

***

Nigara sənsiz olan dəm nə dəmdir
Dəm dərd və qəm və vəqt nədəmdir.

Boyun tuba ləbindir ab kövsər
Özün huri üzün bağ ərəmdir

Könül zülf və dəhanın dal və mimin
Haçan kim görsə, edər! dəm, bu dəmdir.

Qaşın mehrabına gər səcdə etməz
Halalın qəddi neyçün böylə xəmdir.

Müsəlsəl saçı davudi zirəhlər
Məonbər zülfi əbbas elmdir.

Əcəbmi yar məndən əar edərsə
Ki məni gəyət həqir, o möhtərəmdir.

Ayaq basmuş ke qanəm tökə dilbər
Bəh Həmdullah yenə dəmdir, qədəmdir.

Nizami nəzmimi ağzı ilə xətm et
Ke hamı nəsnənin sonu ədəmdir.

***

Şəmsəe şəmsə düşər xəcalət və şərm aya düşər
Çün üzün şeşəsi taq mollayə düşər.

Hər nə Leyli saçı aşoftəsidir namə sifət
Post puş olur və məcnun kimi səhrayə düşər.

Necə kim gəməzlərin qanımı tökmək diləsə
Zülfün ayağa düşüb gözlərin araya düşər.

Dışlərin əksi haçan kim düşə gülgün ləbina
Bənzər ol Jaləyə kəm lələ həmrəyə düşər.

Hər nə zahedki, ləbləb ləbi, camını görər
Dörd bi dərdi qoyub safi səhbəyə düşər.

İrəmi vəslə Nizami, dedim asan irəmi
Dedi bedər aya irəmdirsə, bəd rayə düşər.

***

Üzünü əhl nəzər cənnət əla dedilər
Çənənə pər tov ənvar təcəlla dedilər.

Zahidin üzünə baxmadığını eşidəcək
Pərtov şəmsi nədir? Didei əma dedilər.

Gördülər mənim məhəlimdə məlamət əhli
Ay nə bol imiş yonu əhli məhəlli dedilər.

Dayələr mehro məlahətdə üzünə baxacaq
Xəlqə aləm hamı bu tifi ilə tufeyli dedilər.

Əhli məni görəcək surətin ayinəsin
Həqq bilənlər nə ola bu surəti mənə dedilər.

Xəlq artıq yana cənnətdə cəhəmdən əgər
Sənə fil cümlə muşabəh ulu hura dedilər.

Ey Nizami görəcək nəzmini ərbabi nəzər
Yaraşar sana morid olmağa şeyxi dedilər.

***

Dağ qəmin ki mehro məhəbbət nişanədir
Sinəmdə saxlaram ke səadət nişanədir.

Qədəyin qiyamə gəlsə fəarğın düşər dilo
Zira qiyami fitnə -qiyamət nişanədir.

Eşqin nişanəsin mənə hər kim sora deyərəm
Başda bəlavo dildən nədamət nişanədir.

Qədəyim müqəvvəse olalı mehrin ilə can və del
Amvac qəmdə tir məlamət nişanədir.

Şad ol Nizami sənə itim dediyinə yar
Çun hörmət əhle zillətə dövlət nişanıdır.

***

Əvvəl ay üzünü ke şəme gün məkandır
İki aydır ke gözümdən nəhandır.

Ələ can vermək ilə gəlsə vəsilən
Nə kəz ucuz deyildir raygandır.

Yaraşar kipriyin qaşın gözünlə
Ke bu tir və kəman ol türkmandır.

Dəhanın yoxluğu qəti deyildir
İradə söz dəxi vardır, gümandır.

Dəhanınla belin sezinə Vaqef
Xodai bi neşan qeybdəndir.

Nə xoş tavus olur zülfün nigara
Ke mənzəlğahı tərəf gülüstandır.

Qaşın sərname hüsn və məlahət
Gözün sər fətəniyə axər zamandır.

Sənin bir behərdir eşqin ke cana
Onun kəmtər xəbəbi asimandır.

Qara torpaqca qədrin yox Nizami
Əgər çe sözlərin ab rəvandır.

***

Mojdəi xater pomordə ki delbər gələsər¹
Can sarayına əmir olmağa sərvar gələsər.

Yenə del bülbülü başladı fəğan eyləməyə
Məgər ol sər və gül əndam sünbər gələsər.

Nəfse bade səba gəliyəsə oldu məgər
O saçı nəfətər zülfü moənbər gələsər.

Gedəsər möhnət və ənduh və qəm və dərd və əna
Yerinə rahat və şadi və səfalar gələsər.

¹ Gələsər: Gəlməkdədir

Şəb fərqət keçəsər, möhnət və hicran gedəsər
Sübh vəsl irişər və mehr münəvvər gələsər.

Necə bir səy edibən vəslinə irişmək üçün
Dəm fetrətdə nə kim oldu müqəddər gələsər.

Sən nigar ilə Nizami məni aləmdə dəxi
Sənma, sanmaki bir bi del və delbər gələsər.

***

Del ke hicran əninlə xəstə və dərmanda yatır
Dərdlə həmdəm olub həsrət və dərmanda yatır.

Konce qəlbimdə vətən tutdu xəyal dəhanin
Bildi kim gənc nəhan guşə-viranda yatır.

Afərin hal sihkar cəfa pişnə kim
Bərg nəsrin düşüb səhn gülüstanda yatır.

Şöylə məcruh edilir gəməzən oxundan ki könül
Nazə müstəğərq olub fəhm edə mozqanda (hayanda)
yatr.

Del saçına hörübən daxı qərar etdiyi bu
Gecə hər qanda (yanda)ki yetirsə qərrib onda yatır.

Arəzin üzdə yatır tərə zülf siyəhin
San, belal həbəşi ruziyə rezvanda yatır.

Vəslində nurinə çatışmadı ki, həsrətilə
Bu Nizami sənma atəş hicranda yatır.

***

Bər qəindən can və del mehrin gəməm gəm tutar
Pərdədən çıx kim cəmalın aləmi xorram tutar.

Dəftər aləmdə qaşın kim tutar bi ectenab
Ol qədər bar təzzələm kim belini xəmə tutar.

Gözümə tuş olcaq üzü həyadən tər tökər
Gör necə nazikdir ol üz kim, bu ləbdən nəmə tutar.

Görməmişdən dal zülfünlə dəhanın mimini
Sufi aşoftə və şeydanı hər dəm, dəm tutar.

Gördüyüncə mən zəifi sənə qədəh eylər rəqib
İt sökək, gördükcə haçan ağzını öpsəm tutar¹

Zülf kafir kişi kəm düşmüş ləb can bəxşində
Sanki soltan həbşdir, əldə cam cəm tutar.

Xəlf ilə al bir edib tutdu cəmalın aləmi
Doğru deyərlər ittifaqı ilə kişi aləm tutar.

Vəsləti eydinə irəm (çatar) deyəsən isa dəmin
İllər olmuşdur ki, könlüm ruzə-Məryəm tutar.

Ağzının lütfünü yad etsə Nizami şad olar
Gör nə əblədir ki könlün yox yerə xurrəm tutar²

***

Şul pəri peykər ki del zülf pərişanıdır
Aya-hüsn və məlahət ol pəri şanıdır.

¹ Söykənmiş it zəfədən oturmuş it. Burada rəqib mənasındadır.

² Ruzə-Məryəm "sum ələmdara" bakirə qızların tutduğu oruc, həzrət Məryəmin vurğunlarının orucu, rəhübələrə işarədir, şeirdə dünyanı tərk qılanlar işarə olunubdur.

Ənbərin xalın ləb ləлиндəi simin bədən
Dağ həsrətdir ki mən del xəstənin canındadır.

Cənnətə girməz nigara çunki kafir zülfünün
Bəs nə üzdən məskəni cənnət gülüstanındadır

Gövhəri eylər xəcil yaqutu eylər şərmsar
Ol lətafət kim onun ləlilə dəndanındadır.

Zülfünün çuvganına başını tup etmək gərək
Hər kəşi kaul Şəhsuvarın eşq meydanındadır

[.....]³ şaha Nizami xəstənin
Canını zülm ilə aldı, qəsdı imanındadır.

***

Ayağın altına hər kim üzünü xak eylər
Gün kimi kəndini tac sər əflak eylər.

Zərrəcə bulmadığından dəhənin sərrinə çun
Qönçə deltəng oluban yaxasını çak eylər.

³ Oxunaqlı olmadı

Ləb dəndanına baxdıqca gedər qüssə və qəm
Dorru yaquta nəzər, canı fərəhnaq eylər.

Zülfün tabını mənə etdiyi ab dəhənin
Buki bi taqət və zor əfəini teryak eylər.

Tutuban əldə gözümlə mərdəmi carube moja
Geyrdən gözləimin hicrəsinə pak eylər.

Zahed ol tərə roxsarı Nizami nə bilir
Gecədən gündüzü əmə haçan edrak eylər.

***

Xətin ol firuzədir kim ləl nab üstündədir
Ləblərin ol ləl kim dor xoşab üstündədir.

Üzün üstündə vətən tutsa gözün olmaz əcəb
Mənzəl mərix deyərlər ke aftar üstündədir.

Çəşm geryanımdan ey delbər xəyalı qəddinin
Bir nəhal tazədir kim cui ab üstündədir.

Qamətim ol dalə düşmüşdür ke dərd altındadır
Gözlərim ol eynə bənzər kim əzab üstündədir.

Xak ol ey del portu hüsnündən istərsən nəşib
Ke aftarın tabinə mənzəl torab üstündədir.

Zülf və əbruni görənlər deyər həzaran əfərin
Ol məzbər çətrə kim meşkin tənab üstündədir¹

Ay Nizami vəslə şad olma və hicranə məlul
Kainatın halı çun kim inqilab üstündədir.

***

Dolaşib del zülfündə çah zərxədandan qaçar
Risman bulan kişi əlbəttə zindandan qaçar.

Əql kuy eşqdən neyçün qaçar, dedim-dedi
Rustayə şəhər içi zindan gələr, ondan qaçar.

Tiğ alıb gəlir günəş sənənlə cəng hüsnə kim
Qorxusundan titrər əndamı və meydandan qaçar.

¹ Məzbər: (burada) dəstə, bağ-quma, dəmət

Ol ləb və xəddilə qaçsa əşk və ahəmdən fələk
Kimdə kim var şəme və şəkər bad və barandan qaçar.

Ey Nizami ol sənəmdən qaçsa zahed man deyil
Neyləsin xəfaşdır Xurşid tapandan qaçar.

***

Gözlərinə fitnə və aşub ol qaş andırır
Şux və fəttan mərdom sər məstə savaş andırır.

Könlümə can, qatı könüldən şikayətlər qılır
Göz necə bi əqlidir kim uğruya daş andırır.

Del şəb hicranda köyün itlərini yad edir
Yalqızlıq xəstəyə qürbətdə yoldaş andırır.

Gözlərim halını ərz et ey səba ol şaha kim
Halını səqalların soltana fəraş andırır.

Hüsn Leylidir verən Məcnuna Leyladan xəbər
Nəqş delkəş mərifət əhlinə nəqaş andırır.

Çərxə cur ol qəmzə qəmaz xunriz andırır
Dəhrə qəhr ol çeşm kafer kiş fəlaş andırır.

Afərin eylər Nizami gördükə hüsnünü
Surət muzun, nəzər əhlinə sabaş andırır.

***

Hər səhər ki şahe əncəm məşriqi məskən tutar
Ləl nabin yadına came mənə roşən tutar.

Ətəşe roxsara salmış məşke xalindən bexor
Zəngie zülfe siyahi üstünə damən tutar.

Üzünə göz tikməməkçün saxlar ey cam cümləsin,
Mərdome çeşmim əlindən bunca kim suzən tutar.

Yaşım axdığına neyçün ya qəhr eyləməz
Çun münəccəm xeyro şəre cümlə əncəmdən tutar.

Uştər sərməst əgər götürsə hicranın yükün
Zülfo xalin kimi kafir cənnəti məskən tutar.

Xoddi dövründə Nizami tutduğu kuyin məğam
Buki gül vaxtında bülbül gülşəni məskən tutar.

***

Hər səhər gəh ke səba tərəf gülüstəndən əsər
Can damağına əyil nikhətə candan əsər.

Ruze novruzo şəbe qədrə bir arada görər
Hər kəm ol tərəf roxsarə dilarayə irər.

Nerə bir pərdədə pünhan edəsən tələtini
Üzün ayına nəzər etsənə zərr əhli nəzər¹

Dilini ləzət ilə şükrə nisbət edənin
Olsun ey türki pərivəş dili ağzında şəkər.

Zülfü üzünə baş orduğunu del gördü dedi²
Görən ol hendi və bəd məzhəbi kim oda təpər.

¹ Nə zərəri nə ziyarı

² Baş orduğunu: Baş vurduğunu

Qəmzən oxları haçan canıma oğraya deyə
Bu Nizami gözlər. Ance ki canına keçər³

Mərhəm lotfinə olə ləl modavalar edər
Necə kim qəm zədələr sinəsin ol qəmzədlər.

***

Könlünü aşıqlərin ol zülf ənbər rəng alır
Canını bidellərin ol çeşm şux və şəng alır

Yaramdır dediyiçün könlümü jəngar qəm
Tutsa olmaya əcəbki ayna nəmədən jəng alır

Zəhrə qanun və günəş dəf dəpərdər (tərpədər) ahəng
üçün

Hər haçan ol məliqa mətrəb əlinə çəng alır.

Lotf xəddəndən şəkəst ayinə çini bulur
Nəqş çəngindəndən xəcalət nüsxə ərjəng alır.

³ Ance: Ancaq

Gönlün alım deyə ləb vermə rəqibin ağzına
Kim verir yaqutu və bi qədər və qiymət səng alır.

Del ki qanə boyayır sinəmdə üzün şövqünə
Qan işində ləl, bənzər kim, günəşin rəng alır.

Harda saxlar çünki yox bir zərrə yeri hefz üçün
Bunca dillər kim Nizami ol dəharu təng alır.

***

Mənə yaratdı dərd və möhnəti yar
Mənə yar etdiyini etməz əğyar.

Nədən bi mehr sən deyərsəm edər xəşm
Mənə bilsəm nədən xəşm eylər ol yar.

İnanmaz möhnət hecrə rəqibin
Əzab həşrə, kafir eylər inkar.

Saçının ənbər sara qulamı
Gözünə nərgese sara pərəstar.

Dedim ayağına düşmək olarmı
Taməl etdi bir dəm dedi doşvar.

Nizami çeşm və zülfün yad edicək
Olur kəndi pərişan, könlü bimar.

***

Hər sinədə kim mehr və məhəbbət əsri var
Xoş naləe şəbgirlə ah səhəri var.

Eşq əhli sir tirinə yarən cigər eylər
Gəlsin bəri, meydana kəmin kim cigəri var.

Nərges necə ki gözlərinə öyünə ey dost
Görməzmi gözün fitnəsin axər bəsri var.

Hər hələqdə meşkin saçının zikrin edərlər
Hər guşədə fəttan gözünün fitnələri var.

Aləmdə zəhi tale fərxəndə onun kim
Bir səncəlin sözü gün, alnı qəməri var.

Ey dorə gəranmayə gözümdən gəzər etmə
Dərya səfərinin çu bilirsən xələri var.

Məne etmə Nizami rox və zülfün gözlərsə
Kim dövr tələldə həkimin nəzəri var.

***

Zülfünü bade səba tərətək can tökülür
Sözə gəldicə ləbin çeşmə heyvan tökülür

Eşidən ahımı ağlar, yanağın dövrəndə
Mosəm güldə çu yel tərpanə baran tökülür.

Gülcək qönçə ləbin qönçəe şadi açılır
Gülcək gül yanağından gül xəndan tökülür.

Tökülürsə nə əcəb hol qiyamətdə nəcum
Çun gğzüm yaşı fəarğında firəvan tökülür.

Kəscək zülfün ucun yaş yerinə qan tökülür
Eşq olan yerdə necə baş kəsilir qan tökülür.

Dağdır zülfünü roxsarına bad səhəri
Sanki gül xərməninə sünbül və reyhan tökülür.

Ləb zülfün sifətin yazsa Nizami sonma
Nafə çin saçılır ləl bədxəşan tökülür.

***

Dəla; bu yolda cəhandan sənə gəzər görünər
Ke aşeq olana ya səbr ya səfər görünər.

Üzün xəyalı gözümdə əcəbmi ağlarsa
Ke bərc abiyə gəldikdə qəmər, mətr görünər.

Yerə keçər utanıb hər gecə cəmalından
Günəş sənənlə aləmdə mütəbər görünər.

Bu qədər atdı mojen canə tir qəmzəni kim
Sir yerinə həman nauk sepər görünər.

Üzündə nəqş dəhanın xəyale vəhm gəlir
Günəş qatında bəli, zərrə olqədər görünər

Həmişə arəz və qəddi səfatıdır zekrin
Nizami nəzmin onunçun rəvan və tər görünər.

***

Yetişdi qədər vəslə ruz həcər
Səlamo fiyəe hətti mətləe əlfəcr¹

İtinə qulluq et cənnət dilərsən
Ebadət edənə cənnət olur acer.

Kəsanra zəcer əz corsət leykən
Mərabi zəcer an meh ru bud zəcer.

Dəmidir, lütf və ehsan və vəfa qıl
Neçə bir dərd və rənc və möhnət və zəcer.

Qəm an mah ru raməne nəbud
Bəlai asemanra çun bud həcr.

Nizami ruz həsrət bər sər aməd
Bədəənvər əltəqa mən mətlə əlfəcr²

¹ böylə bir gecədə sabaha kimi və səlamət yağar

***

Sevdim yenə bir mahı ke dövran gözəlidir
Sevdai qəm eşqi könüldə əzəlidir.

Bostan cənan gülşəninin tazə gülüdür
Məhbubəm əfəndim kim onun ismi Əlidir.

Sehra ilə nəzər qılalı ol delbər fəttan
Divanə olubdur saçı bəndində del və can.

Meyl etdi gözüm yaşına ol sərv xuraman
Məhbubəm, əfəndim kim onun ismi Əlidir.

Canı nədərm mən, mənə canan alə girsə
Del xəstəsinə yəni ke dərman alə girsə.

Can vereydim bir gecə əryan alə girsə
Məhbubim əfəndim ke onun ismi Əlidir

² canki istərdi.

Əğyarına hər dəmdə işi lütf və Kərəmdir
Mən quluna neyçün əcəba cur və setəmdi.r

Bir busə əta qılsa Nizamiyə kərəmdir
Məhbubim əfəndim kim onun ismi Əlidir.

***

Şövqi üzünün zərriyə düşsə qəmər eylər
Zövqü sözünün zəhrə irərsə şəkər eylər.

Qəməzən çu rəqibilə olam qəsd del etməz
Oğru nəqədər həbsisə itdən həzər eylər.

Can kaistridi³ cövrənu ta kəndinin oldu
İndi ona hər cövəri ke könlü dilər eylər.

Əql və del alib qoymadı qəməzən ki həramı
Həm rəxt və motae alır və həm qəsd sər eylər.

³ təqri işığı üfütqdən görünməyə başladı

Çəşmin kimi bir guşə nəşin rənd seyə puş
Görməz necə kim əhl bəsirət nəzər eylər.

Hər kişi ki qucmaq dilər ol mui miyani
Bir qılca qılır canın və qəddin kəmər eylər.

Sən sanma Nizami sənədir curi rəqibin
Görsən ke nigarə dəxi ol it nələr eylər.

***

Bel bağlayıb ki canıma qəsd ol həbib edər
Nazek xəyal bağlar və qəsd qərüb edər.

Ox kimi mən əbidi özündən bəid edib
Yay kimi kəndisinə rəqibi qərüb edər.

Tərk edib öysə zülfünə, iman məhzdir
Təsbihə kəndisinə ki sufi səlib edər.

Yesin rəqib meyvə vəsli ke ruzgar
Yemişin eyisini donuza nəсіб edər

Bu qədər qıldı ah ilə zari Nizami kim

Bənzər ki, naləsini əndəlib edər.

***

Yenə del morği qədimi vətənin yad eylər

Görməyə ərməz əli nalə və fəryad eylər.

Yar kuyinə çun irədin məni tərək eylə könül

Xeyr üçün, həccə varan bəndələr.

Azad eylər bəqəə curə könüldən qoyduğu yar əsas

Möhkəm olsun deyərək daş ilə bunyad eylər.

Köklərindən məni ahımdır edən dərdlə dur

Danələrdən necə kim kahı coda bad eylər.

Gər baxıb aləmə xəndan ola ol qönçə ləbin

Ruhunu aşeq sevda zədənin şad eylər.

Şam zülfündə del etməz dəxi vəsfini ke, onəş

Hər kişinin vətənin kəndinə bəğdad eylər.

***

İşənin tozun əcəbmi tutsa çeşm tər əziz

Cövhəri olan qatında çun olur kuhər əziz.

Gər tuta başda izin tozun nə fəxr eylər rəqib

Çunki əfsar əhlini etdiyi yox əfsər əziz.

Zülf və gisuni əcəbmi tutsa baş üzrə gözün

Çun çəlipa eylə zənnari tutar kafir əziz.

Zaheda ezzət gərəksə gəl səbui məni gətir

Yük gətirməkdən olur aləmdə çun kim xər əziz.

Neçə Yusif hüsnü, həbs etdi zənxodanın çəhi

Mesr hüsnə çün kim oldun ay ləbi şəkər əziz.

Hər kişi ki işinə çıxar, enər zənbil ilə

Göydən enmiş kimi zənbil ilə tutarlar əziz.

Ezzət istərsən Nizami nəfsini xər eylə kim

Nəfsini xər eyləməkdən buldu ezzət hər əziz.

***

Varmıdır bir fitnə kim ol çeşm xunriz eyləməz?
Ya cəfa və cur kavol zülf dəlaviz eyləməz¹

Roxların dövründə ləлиндən necə bir səbr edim
Əhle del mənidən çu gül vəqtində porhiz eyləməz.

Gərçə tiğın tez edər qəmzən məni öldürməyə
İntizar ilə mən oldum kəm neyçün tez eyləməz.

Bi gunah qanım yerə tökmək ilə qəmzən kimi
Dəmmi var kim gözlərin min dürlü əngiz eyləməz.

Hüsn içində işvəni etməz güle səd bərg bağ
Hozən içində naləmi morğ səhər xiz eyləməz.

Qılmaz Afaqı mətər ta kim enfas nəsim
Gərd rahın gövhərini ənbər amiz eyləməz.

¹ kavol: ke ol

Ol ləb və dəndani nəzm etməz Nizami nəzmlə
Ta ke şeirin şəkər amiz və şəkər riz eyləməz.

***

Ol qədər içdi nərgese məstin şərab naz
Ke oldu şərab nazilə məste xərabə naz.

Gördüm üzünü pərdə-zülfündə ey sənəm
Dedim səhab fitnədədir aftar naz.

Ruz hesab və ruz etab ol gün ola kim
Naz və etabilə edə delbər xetabə naz.

Ey moshəf cəmal, cəmalın kitabının
Hər fəslə fəsl şivədir, hər babı bab naz.

Yağmurda fəth babe var ümid, mən dəxi
Ağladığım budur ki, edə sən fəth bab naz.

Bir nazına bağladı könlüm Nizami kim
Dərdi dəva, və cövri cəfadır etab naz.

***

Olmadı göl yanağın şəme şəb əfruz hənuz
Çatmadı bülbülə pərvanə kəmi söz hənuz.

Can və del misrini lütfilə imarət edə gör
Olmadan ruma həbəh ləşgəri piruz hənuz.

Sən cəfa ilə qübarım yelə sovurdun, və mən
Qorxuram xatirinə qona, deyə toz hənuz.

Mehr mehrin fələk deldə təlue etmişdi
Olmadan mah fələk səthinə mərkuz hənuz.

Ömrünün yetmədən əyyam baharına kəmal
Hüsnünün mösimidir ey gülü noruz hənuz.

Bunca elm ilə sənin məktəb eşqində deyil
Pir danai xord tefle no amuz hənuz.

Came səbrimi çak eylədi meqraz qəmin
Qüssə nə doymadı bu can qəm ənduz hənuz.

Şəms ömər oldu Nizami üfûq mutə qərib
Ah kim yetmədi vüslət şəbinə ruz hənuz.

***

Sən üzü gül sən, könül, bağ istəmən
Kimsə bağı kəndünə bağ istəmən.

Könlüm üçün kuyına varmaq dilər
Dünyada kimdir ki uçmaq istəmən.

Xəstə istər gözlərin aşiqləri
Sird ölən kimsəni sağ istəmən.

Zahidin meyl etmədiyi ləlinə
Bu ki, tuti toəməsin zağ istəmən.

Məstdir del ke ayağın öpmək dilər¹
Kimsə məst olmadan ayaq istəmən.

¹ Del: Ürək, könül

Del dilər cour və cəfasın dostun
Könlü kimin bal ilə yağ istəmər?!

Dərd ilə istər Nizami xalını
Dərdi olmayan kişi, dağ istəmər.

***

Çun oldu səbə tərəf çəməndə yenə güləriz
Saqi bəri son cam şərab tərəf əngiz.

Mən necəsi porhiz edəm ol üzde ləbindən
Cənnətdə çun olmaz sonma kusrə porhiz.

Bir qılda asam canın zülfündədir, əsməz
Bir qıldan asar canımı ol şux dəlaviz.

Can verdi məgər sərvi çəmən qəddinə qarşı
Ke, aydır başı ucunda fəğan morğ səhərxiz.

Kəsildişi cormindən utanıb qılıncından
Məqtul sada başın aşağı bir axır tez.

Aşiqlərinə vədə hicran dəhənindən
Bir zəhərdir ey dost ke ola şəkər amiz.

Çun təşnə sudan qaçdığı bu və həm edə, sanar
Göstərmə Nizami quluna dəşnə sərtiz.

***

Öldürər naz ilə bu ləhzədə min əhle niyaz
Məni öldür desəm, eylər məni öldürməyə naz.

Örbən ləlinə zülfünü gətirsəm əlimə
İrşəm çəmənə heyevana bulam ömər deraz.

Ağızını açiban söyləmə hər cahilə kim
Aqıl olan kişi açmaz sonma tökməyə raz.

Qaşı mehrabına fərz oldu səcud ol günəşin
Hecab şəmsdə məkrul olur gərçə nəməz.

Zülfünü alıb ələ kəsməyə meyl etdi həbib
Dedim etmə bu Nizami qulunun ömrünü az.

***

Gül arzinə olsa məarez əcəb olmaz
Kim üzü açılmışda həya və ədəb olmaz.

Tuba eyrəməz (çatamaz) lütfə ol sərvi bolənd
Bəd əsl olan həmsər ali nesb olmaz.

Könlümdə gözün fikriylə zövq səfa yox
Bir evdəki bimar ola, eyş və tərb olmaz.

Anılsa ləbin can və könül cəngə düşərlər
Məni məclisi bi fitnə və şur və şəf olmaz.

Ol ol qəddü zənxəndan və ləb eylər məni heyran
Kim sər və səhi meyvəsi, sib və rotb olmaz

Üz sürməyə erməz ali sən sərvi ayağına
Hər kim su kimi didə tər və təşnə ləb olmaz.

Aşiqlərinə xəşmilə xəncər nə çəkirsən
Cəng etməyə çün mehr və məhəbbət səbəb olmaz.

Aydın ki üzü yarinə yanmaya rəqibsə¹
Kim bu ləhəbin yançısı bu ləhəb olmaz²

Gəlməz üzü şövqilə Nizami gözə zülfi
Hər guşədə kim por təvə şəms ola şəb olmaz.

***

Məst del xəstəyəm ol nərges mədhuşdan uş
Morg pa bəstəyəm ol sünbül gülpuşdan uş.

Sən uş-uş mehr edim deyəbən uş edə deyə
Keçdi ömrəm kunuuş-uşla uş -uşda uş.

Sözüm altun küpə olduğunun asisi nə dost
Keçirir həlqə zülfi kimi çün guşdan uş.

¹ Ayidin: Xəbərdar edin

² Ki bu aləvin yandıraru əbuləhəbdə bilə ola bilməz

Xosrova adını cəhd et ke ola xeyir ilə yad
Ki bir ad qaldı həman sam və Siyavuşdan uş.

Əqedə ras və zənb tutduğu iki üzünü
Görmədiyinə gər ol zülf qəmər puşdan uş.

Kiş bəhrin könül, eşqinlə cuşa gəlib
Dişrə düşdü neçə durdanələr ucuşdan uş.

Məcləs bağ cəmalını Nizami görəli
Məst və delxəstəyəm ol nərges mədhuşdan uş.

***

Ey tələti şəms hüsnünə mətəle
Ey saçları gün üzünə bərqi.

Aləm hamı doldu zülmət ilə
Göstər üzünü ey meh möbərqe

Divan məlahət içrə qaşın
Xətt və ləbin ilə çar məsre.

Silab tökər gözüm səhabi
Geysə nə əcəb gözüm məşmə.

Bir çeşmə dərər gözüm peynari
Kim bəhər del oldu ona məsne.

Bi rəhm gözün cəfayə mədəm
Şirin dodağın vəfayə mənbe.

Ol mehrə Nizami, hüsn olur zəm
Zey mətəle hüsn və hüsn mətəle.

***

Səndən ayırdı məni çərx setəmkar dəriğ
Görünə qədər etdi yenə aləmmi [tar] dəriğ.

Vəslinin dar şəfasından irəğ etdi fəraq
Etmədən xəstə könül dərdinə timar dəriğ.

Bu dəriğ ilə dəriğa bizi tərək etdiyinə
Demədi rəhm edib ol yar setəmkar dəriğ.

Tərk edib yar bizi qüssəni yaratdı bizə
Birdə yar etdiyini etmədi əğyar dəriğ.

Kimə verdiksə cövrilə yandırdı bizi
Yox imiş dünyada bir yar vəfadar dəriğ.

Yar qəmxardan ayrı düşəli həsrətilə
Yar heyf oldu Nizamiyə bu qəmxar dəriğ.

***

Ke var deyib ağzına, gəh yox desə aşiq
Bu sözdə nə kazəb deyər ona kimsə nə sadəq.

Deh gözlərinə kim edə qan içməyə porhiz
Zira ke olur xəstəyə porhiz movafeq.

Mən məsti, ləbin fikri əcəb ki edə huşyar
Kim gördü socidən bunu kim məst ola ayıq.

Çox qana girər qəməzən edib qovul rəqibə
Qammaza müvafeq görünər rəy mənəteq.

Hər vəslin əgər axəri hicran isə ey dost
Bilməm bu codalıq niyə bulmadı codalıq.

Ağzınla ləbin nöktəsini fəhm edəmən del
Divanə nə fikr ilə edə fəhm deqaiq.

Layiq üzümə sürsə Nizami üzəni deyər
Çün hər kişinin sözü olur üzünə layiq.

***

Gül səhfəsində çünki bülləndi neşan moşk
Etmə nəhan ke səy ilə olmaz nəhan moşk.

Zülfündən ey səba bizə bir tar mu gətir
Çindən gələnlərdən çün olur ərməğan moşk.

Xalın kimi əmir həbəş kim görübdür ki
Kim təxtgahı ac ola və saiban moşk.

Xalın ki gözünə tərəf zülfündən gəlir
San, Rum elinə Çindən irir karvan moşk.

Boynunda bünlərinə saçın reştəsimidir

Ya tuq ənbərin kim ola risman moşk.

Qəmdən mənim kimi ciyəri doldu qarla

Ta kim eşitdi ol xətt ənbər feşan moşk.

Şillə eləyim, ərişəm zülfünə deyə

Bir post puş olub dolanır bu cəhan moşk.

Şeir in Nizami qədrilə şoəraya irəşər (yetişər)

Ol astana ərz ola bu dastan moşk.

***

Peyvəstə məkr valla qurub kaman qaşın

Eylər xədəngə qəməzənə dellər neşan qaşın.

Qövs qəzhəmi eylədi mah üstünü məqam

Ya nun ke nur üzrədir ey delestan qaşın.

Yazmuş cəridə gülə moşk xəta xətin

Çəkmiş könül baratına toğrai can qaşın.

Dellər vilayətində sınıq yaymı sandı kim

Uğramaz oldu ol yola namehriban, qaşın.

Əbre seyə içində qılırsan hilal eyd

ənbərfeşan qaşında olur çün nəhan qaşın.

Guya ki taq kəsri və zəncir əldir

Məşkin saçında ey ləbi nuşın rəvan, qaşın.

Tab içrədir Nizami həmişə tənab Ğmər

Soltan hüsninə olalı solhəban qaşın.

***

Tutdu moşk xotən ətrafını bərg səmənin

Qoşadı sünbül tər dairəsin yasəmənini¹

Ənbərin zülfünə öyündüyünü eşitcək

Təndə qanı qurudu qəhrlə moşk xətinin.

¹ Qoşamaq: mühasirə etmək /qumarlamaq / qumarmaq

Sib hər yanda olur isə su üstündə olur
acəba arizin altında nədəndir zəqınin

xətinni xorrəm edərsə nula gözünlə üzün
nərges və güldür axı çeşm və ırağı çəməninin.

Xalq deyərlər ki, pərilər vətəni çeşmə dərər (olur)
Sən pərisən ki məgər gözlərim oldu vətənin.

Hüsn vəchilə nəzər eylədi vəch hüsnə
Hüsnatə yazılır görməyə vəch hüsnin.

Qılca nəqsin yox idi, varmısa ey dost bilək
Zərrəcə kəskin olmaz dedi; olsa dəhin

Sunma sərv çəmən, qəddinə bənzərdi əgər
Olsa Xurşid fələk meyvəsi sərv çəməninin

Canını zülfü arasında Nizami arama
Bir qıl işində haçan buluna bunca rəsnin.

***

Ey nəsim səhəri moşk feşandır nəfsin
Vardır ol zülf səmən sayə məgər dəst rəsin.

Mənki can gülşəni tək nazına qatlanmaz idim
Çökərəm sən gül üçün cörünü hər xaro xəsin.

Ferqətində gözüm üstündə görən qaşımıdır
Köprü kim yaptı acəb üstünə nil var sənin.

Ənbərin bünlərinə bənzədiyi nemətsə
Şükr edib al üzə sürməkdir işi hər məgsin.

Üz qarasıyla əgər xəlodi məqam istərsən
Zülfünün izinə üz sürməyə olsun husin.

Nə bilir aləmi eşqində rəqib ilə mənim
Bilməyən qıyasını bülbül və zağ və qənəsin.

Rəhe kuyəndə verər nalə del əhlinə səfa
Necə kim kəbə təriqində fəğani cərəsin.

Mocere təndə Nizami del və can odunu yax
Gər dilərsən qıla afəti moətar nəfsin.

***

Bağ cənnətdir cəmal canfəzası Yusifin
Sobh dövlətdir vüsəl delgəşası Yusifin.

Gülşən cənnət havasına həvəs etməz könül
Yetişəndən can məşamına havası Yusifin.

Mesre qəmdə hüzn Yaqub ilə olsun mübtəla
Hər nə bu hüsn ilə olmaz mübtəlası Yusifin.

Eşq yolunda Züleyxa kimi sadıq olanın
Yəni gəlir mehr və vəfasından cəfası Yusifin.

Görməz idi təxt və bəxt və tac və dövlət üzünü
Gərrədə rahin olmasa köhl cəlası Yusifin.

Ey Nizami can və deldən bad peyma ol özün
Olmaq istərsən həvası, aşnası Yusifin.

Portunur təcəllidir cəmalı pirimin
Gülşən ferdus əladır cəmalı pirimin.

Qədd roxsarına sərvi və gül necə olur nəzir
Ya ləb və dəndarına ləl vələli [pirimin]

Gərçə dal və lam və eyni öldürmiyincə eyni ədl
Eyni zülm oldu delə eyn vüsəli pirimin.

Şəme roxsarına irəşməz dələ pərvanə var
Yanmasın eşqi odunda pərre və balı [pirimin]

Ləşgər molk həbəş Rum elini qılmış həsar
Roxları dövründə yarəb xəttə xalı pirimin.

Şivə-yaqutu mənsux etdi monşi əzəl
Yaralı xəddində xətt laizalı pirimin.

Ey Nizami görmədi əqsai məqsədpədən əsər
Görməyən hüsnündə nur zülcəlalı pirimin.

***

Tələtin kukibi ser kukəbəsin mehr və meyin
Günəşə sayə salar tərə-tərəf kolhin.

Sənə bu rövnəqə simandan ey şəms fələk
Məgər ol kəbəe hüsn eşiyidir cılvə gəhin.

Tuta minnətini çəkməzəm iraq sunma
Gözümə köhl cılayisə yetər gərdə rəhin.

Şəkkərin ağzına sənin uyuşardı dəhənin
Moşki ayaqlara saldı sərə zülf sihin.

Üzün üstündə qaşın lütfünə irişəməz əgər
Gələ qövs qəzəh üstündə meh çardəhin.

Gər günah sanarsan bus və kənari sunma
Ədə, gör kim, biri min xeyrə keçər bu günahın.

Ey Nizami diləyərsən ke olasan aləmə şah,
Bəndəsi olmağa səy edə, gör, ol padşahın.

***

Dəldən qərar və səbri alib qara pərçəmin
Aşoftə etdi canı seyhkərə pərçəmin.

Dur qəmərdə dərdlə divanə könlümü
Zülfün misalı eylədi avarə pərçəmin.

Cana rəvamıdır ke gözüün cana qəsd edib
Hər dəm tənimi qara yara qara pərçəmin.

Gülzar içində sünbül saranı sünbülün
Rəğbət qoymadı nafəe tatara pərçəmin.

Ol rəsmə aldı səbri könlüdən ki qorxuram
Sərrimi faş eyləyə əğyar pərçəmin.

Cövür və cəfa və dərdlə könlün Nizaminin
Bimar etdi, eyləmədi çarə pərçəmin.

***

“Vəsfində ol cəmalın zikr etdiyini bu del
Hər kim eşitsə edər əllədir qail”

Yarəb çe lütf darəd an qədxəiz ranəş
Dərmanda hər ke didaş çun sər və pai də gel.

Dedim nəhal qəddin əşaqə meyl etməz
Aydır: ke sər v olur əksər həvayə mail.

Dər çin zülf moşkət an xal mi nümayəd
Çun paseban hendu dər qəlləe səlasəl.

“ol zülf ol bəna guş soəban və dəst Musa
Ol xal və ol zənxədan Harut və çah Babel”

Xahan an dəhan ra, del parə-parə bayəd
Ari be mursidən bər şənə nist moşkel.

“Üzünə qarşı gözüm yaşını kim görərsə
Oldu sanır Sorəyya Xursid ləh moqabel”

Gər vəslə yar xahi begözər əz xod Nizami
Zira vəslə canan geyri əz to nist hail¹

***

Hər nə can kim gözlərin sehrilə sərgərdan deyil
Əhle dellər məzhəbində candır amma can deyil.

Nur yəzdandır dedim hüsnün, dəlil istər rəqib
Bərqi rəfe edt üzündən hacət bürhan (deyil)

Çəşmə heyvan ləbindir deyər rəqibin mən dedim
Çəşmə-heyvandır amma çəşmə-heyvan deyil.

Surətin cənnətdir ey huri və rezvandır təpin
Üzünə kimdir deyən kim cənnət və ruzvan deyil.

Dəmmi vardır mənə bu dərd qəm hicrində kim
Sinə suzan və cəgər büryan və del geryan deyil.

¹ Bu şeirdədir naq arasında gələn türkçə beytlər Nizami Gəncəvinindir.

Zəxminə kim baxsa aydır: buna mərhəmə neyləsin
Dərdimi kim görsə deyər kim qabel dərman deyil.

Ey Nizami xublərdə yox çün ayın vəfa
Həmdullah kim buların (bunların) hüsnünə payan deyil.

***

Ey səbili eşqinin əna hədina əlsəbil²
Ləl nabin çeşməsi əyanalsəmi səlsəbil³

Qəddinə çatmaq dilər lütfi ilə sərv bostan
Doğru deyərlər bi nəsib olmaz həmaqətdən təvil.

Ey dodağın şərbətindən bir əsər xəzrin suyu
Vey yanağın potovindən bir şərər nare xəlil.

Fikir və zikri könlümün ol zülf və arezdir modam
Fikrə fikr "Təvil" "zikrə" zikr cəmil⁴

² Biz insana yol göstərdik (Qurandan alınmış)

³ Səlsəbil adlanan bulaq (Qurandan alınmış)

⁴ Xəyalı uzun, unudulmaz, anması nə gözəl

Ləblərinə şərmsar olalı məsrin şəkəri
Gözlərinin çeşmə sarından xəcildir cui nil.

Səlsəbil vəsl çün olmaz səbil ey təşnə del
Can səbil et gərbüsat qərobe istərsən səbil.

Gər motai çox olan irərsə vüslə, daimi
Aşiqin candır motai, ənnə şey "qəlil"⁵

Vəsle yar istərsən ey del geyrdən əraz qıl
Cae fi Əl Quran əmr fasne əlsəne əlcəmil⁶

Ey Nizami arifsən hər bütü bir qiblə qıl
Qiblə ələşşaq fi ələfaq mən həzavəlcəbil⁷

Cana bu naz və qönçə nolasər mal
Del xod sənindir qərəzin cansə, meh al.

⁵ Azcağıq bir zəddir

⁶ Quranda əmr vermiş ki: gözəl yarat

⁷ Dünyada aşıqların qibləsi bu qəbildəndir

Aldatdı aldı könümü qəmzən kim alilə
Əhsənət sonhər İçində gördüyünü zəhi kəmal.

San beyt ənkəbutə dolaşmış məgəs durur (məgəsdir)
Businə-moşbək içində xun həramı edər həlal.

Anlında qaşların görənlər deyir ey sənəm
Bir ay görrəsində əcəbdir iki hilal.

Ey hur çöhrə, başı nədən oldu a.ağa
Gər ərmədisə tubayə qəddindən enfəal.

Ola ki, xatirinə gəzər eylədim deyə
Zəfilə etmişəm sonma kəndimi xilal.

Peyvəstə ruz eyd və səadət dərər ürək
Kim roşən oldu bir gün içində iki hilal.

Mümkün deyil Nizami sənsiz həyat kim
Cansız cəhan içndə daralmaq olur məhal.

***

Üzün ey rəşk qəmər nur təcəllami deyil
Boyun ay nur besər qeyrət tubami deyil.

Qamətin sədrə özün hur və dodağın kövsər
Kuyənin hər tərəfi cənnət əlami deyil.

Dedi ömərə əbədi var sənə eşqimdə dedim
Zülfünün silsiləsi namətnahimi deyil.

Şakərəm xil xəyalın mənə yar etdiyi
Bu qədər yarlıq imdi mənə xeylimi deyil.

Nola təzim edib yar Nizami quluna
Gər məhəllim iti deyirsə, məhəllimi deyil.

***

Hüsnünə öyünməsin inində gül
Halinə qılsın nəzər eylən deyə gil.

Gər görə bu lütf ilə gül xəzini
Oda yana rəşklə golxəndə gül.

Məndə, gül və lalə və sünbül sənə
Hüsnünə aşoftə həman mən deyil.

Gəlmədi qəddin kimi bostana sərvi
Gülmədi xəzin kimi gülşəndə gül.

Qönçə səfət qönclə gələsən sözə
Lalə kimi lal ola hər yanda gül.

Roxlarına nisbət edərdim əgər
Gül kimi olarmusa tabında gül.

Hüsnünü görüb gül ikən dellərin
Gözlərinə xar ola tikanda gül.

Verəli nəzminə Nizami nizam
Vəsfin ilə oldu pərakəndə gül.

***

Hər pəri üzünü kim titdu qəm əfzai səql
Üzünü qaralayıb eylədi rüsvai səql.

Gizli eybini əyan etdi sərəpai səql
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

Ol ki, sözü iki olmazdı nə söylərsə
Səqli qovuşcaq hər nə qədər delbərsə.

Səqlindən sözü keçməz kimə, kim söylərsə
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

Bir pəri çöhrə ki bulunmaz idi mesli həmil
Kimsə lütfündən onun etməz idi qal ilə qıl.

İki dərham səqlilə nə əcəb oldu təqil
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

Ol ke dərdindən oda yaxmış idi lalə ciyəri
Üzünü görsə həyadan utanardı gül tər.

Səqəqli beytlidir olmuşdur adı indi səqr
Səqli bitsə peşimanlıq odu canını yeyir.

Səqlin yolar və uğradığına dərd ilə deyir:
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

Bir-biri zad və gül əndam və sənubər qəd ikən
Lalə roxsar və səmən çöjrə və gülgün xod ikən.

Səqli bitsə olur gül üzü gözlərdə tikan
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

Hər kimə kim səql ovcundan irər dərd və əna
Yoldurub yolmağıyla bulmaya dərdinə dəva.

Endirib ananını bağlamıyınca qomuya
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

Ey Nizami necə cur etdisə sənə negar
Birinə min əvəz eylədi səql axər kar.

Kimə uğrarsa oldum deybən sağı siğar¹
Səql ey vay səql vay səql ey vay səql.

***

Düşəli eşqinə ey roxları bedər ay, könül
Oldu zülfün kimi aşoftə və bəd ray könül.

Necə kim hay dedim, əsləmədin hay könül²
Eylədin xəlq cəhanə məni rüsvai könül.

Vay könül vay bu könül vay könül ey vay könül
Gah yanar şəme ruxun şövqünə pərvanə kimi.

Gah dələr həsrət ilə üzə kimi şənə kimi
Gah verər arı yelə aşiq divanə kimi.

Gah tökər gözlərimin yaşını dürdanə kimi
Vay könül vay bu könül vay könül ey vay könül.

¹ Sağır siğar: sağı: ağıt, oxşama, nohə, mərsiyə. Sağı sığmaq: mərsiyə yağıdırmaq

² Əslmə din: burada: səsləmək/səs vermək

Həm nəfəs olmağa sən Xosrov Şirin ləbinə
Vermişəm arı yelə nam və neşanilə belə.

Dilə düşmüş yalnız mən deyiləm eldən-elə
Del əlindən neçələr düşdü mənim kimi dilə.

Vay könül vay bu könül vay könül ey vay könül
Tir qəddimi kaman edəli ol hure nejad.

Şəst qəmdən del sevdazədə bulmadı goşad
Deyərdim ki eyləyim mən dəxi delbərləri yad.

Del əlindən kimə fəryad edəsən kim verə dad
Vay könül vay bu könül vay könül ey vay könül.

***

Ey camalın ayət ünvanə divan qədim
Qaşların toğrası bismillahir rəhmanir rəhim.

Səni bu lütfilə görəkən havadan şeyx şəhər
Töbə ərz eylər mənə əstəğfrullah əzim.

Lam zülfün, sərəngun nəqşinə ol dor danənin
Ey rəqib əl sunma (vermə) "latəqərbuəmal əliqim"

Nafə çini saçından qalmadır, leykən xəta
Nərges şəhla gözündən nüsxədir, leykən səqim.

Görəsən ey delbər ke sənsiz necəsi eyş edirəm
Əşk saqi, ah mətrəb, nalə həmdəm, qəm nədim.

Xalın ol hendu ki rum elində təmuşdur vətən
Zülfün ol tavus kim guşində olmuşdur moqim.

Möhnət və dərdilə pornəmdir Nizaminin gözü
Tutalı gözdə məqam ol qaşları nun, ağzı mim.

***

Ey saç sünbül üzü gül zülfü reyhanım mənim
Yoluna olsun fəda əql və del və canum mənim.

Qanmadan (domadan) bir nəsnə xater ləblərinin qəndinə
Həsərət ilə ölrəmsə, boynuna qanum mənim.

Zar və geryan keçdi ömrüm rəhm edib bir gün mənə
Demədin kim necə sən ey zar və geryanım mənim.

Zaheda, iman əgər tərək mənə və məhəbub isə
Kafirəm kiər var isə səvadi imanım mənim.

Dolmadan peymanə mən peymanəni tərək etməzəm
Böylədir peymanə eylə əhd və peymanım mənim.

Qullarını bi günah öldürmək isə adətin
Bu Nizami qulunun suçu nə? soltanım mənim.

Sədi dövrən mənəm dövrümdə nəzm və nəsr ilə
Bağ hüsnündür gülüstan ilə bostanım mənim.

Dəmi həmdəm olmayana həmdəm demim
Dəmi kim həmdəm ilə keçməyə həmdəm demim.

Əlf və mimdir ağzınla qəddin çu sənin
Dərd ilə ol ikisin mən neçəsiəm demim.

Bil ki könlümdə nə tutdum dedim ol yar dedi
Tutduğun bus və kənar isə olursam demim.

Çünki sid etmədi sən gözləri ahunu mənə
Mən rəqibinə dəxi kələb müəlim demim.

Çun üzün kəbə və xalek hecralasud imiş
Ləb və zülfünü nə çun həlqə və zəməm demim

Baş qoyub yoluna ondan adım deməsəm
Mən dəxi aləm içindəi adım adam demim

Örünüb tac bəla keçməzsə təxt qəmə
Mülk eşq oldu Nizamiyə müsəlləm demim.

***

Fəsl güldür tələb badə gül rəng edəlim
Nəğmə çənglə eyş etməyə ahəng edəlim.

İçəlim cam müsfa verəlim canə səfa
Necə bir cəhllə əql ayinəsin jəng edəlim.

Mətrba dur ni və qanunla eşrət sürəlim
Hasdin üzünü dəf qamətini çəng edəlim.

Xatirin bülbül gül söhbətin eylərsə tələb
Sübhəmə gülşənə gül bir sən və bir mən gedəlim.

Ağzına nisbət edərsə üzünü tong şəkər
Aləmi başına təng, şəkərin səng edəlim.

Çun xədənginə onun mane olan cühənmiş
Barı çun cəng edəriz cüşənlə cəng edəlim.

Qədəm Xosrov Afaqda cam cəmlə
Təxt kavusə keçib, eşrət huşəng edəlim.

Nəqş xal və xətt ilə mətə divanəmizi
Rəşk dibaçə məcmuə ərjəng edəlim.

Bezəm eşqində Nizami gər ola laf xərəd
Alalım əqlini bir cərəə ilə dənk edəlim.

***

Buldu çun divan hüsnün yazmağa fərman qələm
Qaşların toğrası vəsfən eylədi ünvan qələm.

Yazmadı hüsnün kimi bir nüsxə-delkəş dəxi
Gərçə çun təhrir edibdir dəftər və divan qələm.

Hüsnün vəsfini yazmağa yetişməz Xosrova
Bəhər həbr olub olursa mədət dövran qələm¹

Nəqşnin sevdasıyla tutmuş idi ins, can
Yazmadan luh vücudə nəqş ins və can. qələm.

Xətənin vəsfən könül luhinə təhrir etməyə
Məqlə-çəşmim dəvat edənmişəm mojqan qələm.

Xət nə vəchilə gətirdin məni öldürməyə, kim
Bulmadı divanuna hökm etməyə fərman qələm.

¹ Bu beyt Nizami gəncəvinin türkcə şeirlərində də belədir:

Hüsnünün vəsfin Nizami yazmağa qılsa şəruə
Can və deldən del dilər kəm dəftər ola can qələm.

***

Deyərsəm hüsn deləfruzinə aşıq deyiləm
Sözüm eşitmə ki bu dəvyə sadəq deyiləm.

Qui eşiyində məni xidmətə üzüm sürübən
Məclis xasdə çun söhbətə layiq deyiləm.

Zaheda fasəqəm və rənd nəzər baz vəli
Bu qədər var ki sənin kimi mənəteq deyiləm.

Etmə zülfün kimi ayağına düşdüyümü eyb
Yandı kim, yanıldı kim, bilməzəm ayıq deyiləm.

Ləlinin şərbətidir dərd Nizamiyə dəva
Tibbi yaxşı bilirəm sanma ki hazeq deyiləm.

***

(...) budəm ke olmuş ikən canə irmişəm
Kim hicr içində vüslət cananə irmişəm.

Sənə ərsə qədərlə başım əcəbmü kim
Borc şərafədə sən meh tabanə irmişəm.

Deyərlər ke vüslətinə irən canə irşər
Mən vüslətində irəli (dolayı) canə irmişəm.

Zərəyəm ki cəhd ilə Xurşidə yetişmişəm
Bir qətrəyəm ki səy ilə ümməna irmişəm.

Ol Nizamim ki kəmalında vəsfinin
Hüsn Nizam lütf ilə səlmana irmişəm.

***

[Zülfünə] moşk xəta demək xətaadır dostum
Sədrədən qəddin nəhalı müntəhadır dostum.

Saçların və əleyl və ins dişlərin valnəcmdir
Tələtin valşəms və anlın vallsəhidir dostum.

[Kipriyin] hər navki tir-qəzadır aşıqə
Zülfünün hər tarəsi dam bələdir dostum.

[Ox] kim qəmzən vurur, eyni dəvadır sinəmə
Cövər kim ləlin qılır məhz vəfadir dostum.

[Ləblərin] qut rəvanmı yoxsa yaqute rəvan
Bilmədikdən hər kişi sormağ rəvadır dostum.

(...) gər meyl edərsə can ləb can bəxşinə
Çünki bu bimarə ol daralşəfadır dostum.

(...) deldən yad olubdur şöylə kim yad eyləməz
Ta Nizami eşqin ilə aşnadır dostum.

***

Axər ey delbər cəfa etməkdən ovsanmazmısan?
Müddət hüsnün nəhayət bulasan, sanmazmısan?

Totalım öldürəsən bu gün hamı aşıqlərin
Ey cəfa xu yarın onda neydə, sən sanmazmısan?

Sübhədam yatarkən ol meh üstümə gəldi dedi
Üstünə gün doğdu məskin daxi oyanmazmısan?

Ləl nabindən muradım istədim sundun mənə
Al dedim aldım muradım yəni aldatmazmısan?

Zülfünün zəncirini bənd et mənə dedim, dedi
Saqqalın ağardı məskin, daxi usanmazmısan?

Ey günəş dəvəi estəğna edərsən hüsnlə
Tas alıb kuyun gedalar kimi dolanmazmısan?

Edəməz deyərsən rəqib ilə Nizami məni seyd
Çünki ahusan ya sən it ilə avlanmazmısan?

Ey cəmalın cilvə gahı ruze xold fərin
Hüsnünün məşəətəsi "mən əndə elm əliqin"¹

Olalı eşqin xəyalı gözlərim qılmaz nəzər
Aftab və mahe "Əni laəhəbə əlafəlin"²

¹ O ki elm yaqin (əsrar əlhi) onun yanındadır (Quran kərimdən)

² Həzrət İbrahim, aya baxarkən demiş: mən batıb gedənləri sevməm (Quran Kərimdən)

Münəhzəm oldu ətəşdən ləşkər mülke həyat

Gər müəyyən irsə ləbindən "bekas mən müəyyən"³

Tələtin mətn Kəlamullah xəttin şərhdir⁴

Şəzhə şərx şəhik mətnə məten mətin⁵

Qaşların vəsfində gəldi "və ənnə məkr səhik"

Gözün şarında endi "ənə səhro möbin"⁶

Cənnət gülzar hüsnün həsrə ləlnazərin⁷

Şərbət şirin dəhanın "ləzə ləşabin"⁸

Ey Nizami sənə bu möciz kəlamın Nizamini

Hatef qeybi təlim etdi ya ruh ələmin⁹

³ Bir bardaq sərini su/cana yatar su (Quran Kərimdən)

⁴ Şərhi incə, mətni çox dərin mənalı (Quran Kərimdən)

⁵ Yəqin ki bu bir aldadıcı cadudur (Quran Kərimdən)

⁶ Bu aydın bir cadu deməkdir (Quran Kərimdən)

⁷ Görəni dərdə salar (Quran Kərimdən)

⁸ İçəni ləzətə daldırır (Quran Kərimdən)

⁹ Ruh ələmin: Həzrət Cəbaryilin ləqəbidir.

***

Üzü ta gündür onun saçları dün

Üzü və saçdır, deyərdim dün və gün.

Saçında könlümün avazı çıxmaz

Əgər çə gecə gecədə qatı çıxar ün.

Üzündən yana varsa tənmi zülfün

Gözəllərdən yana varırır çudu tən.

Necə kim gün varar vəqt zavala

əduvin ömrü günə eylə olsun.

cigər qan ilə üzün yuma aşiqin,

ki, bi qiymət olur ağ olsa altun.

yarım, düşmən yetər eşqində mənə

rəqibi deyər ki qəmzən iki biçsin.

nizami gözlərinçün ol ki, deyərlər-
ol onunçün ki, ola sird səninçün.

***

Gözlərim yaşını gözlər ol büt simin bədən
Necə kim göydə sorəyya gözlər ahui xotən

Xar hicrin bağrımı dəldi mənə rəhm etmədin
Sən acəb xurmamusan səngin del və şirin dəhən.

İndidən ey del dilər halın məşuq aşiqin
Hazır ol vəqtinə dedəm sana halı şimədidən.

Xatəm hüsn olduğuna hər kim istərsə dəlil
Bərqi açib üzündən göstərə vəch həsən.

Deyərsəm ey can gözlərin altında neylər bənlərin
Deyər: Olur moşk xətayə nəfə ahu vətən.

Qəddinə kim baxsa cana sərvo ya ərər sanır
Xəddəni kim görsə aydır: yasəməndir ya səmən?

Ol üzü cənnət nəzər etsə Nizami xakinə
Açılar qəbrinə rövzən cənnəte Ferdusdən.

***

Qüssəni aləmdə şadi bilmiyəni şad olmasın
Olmayan eşqin əsiri qəmdən azad olmasın.

Bu səfətdə gördüyü yox kimsə nəsl adəmi
Ki görən olmaya huryuş pərizad olmasın.

Könlümün viranəsin deyərsən ki, məmur eyləyim
Vədəe vəslin kimi bi əsl bonyad olmasın.

Sərv qəddin aşiqə noxl cəhan ara yetər
Heç ərər bitməsin aləmdə şümşad olmasın.

Ağzını yad etdiyimcə mənə cour eylər rəqib
Yox yerə əhdinə şaha kimsə bidad olmasın.

Züldlə qəməzən çəkər çah zəxəndandan məni
Həbs içində çiğirən kimsəyə cəllad olmasın.

Ey Nizami çünki yarın gəncdir, virandır
Qoy vücudun mülkü viran olsun, abad olmasın.

***

Gər edərsəm qəddu roxsar yolunda can rəvan
Bitişər sinəmdə, sinəm üzrə sərvo ərgəvan.

Şöylə heyran etdiqəddin sərvə ey Leyli xoram
Kim başında yaptı Məcnun kimi quşlar aşyan.

Cim zülf və mim fəm bala əlif sən tərəəlam
Səndən olmuşdur cəmal xələq biçun əyan.

Qayət üzün güldüyü üçün mərdom bimarə şəb
Gözlərinə zülf tuş olduqca qəte eylər rəvan.

Nəqd del gisulərində xərəc olur dedim dedi
Gecələrdə xərəc edərlər nəqd qəlbi bi güman.

Məclisində xali olmazsa rəqib olmaz əcib
Çün mesldir kim eşik yaşansız olmaz bustan.

Ey Nizami hüsn içində ol cəfa cu delbərin
Əsgiyi aşiqlərə mehr və məhəbbətdir həman.

***

Ey könül fəryad edib dad umma ol bidaddan
Hökmü çün soltan edər əssi nədir fəryaddan.

Öylə illər keçdi və bir dəm məni yad etmədi
Kənd illərdir ke hərgiz getməmişdir yaddan.

Del edir çah zərxədəninə qəməzəndən hüsr
Həbs içində necə kim məhbus olan cəlladdan.

Hər xəmə zülfün mənim üçün qızdırar atəşdə nəl
Çün gül üzrə sünbülün olur məşuş baddan.

Xətəbə hüsnü bolənd avazəsiylə rastda
Qəddin adına oxur morğ çəmən şəmşaddan.

Del sər kuin qoyub etməz həvəs daralsəlam
Hər kişiyə kəndi şəhəri iyi gəlir Bağdaddan.

Ey Nizami itləri dalar rəqibi xod nəolur
Aşnadən xeyr gəlməz nə uçarsan yaddan.

***

Divanə del kəm xəstədir ol çeşmə şux şəng üçün
Dam bəlayə bəstədir ol zülfe ənbərrəng üçün.

Çun seyr gülşəndir açan xozən əhlinin könülün nəola
Ərz etsə delbər arizin bir ləhzə mən del təng üçün.

Mətrəb çu zülfü qulun aşiqə edəcəkdə
Can rıştəsindən eyləsin o tarını ahəng üçün.

Xare fəraqın nişini nuş eyləyib can bülbül
Hər dəm hezaran qəm çəkər ol areze gülərəng üçün.

Yerin üzən negar qəm tutduqca sürsün üzümə
Zira kolah sürmək gərək məratı dəfe jəng üçün.

Arez aşiqlərə lütf və səfalar göstərər
Kahi zərrə, cuşən geyər meşkin saçından cəng üçün.

Daim eşigi daşını başına vursa aşiqin
Biz başımız qyıtmarız, ala ke hənif ol səng üçün.

Demiş Nizami arıdır yolumda tərək ardən
Mən arı tərək etmək olur arı olan bir nəng üçün.

***

Del və can etdi ca ol çeşmə və əbrü
Onunçün dedilər bunlara cadu.

Dəlmüşdür¹ gözün sevdalarından
Onunçün dağlara düşmüşdür ahu.

Oyatmaz bunların fikri məni kim
Məges çox olsa gəlməz görə uyğu.

¹ Dəlmüşdür: dəli vurmuşdur, dəli olmuşdur.

Dedim hüsn elinə kimdir Soleyman

Çığırdı hədohədə can dedi bu, bu.

Yamən duram qapuldaya rəqibin

Ki bir yerdə sığışmaz iki ölü.

Üzün nurun əzəldən vəzn edərkən

Meh və xurşid imiş kəfo tərəzu.

Xəyalı belənin könlümdə neylər

Ki bitməz oda yanmış yerdə xod mu.

Nə çün dəryadı kim gözdən onunçün

Ki damızmaz ölürsəm ağzıma su.

Rəqib ilə çıxar seyrana daim

Ki can onunla çıxar kim tutar xu.

Bu qədər yaş tökər sənsiz Nizami

Görən deyə bu gözdən var alın yu.

***

Nəkara aldı xətinədən bənöfşə rəng və sünbül, bu

Ke bağı xəzm eylər ol, dəmağı xoş dəm edər, bu.

Hilal əbrunə bənzərdi əgər olsa günəş üzlü

Günəş üzünə bənzərdi əgər olsa hilal əbru.

Ol incə belinin vəsfin necə təhrir edim çun xə

Mühəqəq deyər ki fəsx olur qələm dilinə gəlsə mu.

Xəyalın uyğuda görmək misər olmadı amma

Qəm hicrinlə uyğu görünür gözümə uyğu.

Deyil mən, tapını hər kim görər bu xəzo qədə ilə

Olub bencəlin heyran durubdur qəddinə qərşu (qarşı).

Ləb və dəndanının vəsfin Nizami nəzm etdikcə

Necə xoş nəsr edər görsən cəhanə ləllə lülü.

***

Görünər qəza-qəzası neqab üstündə

Şəmsə şəms fələk kimi səhab üstündə.

Kəndi lütfdir əgər üzümə bassa qədəmin
Kəndi lütfü yürüdər onu tərab üstündə.

Ləbin üzrə nolaqan etsə gözün ağzınçün
Yox yerə indimi qan oldu şərab üstündə.

Xətin üstündə görən zülfünü ey bülbül can
Dəm tavus sanır por ğorab üstündə.

Könlümə zülf seyhkarını hakem etmə
Zülm edər şəhnə qumə, mülk xərab üstündə.

Ləbin üstündə nədir bünlərin ey mesr cəmal
Nöqtələr kim qudular şəkərə nab üstündə.

Nar eşqində Nizami oda sal xərqəni sən
Sufi səcadə əgər saldısa ab üstündə.

***

Yeridir olsa ləqəb cam mürəvvəq ləbinə
Yaraşar ab mələq deyərsəm ğəbğəbinə.

Tifl məktəb kimi eylər ələf və bayə şəru
Bir danai xərad gəlsə bu gün məktəbinə.

Ətəəadin var idi yar ilə ey qəlb əzəli
Cövhər ruh həlul eyləmədən qalibinə.

Sanma yolunda hecab ola mənə məzhəb və kiş
Görünərəm hər neçə məzhəbdə desən, məzhəbitə.

Sən mənim qanıma içərsən və mən qan utaram
Nola rəhm eyləyirsən lütf ilə həm məşrəbinə.

Yağımın əqrəbi nişinə ləbin eylə dava
Ya kərəm eylə ağıvlatma məni əqrəbinə.

Vurarkən üzün ey muzə o sərv ayağına
Kukəb çərx fələk rəşkilidr kukəbinə.

Ey Nizami sən üçün candır öpərsən dəhənin
Ləbinə ol dəm irər kim irşə can ləbinə.

***

Çun etdi nəhan gül üzünü sünbül tərdə
San əbr siyə oldu günəş üzünə pərdə.

Döymədisə köksünü daşılə qəmindən
Bəs bu görünənlər nə olu cərm qəmərdə.

əksik deyil ey dost rəqibin eşiyyindən
dəl necə təhəmmöl edə bu dərdə, bu dərdə.

qaşın yayının yeri göz üstündədir ey dost
qəmzən oxunun necə ki can ilə cigərdə?!

Eşq atəşi çun qıldı Nizami bədənin xak
Cana qədəmin fərqiñə bas rah bəsrədə.

***

Xət meşkin kim yazılmış luh simin üstünü
Sünbül nudur tökülmüş bərg nəsrin üstünə.

Arzində xətinə görə sarı kim murçə
Yay moşk aludə basmış bərg nəsrin üstünə.

Dəvi islam edərsən zülfünü üzdən götür
Mömən olan küfri tərcih eyləməz din üstünə.

Nə qədər ölmüşsəm durrəm ayağın öpməyə
Seyr edərkən sərvra, bassan qədəm sin üstünə.

Çəşm por əşkimdə ey dəlbər xəyalı qəddinin
Sanki xurşid fələkdir gəldi pərvin üstünə.

Hər bənadan ol ləb şirinə dillər cəmə olur
Necə kim uşər (uçar) mägəs həlvai rəngin üstünə.

Rəşk edər tavus qüdsilər mägəslər halına
Kim təklifsiz qonarlar ləl şirin üstünə.

İllər oldu kim fəraqında Nizami xəstədir
Şəmə kimi gəlmədin bir gəncə balın üstünə.

***

Ləbindir tən yaqute nabe
Dişindir təq tutan dorə xuşabə.

Ləb ləlinə roxsarından iri
Könül meyl eyləməz şəme və şərabə.

Gözün könlümə meyl etsə əcəbmi
Ki məstin göylü meyl eylər kəbabə.

Xəyalı gəncinə məskən olalı
Del və can mülkü olmuşdur xərabə.

Gözün, zülfün xəyalından Nizami
Düşər hər ləhzə də sevdai xəvabə.

***

Bərg reyhandır saçın gəlmiş gül tər üstünə
Mah tabandır üzün anmış sənubər üstünə.

Qors mah üstündə eylər xuşə pərvinə tən
Şam zülfün kim düşübdür şəme xavər üstünə.

Ləblərin üstündə ey mesr məlahət bünlərin
San məkəslərdir ki qonmuş tong şəkər üstünə.

Busə verib can və del almağa ol şirin dəhən
Sərbəsər razı deyil sər daxi əsnər üstünə.

MİN dua verib alırlar çunki bir düşnamini
Qəfl mərcan vurma cana dəroc gövhər üstünə.

Xubdur rəsm təriq dələr balıq şivəsi
Bir qəbadır kim bişilmiş qədde dəlbər üstünə.

Ol ləb meygün zənxədan üzrə ey hur beheşt
Cam ləbindir qonulmuş huze kövsər üstünə.

Daim artar çeşmimin yaş tökdükcə zəhməti
Gərçə deyərlər xəstəlik səhət bulur dür üstünə.

Ey Nizami halını yaqut çeşmin məqləsi
Dəm bedəm meşkin medad eylə yazar zər üstünə.

***

Kim görərsə səni sanarki günəş endi yerə
Yerə keçmiş səni hər kim ki bu hüsn ilə yərə.

Arzindən sünma öylə həya eylədi su
Ki əgər yerdəlik olsaydı keçər idi yerə.

Yenə göydən varıb ey dost rəqibin evinə
Çün bilirsən ki mələk girməz it olduğu yerə.

Hanı tale ki gələsən dizimi yasdınasan?!
Mən öpəm səni və sən gözün [üzün] urasan o yerə.

Məni səndən sünma kimsə coda eyləyəməz
Məgər ölüm gələ ki canı bədəndən ayırə (ayır!).

Gözlərim içinə salma yolu qumundan onun
Torpağ ol gözə ki bunun kimi qumdan qəyrə (qayır!)¹

O sarayında, və şəhr içi dolu ah və fəğan
Vay əgər çıxsa sarayından və bazara girə.

Sevinərsə nola, sən mahe irən kim sevinər
Göydə istədiyi kimin ke əlinə yerdə girə

Dolanar can sər kuyinə Nizami irəcək
Şul Müsafir kimi kim məskən malufə irə

***

Taki hüsnündən xəbər verdi səba gülzarda
Qıldı dərd və qüssədən bülbül kimi gülzarda.

Aləmi tatar zülfündən mətr eylədin

Qalmaq bir qılca qeymət nafə tatardə.

Aşiq heyran kimi bir yerdə qalır dəng olur

¹ Qayırmaq: dönmək, öz döndərmək.

Görsə qəddin şivəsi sərvi səhi rəftardə.
Əqidəsində zülfünün ol xala qulsınlar nəzər

Görməyənlər mehrə mari dəhan mardə.
Arəzində can sual etdi xətidən del dedi

Sünbül tərdir çəməndə yasəməndir nardə.
Ol dəhanın vəsli sevdasında can tərki eylə kim

Heçə almazlar cəhan mülkünübu bazardə.
Mar zülfünsüz hüzn qılmaz gözündən can sənin

Qüvvət olmaz çün bilir qan tökməyə bimar də.
Çün vəfa olmaz bilərsən mərdom məkarə

***

Üzüdür nöktə onun hüsnünlə şəms və qəmərə
Sözüdür tənə edən təm ilə şəhd və şəkər.

Ola kim basdı ola itlərin ayağı deyə
Sözüm üzümü yüz zövq ilə hər rəhgözər.

Baxma xar müjəmə gözlərimə bas qədəmin
Ki ziyan etməyə xar moję nur bəsrə.

Ahənin həbsə əsir eylədi tutimi fələk
Qoyuban ləlini meyl eylədiyicün şəkər.

Bunca yüzmin gözlə neçə ki seyr etdi fələk
Gətirənmədi bu hüsn ilə nəzirin nəzərə.

İllər oldu kim əsir olduq və əsirgəmədi
Rəhm edərsə nola bu bəndə düşən bəndələrə.

Torpaq onun başına kim jəru simi qazanıb
Qoya torpaqda və xərc etməyəsən sim bərə.

Ey Nizami nəzər et ol şefəzəx ruxa kim
Gəlmədi, gəlmiyəsər mesl və nəzirin nəzərə.

***

Etmə nəhan cəmalını ey meh, nəqabilə
Daim rəva deyil ki ola əbr aftab ilə.

Susən çəməndə mədhini söylərdi qönçə tək
Doldurdu şəbnəm ağzın doz xuşablə.

Sən sərvi qədə yolunda sürəndə o qədər kim
Tutdu həyadan tənə onun ablə.

Zülf və əzarının zikrinə layiq deyil hənuz
Yüz il yuyarsam ağzımı moşk və gül ab ilə.

Cana əcəbmi könlümə meyl etsə gözlərin
Məstin həmişə başı xoş olur kəbablə.

Ey del saçında xədə və ləbin gör nə xub olur
Söhbət qaranlıq gecədə şəme və şərab ilə.

Gəldi Nizami dərdinə ləлиндən əm (dərman) sorar¹
Şafi cəvab ver qoyma onu cəvab ilə.

¹ Əm sorar: Dərman axtarar

***

Sünbül tərdən gül üzrə ənbər əfşan eyləmə
Könlümün, zülfün kimi halın pərişan eyləmə.

Üzünə yüz dürlü gül kimi gülüb hər bir xəsin
Məni bülbül kimi ey gül zar [və] geryan eyləmə.

Qıl bizə dərman ki dərdin etmişsiz dərmanımız
Hər dəvadan bi xəbər bi dərdə dərman eyləmə.

Həsət zülf və zənxədanidan ey simin bədən
Aləmin eyşin mənə bənd ilə zindan eyləmə.

Mohr mehrin xəməni saxla hər nə əhlidən
Div və pərinin yerin təxt Suleyman eyləmə.

Delbər mülkin Nizami olmasa, olur xərab
Hüsnünün mülkünü məmur eylə viran eyləmə.

***

Kəbəə hüsnün və məlahət demiyən sən sönmə,
Məhrəm olmadı hərım xorrəm möhtərəmə.

Qakən dərdilə del həmnəfəs oldu tapana
Ey xətayı bəce çox şükür o dəmdən bu dəmə.

Sər zülfünü dəhanında görüb xəstə könül
Dedi dərdə ki irir axəri ömrün ədəmə.

Görəli qamət və zülf və dəhənin hərflərin
Uğradım farəğ və azadə yürərkən ələmə.

Məgər ol dəm yetişə ayağın öpməyə alım
Ki əcəl məni bərabər edə xak qədəmə.

Ləzətindən iki yarıldı zəbanı qələmin
Ləb ləlin səfətin ta ke gətirdim qələmə.

İrəmi vəslə Nizami dedim asan irəmi
Dedi can vermədən irəməz kişi bağ ərəmə.

Sevinər can görcək, itlərin izin, necə kim
Yolda bir ac və geda uğraya bir qaç dərəmə.

***

Seyr etdiyindən ol sənəmin hər lundilə
Məqsud adı çəkilməmiş dadləndilə.

Ari çanağnda onlara ki aş verməli deyil
Bəslər dəhan və qəmzəsi badam və qəndilə.

Biz, quru taxta bulmarıq əğyar xoş keçər
Altında ac ayaqlı gümüş təxtə bəndilə.

Ağac ilə heyf gümüş sürmədən vəli
Kur olsa çeşm del, nə dəva kəhl bəndilə.

Bir aqça satınca iki kurulca gümüşü
Ver müftə barı icrini Allahdan dilə.

Quzağə çam çatalı, mahal deyərsən, ey nigar
Öyünmə çam ağacına sərv boləndilə.

Qapdırmaz idi xəlqə gümüş həlqə rəməhlə
Şahlıq neşarı olmasa ol ərcöməndilə.

Zəhi pəhləvan bu güzərilə hənkam işvədə
Min gürzi qalxana ala bir ləb bəndilə.

İndi dunuz təşəğənə yarəb nə xoş dadır
Ol şirə sid olmayan ahu kəməndilə.

Tale hanı ki qədədən o bedərin hilal edə
Kim yar olur, setarəsi yox dərdməndilə.

Qoydu nə düşmənin nəsnədir Nizami, çun
Ol yadınca baş qoşasan müstəməndilə.

***

Nəkarın xəyal zülf və xalı
Xəyalımdan deyil bir ləhzə xalı.

Vüsəlın balını nuş etmədən mən
Olur sam boynuna balın və balı.

Əz eşq mahtab ba kəmal
Əz şövq aftab bi zəvalı.

Zəmuiyə koşt canəm həmçü muyi
Tənəm əz nalə şod manənd nalı.

Hər ankəs zan bəri ru vəsl cuyəd
Əzae əlömr fi tələb əlmal¹

Bəzir taq nili çeşm şuxəş
Kan əlşəms fi cuf əlzülal²

Qoymayalı meh və xurşidə ol yar
Kəmal hüsnünlə hüsnə cəmalı.

¹ Mal aramaqda ömür yelə vermiş

² Sanki güş kölgədə qalmış

Nizami bi nizam etdi kəlamın
Kəmal nəzmlə nəzm kəmalı.

***

Ol sərve gül əzarki çağındadır dəxi
Can celuh kahi tələti bağındadır dəxi.

Gərçə ke xalı danələrin dərdi mur xə
Can morği qarə zülfünün ağzındadır dəxi.

Zülfün xəmində bünlərinə ke bənzəməz deyil
Tifl həbəş ki dayə qucağındadır dəxi.

Xətin qəmilə qəddi büküldü bənövşənin
Görməzmişən ke başı ayağındadır dəxi.

Zülfün ucunda ləlini gördükcə sanıram
Bir tazə qönçədir ki budağındadır dəxi.

Hüsnün şapalaq vurdu mehə, xəşmə edib şəha
Ol pəncənin neşanı yanağındadır dəxi.

Zülm ilə qanım içidiyinə ol pəri səfət
Şahed yetər ki, rəngi dodağındadır dəxi.

Ol çox yaşayası məni gördükcə xəşmə edər¹
Pənd pedər məgər ke qulağındadır dəxi.

Qəmdən hilala döndü vücudu Nizaminin
Ölü vəşin həvası damağındadır dəxi.

***

Dilbər ki del yununa rəvandır rəvan dəxi
Yolunda tərək oldu cəhandır cəhan dəxi.

Çun zülfü cim qəddi əlif qaş nun imiş
Deyərsəm nola o sərve gül əndama can dəxi.

Mehr ruxun fetadəsi ancaq zəmin dəlil
Sərgoştə ol həvada yılar asıman dəxi.

¹ Yaşayası: yaşamalı, çox yaşamağa layiq olan

Mehrində del məlahət oxuna neşanədir
Eşqə neşan dilərlərsə uş neşan dəxi.

Gər duzəx içrə vəslin ələ girsə eyş edəm
Ki ol eyşə həsrət edələr əhl cənan dəxi.

Ləlin şərabin içməyə zülfün nə edər
Kim su içərkən adamı vurmaz ilan dəxi.

Cana cəfa bu isə ke qəmzən qılır mənə
Çox keçmişə aydərlər (çağırılar) olmuş filan dəxi.

Etmə Nizami üzü günəşdir deyə bəyan
Ol xod əyandır onanə hacət bəyan dəxi.

***

Eşqini canımda cana saxlaram canım kimi
Mehrini möhr etmişəm sinəmdə imanım kimi.

Fərqətin dövründə ey xurşid ivan cəmal
Göylərə çatdı duxanım (tüstüm) ah və əfğanım kimi.

Düşəli eşqin odu cana həvayi könlümə
Üz suyun torpağa saldım adım və sanım kimi.

Ruxların şövqinə ey delbər çəməndə hər səhər
Gül qəba ilər qəbasını qəribanım kimi.

Zülf və ruxsarı qəmindən delbərə hər sübh və şam
Qan təkər çeşm fələk bu çeşm geryanım kimi.

Badəyə əhd etmişdim ləblərin əhdində leyk
Neçə peymanilər sədi peymanə, peymanım kimi.

Pozalı ağılı Nizamini, Nizaminin qəmin
Ki pərişan haldır hal pərişanım kimi.

***

Eşqin olalı canıma həmdəm dedikləri
Dərd oldu del həriminə məhrəm dedikləri.

Bezəmə qobadə eşqdə can mənə pərəst ikən
Öyrənməmişdi cam adını cəm dedikləri.

Nəqş qəd və zülf və dəhanilə ey pəri
Sənsən cahanda var isə Adəm dedikləri.

Hicrində böylə ünəs tutubdur mənimlə kimi
Bir ləhzə mənsiz edilməz o qəm dedikləri.

Görməz olalı çeşm və qəd və zülf və ağzını
Görünməz oldui gözü aləm dedikləri.

Qarun kimi yerə keçə lütfindən utanıb
Göydən enərsə İsa Məryəm dedikləri.

Dəmlər gəlir Nizami başa eşq içində kim
Min ilcə görünür gözə bir dəm dedikləri.

***

Ey del görərsən ol boyu sərv rəvanını
Su kimi ayağına rəvan et rəvanını.

Bu tərəfədir ki nöqtə mühüm ikən
Qismət ola deyibən, mən umaram dəhanını.

Bir xırda ilə, bir qılca vəqtdə min birin
Heyran olur eşitsə səfat miyanını.

Ey sağır ağzın öydüyünü söylə oldu xəlq
Kim hər kişi dilər ki səndən içə qanını.

Ey şəme, laf hüsn edib ol meh ləqa ilə
Ortaya gəlmə yoxsa kəsərlər dəhanını.

Kimin ki simi var yaraşar saeydin kimi
Yanınca salınıb vətən ilərsə yanını.

Can bülbülünə gülşən cənnət qəfəs gəlir
Ta aşyan (ərəndi) sənin astanını.

Gördükcə sərv qamətini sədrə sanıram
Tavus sədrə, tərəə ənbər feşanını.

Etməz Nizami ol üzü gülgünə çun əsər
Tut kim əyan çərxə irərdin fəğanını ¹

***

Ta səhfə ruxsarə xətin yazdı rəqəməni
Sənaməe hüsnünə mehyən çəkdi qələməni.

Ol nəhs setarəm belə cəng eyləmək istər.

Ahım ki dəyir guşə əfalakə ələməni
Kub cur və cəfa edici yar eləsən idin.

Çəngiz dəxi etməz idi bu zülm və setəməni
Göftəm ke be mən rəhm kon ey şux cəfakeş.

Türk oğlunu mən anlabanəm dedi əcəməni²
Cansız bütə tapançasını təpsə də rahat ³

¹ Irərdin: Çatdırardın

² Anlabanəm: Anıaram . dediyini dərk etmərəm

³ Tapança: Şillə. Təpsə də. Vursa da.

Çun qəddin əlifdir dəhənin mimdir ey dost
Ol qədd və dəhəndən umaram dərdimə, əməni.

İtlərin izin yolda görüsən sevinirsən
Müflis kişi tapmış kimi bir neçə dərəməni.

Tufan kimi veribdi cəhan xəlqini gərçə
Qurutmasa sinəmdəki od gözüdəki nəməni.

Nəqaş desəm gözlərimə nə ola ki, sənsiz
Altun vərəq üstünə yazar rəng beqəməni.

Qapında rəqibinə tələtmə bizi xanəm
Zira ke həram etdi xoda sid hərəməni.

Baş üzrə qoyub yar sərkubinə Nizami
Eşqi yoluna sidq ilə basdın çu qədəməni.

***

Şərmsar etdi üzün lütfi gül noruzi
Tələtin qıldı xəcil şəme cəhan əfruzi.

Gül nuruzə nəzər etmədiyim ey dost dəxi
Bağ hüsnündən ola mənə gül noruzi.

Nə sudur arəzin ey badə verən, xakəmi kim
Oddun artıq irişər canemə onun sözü.

Baxmadan yaşımə can vermədi dərd ilə rəqib
Görmədən ölmədiyi gerçəkmiş ulduzu.

Kəşf ola sərr səmavətlə qeyb ərzin
Gər ola gözlərimə sürmə ayağın tozu.

Şəhriyar olalı sən şəhər məscətdə, şəha
Buldu qəm ləşkəri can mülkətində piruzi.

Vəsl dövlət günüdür canını ver şükranə
Gər Nizami sənə həqq ruzi qıla ol ruzi.

***

Saqeya sağır büllurə tök ol yaquti
Ke tənün qüvvətidir, ruh rəvani quti.

Zəqın çahı nə sahər edər ey zəhrə cəbin
Ki suya al edər, susuz gəterər Haruti.

Şivəsindən xətinin oldu mühəqəq mənə kim
Şəms hüsnüncə deyil hüsn xətt yaquti.

Qənid təndən dəli qurtar ki dəriğ olə ki, ola
Morğ lahuti əsir qəfəs nasuti.

Qaşların yayı fəraqında Nizami gər olə
Həsərət oxlarına sənduq ola tabuti.

***

Eşrət və eyş olanın yar ilə kari barı
Nədir ol dünyada namus ilə ari barı.

Eşqə səbr etminə çarə səfərdir dedilər
Tərk edə leyim yenə bu dar və diyarı barı.

Bağ ilə dar tapansız çun olur bağ ilə dar
Mən tapansız nə edirəm bağ ilə dari, barı.

Çatdı çun səhn fələk ucına fəryad və fəğan
Nə üçün irişmədi ol yarə buzari barı.

Neyləsən eşidib əfğanın bu xəstə dəlin
Bir gül türkə hezar oldu hezari barı.

Sanma əhdilə Nizami bulasan yara vüsal
Ayə kim gördü ki irəşdi (yetişdi) qübarı barı.

***

Delbər götürdü çunki üzündən nəqabini
Çərxin gətirdi çərxə meh və aftarını.

Cərən rəqibə sunma ki, kafir rəva deyil
Huri əlindən içməyə cənnət şərabını.

Deyərlər pərilərin yeri viranələr olur
Məskən yeridir eyləsə könlüm xərabını.

Hər xəstəni ke iləsə ol gözün həlak
Sürmə edərlər əhl bəsirət torabını.

Kafirlərin cəhənnəm içində yana içi
Hicrində görsələr ciyərim iltihabını.

Kuyəndə keçdi hicrilə ömrü Nizamının
Cənnət içində çəkdi cəhənnəm əzabını.

***

Olalı xolqlə sən hüsn elinin padşahu
Verdi yağmaya könül mülkünü eşqin sepəhi.

Nesbət etdiyimçün ləlinə ey qönçə dəhan
Sevinib köyə asar lalə nüman kolhi.

Söylə qonç ilə ki dəm bəstə ola qönçə görüb
Yürü naz ilə ki heyvətdə qala sərv səhi.

Gözləri cöürlə can xərmənini yaxdıgına
Odur üzündə neşan danə-xal sihi.

Yarəb ol tərre nə tavus mükərrəmdir
Kim ruzə gülşən cənnətdir onun cülh gəhi.

Sehr əgər bilsəm eşiyində olardım carut
Ayağın tozuna üz sürməkçün gah-gəhi.

Yandı dərdilə Nizami qulun ey Xosrov hüsn
Bir söz axər nədir indi bu qərribin gənhi.

Bülbülə qəzəo qəm tutiyə dərd ilə ələm
Şəkər və gül məkəs və xar zəhidir zəhi.

***

Şərmsar etdi saçın nafəe moşk xotni
Necə kim gözlərimin yaşı əqiq yəməni.

Navok tim qəzadır gözü'nün hər moşəsi
Həlqə dam bəladır saçın hər şəkəni.

Sən əzizin xəbərini atalı gülzarə səbə
Çək edər həsrətilə Yusif gül, pirhəni.

Seyr edərkən boyunun şivəsini gördü məgər
Ke utanıb keçdi həyadan yerə sərv çəmənini.

Dedilər mənə ki hər cayidir ol yar, dedim:
Şəmdir roşən edərsə nəola hər əncöməni.

Talei kukəbi olmazdı məqarın şərəfə
Sənə ismiylə qərin olmasa və pəs qərəni.

Gərçə hüsnilə Suleymansan və Cəmşid zaman
Xatəm mülkə əmin eyləməyə hər əhriməni.

Xar hicr ilə olan bülbülü şuridə dəlin
Yaraşar kim ola kələbrək tərindən kəfəni¹

Nəzm damına şəkər saçdı Nizami danə
Ki məgər sid edə ol tuti şəkər dəhəni.

***

Qəmzən xədəngi zəxm vuralı cana Mustəfa
Dərd və qəm ilə döndü cəgər qana Mustəfa.

¹ Kələbrək təri: taze gül yarpağı

Xal xoddin üzündə zalımdır ah kim
İslam içində qəsd edər imana Mustəfa.

Olsan rəvan bu qamətlə, xələt irəşər
Səhn çəməndə sər v xuramana Mustəfa.

Bülbül qəm ilə lalə, həyadan gül ab olur
Gəlsə bu tələtilə gülüstana Mustəfa.

Pərvanə kimi şəme ruxun şövqi yadına
Hicran odu ilə del necə bir yana Mustəfa.

Bu dərd təlx hicr Nizamini öldürür
Şirin ləbindən irməsə dərmana Mustəfa.

***

Gəl ey dərd əhlinin dərmanı, lotfi
Könüllər mülkünün soltanı lotfi.

Sərir molke hüsnün şəhriyanı
Mələhət molkinin xarı lotfi.

Tərəvət gülşəninin gülüstani
Lətafət gövhərinin kani lotfi.

Bizi lütf eylə qəhr od ilə yaxma
Rəqibə göstərib ehsanı, lotfi.

Nizaminin cəmalın həsrətindən
Yetişdi göylərə əfğanı, lotfi.

Nizaminin cəmalın həsrətindən
Yetişdi göylərə əfğanı lotfi.

***

Səba lütfün qoxusundan mətr qıldı afaqı
Cəmalın nüsxəsin gördü yelə verdi gül urağı.

Nəzirin surətə gəlmək məhal əqlidir zira
Ke xəllaq cəhan xətm etdi səndə hüsn əxlaqı.

Qədim ləmizəl hüsnün moqim laizal ismin
Həvalaul həvalaxər həvaldaim həvalbaqi.

Demişsən vəslim istərsə cəhan və canı tərک etsin
Nədir can və cəhan təksən bütün qıl əhd və misaqlı.

Nizami ləbləri şövqi ilədir zahed və raheb
Ləbaləb camdan məni son əla ya ihaəlsaqlı.

***

Getdi nur bəsrəi sərv rəvan sən gedəli
Tərک edib cismi rəvan oldu rəvan sən gedəli.

Sən siz ey şəmsə-şəms fələk arai, baxa
Gözlərimə qərənu oldu cəhan sən gedəli.

Lalə və sərv xəramanə nəzər eyləməzəm
Ey üzü lalə boyu sərv rəvan sən [gedəli].

Nə çun irəməz sənə ey mah cəhan tab fələk
Ke ərişər göylərə fəryad və fəğan sən gedəli.

Del guman eylərdi ke ölə Nizami sənsiz
Gəl, gəl ey can ke yəqin oldu güman sən [gedəli].

***

Könül qəm ilə nə canın ki xəstə oldu məzaci
Ləbindən özgə əcəbdir əgər olursa əlacı.

Fəzai aləm məni münəvvər olsa əcəbmi
Könül sərəçəsinin çun cəmalın oldu sərraci.

Kəğnüldən istəməz oldu xəyalı zəhdilədin
Nə şah olur ke elindən götürdü bac və xəracə.

Götürüb əlini tutar üzünü göylərə nərges
Üzünü görəli oldu məgər ke sənə duacı¹

Rəqibə dadlı sözün məni bir gün öldürürsə
Kişini nişindəmi başdan çıxartdı dünyada acı.

Məhəbbət əhlinə soltanlıq istəyən kişinin
Gərək ki tozla, torpaq ola təxt və tacı.

¹ Nizami Gəncəvi nərges qəsidəsində deyir:
"Götürüb əllərini üzünə göylərə tutar
dövlət və ömrünə qılmağa dualar nərges"

Nizami kuydə vardı çu görmədi üzün ayın
Dedim ki kəbəyə vardı və nur görmədi hacı.

***

Gər cəhanın bir yerə cəme edələr nəqqaşını
Nə gözün rəsm edələr bu şivədə nə qaşını.

Yol daşına basar ayağını basmaz üzümə
Yoldaşından ah kim yeyimi görər yol daşını.

***

Bekuşi ta bekef ari gəlird gənc vücud
Ke bi tələb nətəvan yaft kövhər Məqsud.

To çakər dər soltan eşq şəvai ey del
Ke həst aqibət kar aşeqan Məhmud.

***

Ey əz rox to xəcl meh çərx neşin
Dər piş to rubxak darəd bot çin.

Bi zülf və rox to ruz və şəb mi kərdəm
Çun kafer dərviş nə dunya və nə din.

***

Ey rui to əz lətaif ayinə del
Ey şəme çekəl əz hüsn rui to xəcl.

Hər kəs ke tora didə beguyəd bişin
Sübbhanək ma xelqət həza batel.

***

Ey sək kui tora mah fələk həlqə beguş
Zəməzəm del bər çah zeqnət badə furuş.

Qüsə qəzə can mən məskin emşəb
Çun sər zülf siyah to gozəşt əst əz duş.

***

Qanımı tök etmə nalan hicrilə qanun kimi
Çun mesldir dedilər qan ilə qanun eyləmə.

***

Iç iki əyaq badə ki ol iki əyağın
Boynuma əgər qılca olursa günahı.

***

İrmişəm merac vəslə dediyi sözün rəqib
Vaqəən bilmək dilərsən uş eşin, uş nərdban.

***

Çünki dehqan əzəl koşt rəvanha ra koşt
Çərxə gərdan¹² qəza reştə canha ra roşt.

Xak mən dəst iradət be mi nab sərəşt
“Eyb rəndan məkn ey zahed pakizə sərəşt”

“Ke günah degəri bər to nəxahənd nevest”
Rəqəm zərq və rəyā əz vərəq del betəraş.

Piş həqq cərm nəhan be bud, əz taət faş
Xater heç kəsi ra be molamət məxərəş.

¹² Nizami dər şərəfnamə beyti in çonin darəd:
Əgər neykəm və gərm bedəm dər sərəşt
Qəzai to in nəqs dər mən nevest
Hafez guyəd:
Mən əgər neykəm əgər bəd to bəru xod ra baş
Hər kəsi an derud aqəbət kar ke goşt

“Mən əgər nikəm əgər bəd tobəru xod ra baş”

“Hər kəsi an derud aqəbət kar ke koşt”

Gərçə dər karkonə nist mərə heç bedel
Həmçü mən nist ba (.....) məhl.

Darəm ümid be darai cahan, əzzucəl
“Na ümidəm məkən əz sabeqə ruz əzəl”

To çe dani ke pəs pordə ke xub əst və ke zoşt”
Dər həme dir muğan nist çu mən badə pərəst¹³

Zanke mən məst xərab amədəm əz əhdələst
Çun coz o nist dər Afaq cəhan hər çe ke həst.

“Həme kəsə taleb barənd çe hoşyar və çe məst”
Həme ca xanə eşq əst çe məsced çe konəşt.

¹³ Hafez niz sərudə əat:
“dər həme dir muğan nist çu mən şeydayi
Xərçə çayi gəru və badə və dəftər çayi

Mən əz in pəs nərüm dər pey hər bi sər və pa
Bəs bud guşə meyxañə mərə rahnüma.

Ta bud pir moğan mətkef dir fəna
“Sər təslim mən və xoşt dər mikədhə”

“moddai gər nəkonəd fəhm soxən, gu: sər və xoşt
Əz roya çənd zəni tənə be in moştı xos.

Şərm əz xəlq cəhan dar be xod dar nəfəs
Kin hekayət çu to danənd be aləm həmə kəs.

“Nə mən əz həlqəe toqui bedər oftadəm bəs”
“Pədərəm niz beheşt əbəd əz dəst beheşt”

Zən mi nab kəzu poxtə şəvəd hər xami¹
Dom axer be “Nizami” benüma ənami.

¹ Və niz xacə Hafez formudə əst
“Zən mi eşq kəzu poxtə şəvəd
Hər xami gərçə mah rəmzanəst biyari cami”

Kin be goft əst gəhi safeyi dorde aşami
“Hafez ruz əcəl gər be kəf ari cami”

“yeksər əz kui xərabat bərəndət be beheşt”

***

Arizət səfhə golbəri və xəttət reyhan əst
Dəhənt həqqe por dər və ləbət mərcañ əst.

Ta be in vəqt kəs əz dur zohl xətt nə neveşt
Həmçun xətt to ke dər dormə taban əst.

Ta şod əz dide mən zülf və zənxəndan to dur
Bər deləm reştə can bənəd və cəhan zəndan əst.

Ay pəri çöhrə rox xod beməla yek benoma
Ta bedanənd ke xubi səfəte insan əst.

Çun sərə zülf dəlaviz to dər dur qəmər
Del səvad zədə aşoftə və sər gərdan əst.

Əz qəm xal ləb lələ roxsar to əst
In həme dağ bələyi ke mərə bər can əst.

Goftə nəzm Nizami zeçə şirin başəd
Daima vəsf ləb lələ to guyəd zan əst.

***

Delbər be goşt rəft və rəqib əz pey rəsət
Çun şadi ke mohnət və ənduhəs əz pey əst.

Guyəm nəhənd dağ monət, gofti vəqt dağ
Del suxt əz intezar begu vəqt an ki əst.

Dər rah cahan kəsi be məqami rəsəd ke o
Daim guşadə çeşm və miyan bəstə çuni əst.

Zanəst zende del ke təvaş həm qəbiləi
Məcnun be an can hey əst ke Leyli be an hey əst.

Rui murad dide, əz roxsarət ayinə
Ba kəm can rəsədə əz ləl ləb mi əst.

Əz şəbnemət, şəbe nəm roxsar gol çonin
Ya xod əz şərm anke roxt gərqe dər xoi əst.

Tən çist bəhrə dust Nizami əz can gözər
Kin laşəe piş əhle həqiqət çulaşi əst.

***

Ta xərəd dər sər və del dər bəru can dər bədən əst
Kare mən ba qəm to suxti və saxti əst.

Danəe xal siyə bər ləb to dani çist
Həb moşk əst ke dər xatəm coze imən əst.

Be fə dai rox və qədd və bər simin to bad
Hərçe dər bağ lələ və sərü və səmən əst.

Çu cəvam dad çuke xər mən həsti bər bad
Danəe xal to kandər təh çah zoqən əst.

Dal lami ke Nizami dər zülfəs peyda əst
Mi nüməyəd ke roxş dər del miskin mən əst.

***

Ta bər gəlat sünbül və meşkin neqab şod
Xurşid ru gereft və qəmər dər hecab şod.

Əksi zox və cəbin to bər asiman fetad
Naməş miyan xəlq meh və aftab şod.

İn eyş əzəb bud be an qamət ələf
Bər xast əz miyan pey rəftən əzab şod.

Hər zahedi ke an rox və ləb dide hər zəman
Aşoftə goşt və dər pey şəme və şərab şod.

Dey vəsf arəz to mərə bər zəban gozəşt
Əz zövq an hədis dəhanəm por ab şod.

Çəşmət ke şah molke həbəş bud bər sərəş
Əbrut çətr aməd və mojqan tənab şod.

Ey gənc Həsən və xəlq kocayi ke əz gəmt
Hal del Nizami miskin xərab şod.

***

Salha sər və səhi qamət bala bekoşəd
Nər səd u be to hər çənd ke bala bekoşəd.

Delət ər meyl konəd caneb kakol çe əcəb
Del kafir həme ca sui çəlipa be koşəd.

Xəlq dər dur roxt taleb didar təvand
Vəqt gol xətar hər kəs be təmaşa bekoşəd.

Ey bəsi sər ke dər oftəd be qəmha əz duş.
Bad əgər tərə an tərə motərəra bekoşəd

Qüdrət an zülf şenasəd ke be hər ca ke rui
Zir xak qədəmət ətləs və dina be koşəddel.

Mən gər tələbəd busə əz an ləb çe əcəb
Del hər xəstə ke bini be modava bekoşəd.

Guməkeş xak rəht zahed əfsərdə be çeşm
Sərməh heyf əst ke dər didə əmi bekoşəd.

Dud del gər dəmd əz çöhrə be əşkəm çe əcəb
Ah aşiq əz səra ta be sərya bekoşəd.

Mur hər ca ke rəvəd danə koşəd vin əcəb əst
Danə xal to mur del mara bekoşəd.

***

Can nədarəd dər cəhan hər kəs ke bi canan bud
Anke hər canəş be can dad mərə can an bud.

Mən mülk mi xanəm ura əz anke əz nəsl bəşər
Nam in hər ke insan xanəd u heyvan bud.

İn del sər gəştə şeyda əz şəkənc zülf ust
Hal gui aşıftə daim əz xəm çugan bud.

Hər ke ra ba mehr rəviş dər miyan ayəd hecab
Coze seyə ruyi nəbinəd gər meh taban bud.

Anke an guyəd mərdəm in zəman əndər cəhan
Ğeyri u mən kəs nəmi binəm ke ura an bud.

Hər ke can və del be zülf və arezət peyvəst və goşt
Çun Nizami ruz və şəb heyran və sərgərdan [bud].

***

Rəft mənsur və goft bər sərdar
Leys fi ələddar ğeyri na dəyar¹

Hər ke şod əz xodiyə xod fani
Əz zəban vey u konəd gereftar

Nərəvəd çun mələk be mənzele səg
To berun ay ta dər ayəd yar.

Yar ra dər kənar ki giri
Ta nəgiri to əz miyanə kənar.

¹ Ğeyri əz ma dər in xanə kəsi nist

Ey Nizami hecab ah toyi

Səy kon pərdə əz miyan bərdar

***

Ey be bazar ğemət hər del besəvadi degər

Vey əz səvadi to hər kəs ra təmnai degər.

Delbərə dər dur çeşmanət ke eyni fitnənd

Nist coz səvadi əbruyət mərə ray degər.

Zaheda ma və sər zülf to və deləq siyah

Hər kəsi ra dər əzəl dadənd səvadi degər.

Zəhde vərzidən mərə zibəd ke darəm bəhrəyi

Xərqə dər cai degər sücadə dər cai degər.

Sut səmsamət "qəm bazəni" mi dəhəd²

Əz anke hüsnət ra nəmi binim həmtai degər.

² Əz anke hər məcruhi, əz nəfəs u xod mishayi mi şəvəd.

Ey Nizami keşvər canra nizam əz nəzm tost

Nist daralmülk del ra çun to darai degər.

***

Çeşm və zülf və ğəməzə və əbru çu xuban degər

İn həme dari və dari ka koli meşkin be sər.

Həm nəmand baqədu roxsarət əndər lütf hüsn

Mah əgər puşəd qəba və sərü əgər bəndəd kəmər.

Hər ke çun kakol be Xurşid cəbinət sər nəhəd

Həmçü zülf mi şəvəd aşoftə dər dur qəmər.

Ab darəd dər lətafət ba ləbanət nisbəti

Zan çu binəd ab ra əz şərm begədazəd şəkər.

Rəhm avər bər Nizami ey bət peyman şəkən

Çun nədarəd dər cəhan ğeyri əz to ğəmxəvar degər.

***

Anra ke çun to şux cəfa xost delbərəş

Gər xun şəvəd əz ğüssə əcəb nist del, bərəş.

Hendui didə ayənədar cəmal tust
Zanəst şanə dər kaf və ayinə dər bərəş.

Goftəm bota ke in həme azar çist? Goft
Benoma be mən bəti ke nəbudəst azərəş¹.

Əksi ləbəş bədidə mən did və şod məlul
Çun xacəi be ab dər oftadə şəkərəş.

Çun bəndegan be xak dərəş rui mi nəhəd
Soltan çar baləş eqlim xavərəş.

Şeirəm be vəsf an ləb və dəndan ərus kist
Kəz ləl nab və dorr xoş ab əst zeyurəş.

Çun əşk dər rəh to Nizami əz sər gozəşt
Ba kəse nə goft ançe gozəşt əst bər sərəş.

¹ Arəz esm pedər ya morəbbi Həzrət İbrahim budə ke dəvət İbrahim ra bərai tərki büt-pərəsti qəbul nəmi kərd. "vaz əz qal İbrahim labiyə Azər ettexəz əsnaman Alləhe... surə ənəm, aya 74

***

Şod ömür dər goşade məmmai an dəhan
Ari be ruzgar şəvəd mord, xərdan²

Payət be dide sudən və sudi rəsandət
Darəd mərə ziyan nədarəd tora ziyan³

Bi zülf və qəd və əbrui an şuxəm arzu əst
Van kist ku tələb nəkonəd ömür bi kəran.

Zülf kəj tulam səfət dər dərun qəlb
Sər və qəd to həmçun ələf dər miyan can.

Cana əz cism xəstə rəvanəm rəvan şəvəd
Kahi ke begozərəd əz bər mən rəvan rəvan⁴

Anist dər cəmal cəmiləş Nizamiya
Ke edrak əql pey nəbordə dər bəyan an.

² Xərdədan: muşəkaf, saheb diqqət.

³ Ziyan= əz an. (mərə nəsibi əz an əst və zərri niz be to nədarəd).

⁴ Rəvan rəvan gozəştən: be nər mi gozəştən (mi təvanəd: dəvan dəvan niz başəd)

***

Gəh gəh be sər kuçe rəndan gozəri kon
Bər hal del suxtəganət nəzəri kon.

Dər liləe qomra⁵ benoma çöhrə əz şərm
Dər pərdə nəhan mah fələk ra və pəri kon.

Dər zülmət qəm mandəəm ey şəme hədayət
Əz pərdə berun ey və be mən rahbəri kon¹

Del vəsl to mi cuyəd və can mi kond amin
Ey və pəs pəri çöhrə be ramın nəzəri kon.

Gerbi gənhi mi tələbi əz pey koştən
Bər zəmrə ərbab bəla həm xəbəri kon.

⁵ Qomrae roşnayı mehtab. Liləe qomrae: şəb mehtabi. Pəri: əz pişvənd "pərituz-pərişəb" və nəzair an və əz məsdər: pəridən/sepəri (kərdən) və... çonin bər mi ayəd ke dər məhlum in kəlmə məni: sepəri nəmudən/rahi nəmudən/ gozərəndən müstənar başəd. dər in surət "pəri kon" dər in ca be mənai: befürsət be kənarı berəvəd!

¹ xacə Hafiz dər qəzəli fərmudə əst.

"Dər in şəb siyahəm gom gəşt rah məqsud
Əz guşəi berun ay, ey kukəb hidayət"

Xahi ke rəsi bər fələk vəsl Nizami
Çun nalə be ah, səhəri, həm səfəri kon.

***

Ey nəqşəbənd çin xəcl əz rui rəng əmiz to²
Vey gərqe can dər xun del, əz sülh cəng əmiz to.

Goftəm ke nam xiş ra xahəm sək kuyet konəm
Gofta ke bizarim ma əz nam nəng əmiz to.

Dəşnam ma peyvəstə ba dəşnam düşmən mi dəhi
Ta ki besuzəd can əz in şəhed şəreng əmiz to.

Avarə bülbül dər çəmən əz nalə şəbhai mən
Səd par gol ra piraşən əz rui rəng əmiz to!

Ömür Nizami ey sənəm dər intizar vəsl to
Axer şod və axer nəşod əhd derəng əmiz to.

² Nəqşəbənd: nəqqaş, negargər, rəng əmiz. (dər in ca) xoş ab və rəng

***

Dər dur çeşmət ey sənəm aftab ru
Çəndan gərist didə ke şəstim dəst əz u.

Divanə əz çe gəşt və be dəşt xətn fetad
Gər moşg, bu nəbord əz an zülf moşkəbu.

Ey bad, arzui mən əz zülf u mepərs
Piş mən arzu ke həmin əst arzu.

Ey del gəmeş bexor ke benuşi şərab vəsil
Zira xodai goft kolva, somm əşərbeva³

Dər cəst və cui sər və qəd delfərib to
Kuku zənan çu faxtə gərdim kube ku.

Ruyət bədid goft Nizami zəmə behest
Ruyət nədidə bud əz anət nədidə ru⁴

³ Əvvəl bexorid və sepəs bepa şamid.

⁴ Ru didən: tərcümei əst əz təbiri "birindən öz görmək, birinə öz vermək" türki be məfhum: rui xoş be kəsi nəmudən, əz kəsi nəzər lütf didən və məni məsrə axer çünin

***

Ey mah roxt por to ənvar əlhi
Ey zülf siyah to sərə pordə şahı.

Anha ke bərin rui tora vəsf təvai dust
Guyənd ke mahi və nədidənd komahi⁵

An ruz mən bud və mehr əz rox və zülf
An dom ke yeki bud səpidi və siyahi.

Guyənd şəb qədər be Sali bud əmma
Zülfin siyah to do qədər əst be mahi.

Dər dur cəmalət be Nizami şəb hecran
Çun silsilə zülf to şod namtənahi.

***

Tar sünbül bər gol ruyət neqab oftadə əst
Sayə əbr siyə bər aftab oftadə əst.

əst. Çun Nizami çöhrə tərəndidə bud və didari ba to nədaşt, əz in cəhət lütf to niz şəməl hal u nəşodə bud və əz to rui xəndan nədidə bud. (lütfi be u nəkərdə bud).

⁵ Anha ke bər tərini toşif rui tora be mah təşbiyə nəmudə və guyənd ke to çün mahi! Fi əlvaqe to ra an çənan ke həsti (komahi) nədidənd! (zira to zibatər əz mahi)

Hal can əz didən roxsar u çun did, goft,
Mui əz atəş didən əndər piç və tab oftadə əst.

Goftəməş zülf zearez əz çe ru damən koşd
Goft ey miskin nəmi bini dər ab oftadə əst.

Xal an ləb, noqtəi moşk əst bər yaqut nab
Ya məgi başəd ke dər cam şərab oftadə əst.

Ta xətt socadə bər ab rəvan əfkəndə əst
Hal hər abed ke mi bini xarab oftadə əst.

Goftəməş zülf siyahət naqee moşk xəstəst¹
Bar didəm in soxən həm nasəvab oftadə əst.

Mərdom çeşm Nizami dər miyan sil xun
Bər sər cam şərabi çun həbab oftadə əst.

¹ Xəta, xəta: xətən moşk ahui xotən

***

Can və del dir, sən se meh bedərin məkanı, daima
Ol səbəbdən deyərlər: Ey dilbər, sənə, bedər doca²

Vədəsinə hicrinin gəyətdə can eylətur cəsəd,
Gər [çə] andən kimsəyə aləmdə etməzsən vəfa³

Del xəm zülfündə vəsl istər, nə üçün olmaz qəbul
Çun şəb qədər içrə deyərlər: müstəcab olar dua.

Şəfqət etdiyindən acir sağər və səhba bəni⁴
İçi yandığundan ağlar şəme cəme ara mənə.

Ağzırı öpsəm dediyimcə sürərsən lələni⁵
Yox yerə mən xəstənin canına eylərsən cəza.

² Doca/doci: (ə) qaranlıq. Bedər əldoca: qaranlıqda parlayan ay parçası.

³ İlətmək (burada və zən icabi: eylətmək): çatdırmaq/çatmaq. Eylətur, ilətir: çatır.
Məna: hicrinin vədəsinə bir hədd var, sonunda ona çatmaq mümkündür. Bu şərt ilə ki
ondan başqasına vəfa etməyəsən.

⁴ Acımaq: Ürəyi yanmaq/birinə rəhm etmək: acıyar bəni/mənə acıyar: mənə ürəyi
yanar.

⁵ Sürmək: sürtməklə səfa çıxartmaq.

Aşiqin boynuna qul salmaq günahdır, deyərsən
Sən günahından qayıрма, dola mənim boynuma!

Gərd rahın gər yetə ferduse hurilər, deyər:
Mərhəba ey tutyai çeşm dövlət, mərhəba!

Ləblərin üstündə düşmüş gözlərin gəyətdə xub
Xub olur üstündə həlvanın ki badamı ola!

Yaxşının yaman qoymuşlar Nizami adını
Xoş demişlər: tənəzzül əlalqab mən sub ələssəma⁶

Etmədi sil fəna Ömər diyarında xərab
"Xozmenə ələiş nesiyanən menə ələmür nesab"¹

Fəth bab hərəm eşq zəmixanə tələb
Zəcməəlləh lemənə ələmenni fəth əlbab²

⁶ Tənəzzül əlalqab mən sub ələsmae (əlalqab tənəzzül mən ələsmae): adlar göydən gəlir (adları qoyanda həqdən elham olunur/hər ke ona görə uyğun ad verilir).

Bu beytin ilk misrasında "yaqşi, yaxşı" sözü bir o qədərdə oxunaqlı deyildir. Ancaq "yaman" sözünün qarşılığı olduğunu və... nəzər alaraq belə oxuduq.

¹ Amandı həyatdan nəsibini, ömürdən həddi al! (candan dad al)

Eyş et ey aşiqe şeyda ke bəharilə, yenə
Zəyne əlzuzəe kalcənəe balvərəde və tab³

Könlümü benciliyin, bir bütə ver kim deyələr⁴
Yəşərəlləh lemən aşeqə hüsnü məb⁵

Sərv nazi ke əz roxsarəe to ruz şəvəd,
Ləutəcəleti ləkə fi əlzolməə men geyri hecab⁶

Əz gəmeş ançe becan mən deluxtə əst
Ləu və zəəna əsərə menə ələni ələxır ləzab⁷

Mənə səndən gəm və ənduh və bəla oldu nəсіб
Qisməti mənək bələe və enae və gənəah və əzab⁸

Mohnət hicrə Nizami neçə bir (nə qədər) eyləyə səbr
Səadəti əxtərəq əlqəlb beşövq ələ səhab⁹

² Mənə qapı açmağı öyrədənə həqq yar olsun.

³ Benciliyin. (əstu) mənim kimi (tarama).

⁴ Tanrı onu sevənin yolunu açıq etsin, uğurlu olsun!

⁵ Qaranlıqda örtüksüz, sənə öz göstərsən!

⁶ Ondən bir zərrə daşa toxunursa, daş əriyir.

⁷ Qismətim səndən bəla və kədərmiş və əzab.

Gənc sevdai to dər konc deləm münəks əst

Məskən əlkneza və mavah xərab və yəbab¹⁰

***

Bu divan "ən zəif insan" olan, İskəndər oğlu Pir Əhmədin
(Tanrı ikisini də bağışlasın) əli ilə sona çatdı

Senə (il) 923

⁹ Ağalara ürək, dostların eştiyaqından yaralandı!

¹⁰ Gömünün (xəznənin) yurdu – yanağı xərabədir, çöllükdür.

محبت اهلانہ سلطانغ استین کسنگ
نظامی کویکه واردی جو کورمدی یوزک این
کرک که توزله طهراق اوله تختی و تاجی
ددم که کعبیه واردی و نور کورمدی حاجی

***

کر جهانک بریره جمع ایدهلر نقاشنی
یول طشیته باصر ایغینی باصمز یوزمه
نه کوزن رسم ایده لر بو شیوه ده نه قاشنی
یولدشندن اه کم یکرک کورر یول طاشنی

***

بکوش تا بکف اری کلید گنج وجود
تو چاکر در سلطان عشق شو ای دل
که بی طلب نتوان یافت کوهر مقصود
که هست عاقبت کار عاشقان محمود

***

ای از رخ تو خجل مه چرخ نشین
بسی زلف و رخ تو روز و شب می کردم
در پیش تو رو بس خاک دارد بت چین
چون کافر درویش نه دنیا و نه دین

***

ای روی تو از لطایف ایینه دل
هر کس که ترا دیده بگوید بشین
ای شمع چکل زحسن روی تو خجل
سجدهاتک ما خلقت هذا باطل

***

ای سک گوی ترا ماه فلک خلقه بکوش
قضا غمه حال من مسکین امشب
زمزم دل بر چاه ذقنت باده فروش
چون سر زلف سیاه تو گذشتت از دوش

***

قانتی دوک اتمه نالان هجرله قاتون کبی
ایچ ایکی ایق باده کی اول ایکی ایغک
چون مستلر دیدلر قان ایله قاتون ایلمه
بسونومه اکسر طغچه اولور یسه کناهی

***

ایر مشم معراج وصله دهلوکی سوزک رفیب
واقمن بلمک دلر سک اوش اشک اوش نردبان
بسونومه اکسر طغچه اولور یسه کناهی

***

تمت الذیوان علی ید اضعف المراد نوع البشر

پیر احمد بن اسکندر عفا عنهما الملك الاکبر

سنه ۹۲۳

کافر لرک جهنم اچنده یئنا اچی
کویکده کجدی هجرله عمری نظامنک

...

اولانی خلقله سن خسن ایلنک پادشهی
نسبت اتدومکچون لملکه ای غنجه دهن
[شوبله] غنجه که دمبسته لوله غنجه کورب
کوزلری جورله جان خرمئی یققدوغنه
یارب اول طرّه نه طاوس مکر مدر کم
اوق کی کیشکه چون کرمشم ای قاشی کمان
سحر اکر بلسم اشیککده لولردم چاروب
یاندی دردیه نظامی قولک ای خسرو حسن
بلبله غمسه و غم طوطیه دردیه الم

...

شر مسار اتدی صچک نالافه مشک ختی
ناوک تیر قضا در کوزکک هر سه سزه سی
سن عزیزک خیرن التلی گلزاره صبا
سیر ادرکن بویکک شویه سنی کوردی مکر
ددلر باکه که هر جای در اول یار ددم
طامعی کویکی اولمزدی مقارن شرفه
کر چه حسینله سلیمان سن و جمشید زمان
خار هجرله اولن بلبل شوریده دلک
نظم دامینه شکر صاچدی نظامی دانه

...

غمزک خدنکی زخم لورلی جاته مصطفی
غمال خدک یوزکده نه ظالم در اه کم
لولسک روان بو قامتله غنجلت ایرشر
بلبلی غمیه لال و حیادن کل اب لولور

هجرنده کورسلر جگرم التهبانی
جنت اچنده چکدی جهنم عذابنی

وردی یغمايه کواکل ملکنی عشقک سهپی
سونب کواکه اتر لاله نعمان کلهی
پوری نازیله که حیرتده قله سرو سهپی
اوشده یوزنده نشان دانه خال سهپی
روضیه کلشن جنتدر انک جلوه کهپی
کوشه چشمکله حاله باق کاه کهپی
ایغک توزنه یوز سورمکچون کاه کهپی
بر سور آخر نه درر اشبو غریبک کنهی
شکر و کل مکس و خار زهی دور زهی

نسته کم کوزلرک یاشی عقیق یمنی
حلقه دام بلادر صچوکک هر شکنی
چاک ادر حسرتله یوسف کل پیرهنی
که اوتنوب کجدی حیادن پره سرو چمنی
شمع در روشن ادر سه لوله هر اتجمنی
سکه اسمیه قرین لولمسه ویس قرلی
خاتم ملک امین ایلمه هر اهرمنی
یرشر کم لوله کلبرک طری دن کفتی
که مکر صید ایده او طوطی شکر دهنی

درد و غمیه دوندی جگر فانه مصطفی
اسلام اچنده قصد ادر ایمانه مصطفی
صحن چمنده سرو خرامانه مصطفی
کلسک بو طلعتیه گلستانه مصطفی

بروانه بیکی شمع رخک شوقی یادنه
بو درد تلخ هجر نظامی اولدورر

...

کل ای درد اهلنک درماتی لطفی
سریر ملک حسنک شهر یاری
طراوت کلشنی نک کلستانی
بزی لطف ایله قهر اودیه یقمه
نظامینک جمالک حسرتدن

...

صبا زلفک قخوسندن معطر قلدی افاقی
نظیرک صورتک کلمک محال عقل در زیر
قدیم لم یزل حسرتک مقیم لایزال اسمک
دش سن و علم امترسه جهان و جانی ترک اتسون
نظامی لیلری شوقی یله دیر زاهد و راهب

...

کندی نور بصر ای سرو روان سن لدلی [کدلی]
سن سیزی ای شمس فلک ارای بکا
لاله و سرو خرامانه نظر ایلمزم
نچون ارمز سنه ای ماه جهاتتاب فلک
دل کمان ایلردی کاوله نظامی سن سیزی

...

کواکل غمیه نه جاتک که خسته لودی مزاجی
فضای عالم معنی منور لولسه عجیبی
کوکلدن استمز اولدی خیالی زهد له دین
کوتورب انسی طوتر یوزینی کواکله نرکس
رقیه طولوسوزک بینی بیرکون اولدور سر

هجران اودیه دل نچه بر یانه مصطفی
شیرین لیکندن ایرمه درماته مصطفی

کواکل لر تختک سلطانی لطفی
ملاحت ملکنی نک خانی لطفی
لطافت کواهرینک کانی لطفی
رقیبه کواسترب احسانی لطفی
ارشدی کواکله افغانی لطفی

جمالک نسخه سن کوردی یله وردی کل اوراقی
که خلایق جهان ختم اتدی سنده حسن اخلاقی
هو اول اول هو الاخر هو الدایم هو الباقی
ندر جان و جهان نک سن بوتن قل عهد و میثاقی
لبالب جامدن می صون الایا ایها الاساقی

ترک ادب جسمی روان اولدی روان سن کدلی
کوزلرومه قرکوه اولدی جهان سن کدلی
ای یوزی لاله بیوی سرو روان سن [کدلی]
که ارشر کواکله فریاد و فغان سن کدلی
کل کل ای جان که یقین اولدی کمان سن [کدلی]

لیکدن لوزکه عجبر اکر لولورسه علاجی
کواکل سراچه سنک چون جمالک اولدی سراجی
نه شاه لولور که ایلندن کوتردی باج و خراجی
یوزوکی کورلی لودی مکر که ساکه دعاجی
کشی یی شمدی باشدن چقردی ندیده اجی

هجرنده شویله آنس طوتبدر بمنله کم
کوزم اولالی چشم و قد و زلف و اغزکی
قارون بکی بیره کچه لطفکن اوتنوب
دمار کلور نظامی بیه عشق اچنده کم

...

ای دل کورورسک اول بویی سروروانکسی
بو طرفه در که نقطه موهوم دیر کن
یر خرده ییله بر فلجا وقتده بیک یرن
ای ساغر اغزن اوبدوکوکه شویله اولدی خلق
ای نعم لافحسن ایدب اول مه لقایله
کیمک که سیمی وار یر شرس ساعدک بیکی
جان بلبلینه گلشن جنت قفس کلور
کور دکه سرور قامتکی سدره صانوم
اتمز نظامی اول یوزی گلگونه چون اثر

...

تا صفحه رخساره خطینک یازدی رقم نی
اول نحس ستارم بیله جنگ ایلمک استر
کوب جور و جفا ایتمکوجی یار اله سنینک دیک
گنم که به من رحم کن ای شوخ جفاکیش
جانسز بته طابنجه سنکا طپسته راهب
چون قدین الف در دهنک میم در ای دوست
ایتلاریک ایزین یولدا کورویان سیونورسین
طوفان کییی ویریدی جهان خلقتی غرقه
نقاش دیسم کوز لرمه نوله که سن سز
نقاپده رقییوکه طلمته بزی خاتم
باش اوژرا قویوب بار سر کوییفه نظامی

...

بر لحظه منسیز ادلمز اول غم ددکلری
کورنمز اولدی کوزمه عالم ددکلری
کوگدن ایترسه عیسیه مریم ددکلری
بین یلجه کورونور گوزه بردم ددکلری

صوبیکی ایغینه روان ایت روا [نککی]
قسمت لولا دیوبن اومارم دها [نککی]
حیران اولور ائنتسه صفات میا [نککی]
کم هر کشی دلر که سنگ ایچه قا [نککی]
لور تابه کلمه یولسه کسر لر دها [نککی]
یاتکجه صالئوب وطن ایلر سه [یاتککی]
تا اشیان ارندی سنگ ستا [نککی]
طواس سدره طره عنبر فشانیکی
طوتکم عنان چرخه ایردک فغانیکی

...

سر نامه حسنیغه مهینک چیکی قلم نی
اهم که ذکر کوشه افلاک علم نی
چنکیس داغی ایتعاس ایدی بوغلم و ستم نی
ترک اوغلتی من انکلاباتم دیدی عجم نی
معبودا دنر باری سنگ کییی صنم نی
اول قذ و دهندن اومارم دردمه امنی
مفلس کیش تا بعیش کییی بیر نیچه درمنی
قوروتعاسا سیندکی لوت کوز دکی نم نی
التون ورق لوستینه یزر رنگ بقم نی
زیرا که حرام اتدی خدا صید حرم نی
عشقی یولیغه صدق ایلا باستیفک چوقدم نی

...

طلعتک قلدی خجل شمع جهان افروزی
باغ حسنکنن لوله باکه کل نوروزی
اوددن ارتق ارشیر جانمه انک سوزی
کورمدن اولملوکی کرچکمش یلدوزی
کر اوله کوز لرمه سرمه ایباغ توزی
بولدی غم لشکری جان ملکنه پیروزی
کر نظامی سکه حق روزی لسه اول روزی

...

که تنک قوتی در روح روانک قوتی
که صویه اتسور و صوسز کتورر هاروتی
همت حسینجه دکل حسن خط یاقوتی
سرغ لاهوتی اسیر قفس ناسوتی
حسرت اولقلارنه صندوقه اوله تابوتی

...

ندر اول دنسیده ناموسله عاری باری
ترک ادالم نیبه بودار و دیاری باری
کورمز اولایدی اغیارله یاری باری
بن طسکسز ندرم باغله داری باری
نچون ایرشمدی اول یاره بوزاری باری
برکل ترکه هزار اولدی هزاری باری
ایه کم کوردی که ایرشدی غباری باری

...

چرخک کتوردی چرخه مه و افتابنی
کوروالی آفتاب یوزک ماهتابنی
حوری التندن اچمکه جنت شرابنی
مسکن یریدر ایلسه کواکلم خرابنی
سرمه ادرلر اهمل بصیرت ترابنی

نرمسار اتدی یوزک لطفی کل نوروزی
کل نوروزه نظر اتمیم ای دوست دخی
نه صودر عارضک ای باده ویرن خاکمی کم
بفمدن یا شمه جان ورمدی دردبله رقیب
کنشف اوله سز سماواتله غیب ارضین
شهریار اوللی سن شهر مجتده شها
وصل دولت کونی در جانکی ویر شکرانه

ساقیا ساغر بللوره دوک اول یاقوتی
ذقنک چاهی نه ساحر درر ای زهر جبین
نسیوه سندن خطکک اولدی محقق بکه کم
قید تندن دلی قورتر که دریغ اوکه که اوله
فتلرک یایی فراقنده نظامی کر اوله

عشرت و عیش اولنک یارله کاری باری
عشق صبر اتمینه چاره سفر در ددر
کوزمز وصل کونن کورمز سه کورمه تک
باغله دار طسکسز چون اولور باغله دار
اردی چون صحن فلک اوچنه فریاد و فغان
نیلسون ایشدب افغاننی بوخسته دلک
صنمه جهیدله نظامی بوله سن یاره وصال

دلبر کولردی چونکه یوزندن نقابنی
یوزینه قاپو یاپرسک باجه دن دوشر
جرعک رقیبه صنومه که کافر روا دکل
درلر بیری لرک بیری ویرانلر اولور
هر خسته که ایلسه خونی کوزک هلاک

شو دکلو یش دوکر سنسبز نظامی
 که کورن دیو یو کوزدن وار الک یو
 نکارا الدی خطکدن بنفشه رنگ و سنبل یو
 هلال ابروکه بکزردی اکر اولسه کنش یوزلو
 اول اینجه یلوکک و صفن نجه تحریر ادم چون خط
 خیالک لویخوده کورمک میسر اولمدی اما
 دکل بن طاپکی هر کم کورر بوخذ و قذیله
 لب و دندانکک وصفن نظامی نظم اتدیکجه
 کورنر عذره عزاسی نقاب اوستنده
 کنتو لطفی در اکر یوزمه بصسه قلمن
 لبک لوزر نوله قان اتسه کوزک اغزکچون
 خطک اوستنده کورن زلفکی ای بلبل جان
 کسوکله زلف سیهکارکی حاکم اتسه
 لبک اوستنده ندر بکلرک ای مصر جمال
 نار عشقنده نظامی لوده صل فرکی سن
 بری در اولسه لقب جام مروق لبکه
 طفل نادان کی ایلر الف و بایه شروع
 اتحدک واردی یارله ای قلب ازلی
 صنه یولکده حجاب لوله بکا مذهب و کیش
 سن بنم قانم ایچرسن و بن قان یوطرم
 با غمک عقربی نشینه لبک ایله دوا
 لور لیسن یوزک ای سوزه لو سرو ایفته
 ای نظامی لبی چون جاننر لو شیرین دهنک
 سن ابر سیه اولدی کنش یوزنه پرده
 سن ابر سیه اولدی کنش یوزنه پرده

خطک غمبله قذی بوکلدی بنفشه نک
 زلفک اوچنده لعلکی کوردکجه صانرم
 حسک طنبجه آوردی مهه خشم ادب شه
 ظلمبله قانم اچدوکنه اول بری صفت
 اول جوق یشایسی بنی کوردکجه خشم ایدر
 غمدن هلاله دوندی وجودی نظامک
 دلبر که دل یولینه رواندر روان دخی
 چون زلفی جیم و قدی الف قاشی نومنش
 مهر رخک فتاده سی انجق زمین دکل
 مهرکده دل ملامت اوقینه نشانه در
 کر دوزخ اچره وصلک اله کرسه عیش ادم
 لعلک شرابین اچمکه زلفک نه منع ادر
 جانا جفا بویسه که غمزک قلور بکا
 اتسه نظامی یوزی کنش در دیو بیان
 عشقکی جانمده جانا صقلم جانم کیی
 فرقنک دورنده ای خورشید ایوان جمال
 دو نسلی عشقک اودی جانا هوایی کسوکله
 گل قبا ایلر قیاسینی کریبانم کیی
 زلف و رخسارک غمدن دلبر هر صبح و شام
 بادهیه عهد اتمشیدیم لبرک عهدنده لبک
 بوزلی عقلی نظامینی نظامی تک غمک
 عشقک اولالی جاتمه همدم ددکلریی
 بزم قیاد عشقک ده جان می پرستنک
 بسو نقش قذ و زلف و دهاتیه ای پری
 کورمز مسن که باشی ایباغنده در دخی
 بر تازه غنچه درکه بداغنده در دخی
 اول پنجه نین نشانی یکاغنده در دخی
 شاهد یترکه رنگی طداغنده در دخی
 پسند پندر مکر کم قولاغنده در دخی
 لولو و شک هواسی دماغنده در دخی
 یولنده ترک اولدی جهان در جهان دخی
 درسم نوله او سرو کل اندامه جان دخی
 سر کشته اول هواده یلر آسمان دخی
 عشقه نشان دلر لرسه اوش نشان [دخی]
 که اول عیشه حسرت اتهلر اهل جان دخی
 کم صو اچرکن ادمی اورمز بلان دخی
 چوق کچیمه که ایدرلر اولمش فلان دخی
 اول خود عیاندر اکه نه حاجت بیان دخی
 مهرکی مهر انعتشم سینمده ایمانم کیی
 کسوکله اردی دخانم اه و افسانم کیی
 رخلرک شوقبله ای دلبر چمنده هر سحر
 یوز صوین طیراغه صلدم ادم و صانم کیی
 قان دوکر چشم فلک بوچشم کریانم کیی
 نیچه پیمانلر صدی پیماننه پیمانیم کیی
 کی پریشان حالدر حال پریشانم کیی
 درد اولدی دل حریمنه محرم ددکلریی
 لوکر نممشدی جام ادنی جسم ددکلریی
 سن سن جهاننده وارسه ادم ددکلریی

نیچه کیم کون وارر وقت زواله
یرم دشمن یتر عشقکد ساکه
نظامی کوزلریچون اول که درلر

...

کوزلرم یاشینی کوزلر اول بت سیمین بدن
خار هجرک بفرمی دلدی بکارحم اتمدک
شمدی دن ای دل دلرخانلر مشوش عاشقک
خانم حسن اولدوغینه هرکم استرسه دلیل
درسم ای جان کوزلرک آتنده نیلر بکلرک
فدکه کم بقسه جاتا سرو یا عرر صنور
اول یوزی جنت نظر اتسه نظامی خاکه

...

غضکی عالمده شادی بلمین شاد اولمسون
بوصفده کوردوکی یوق کیمسه نسل آدمی
کوکلمک ویرانه سن دیرسن که معمور ایلیم
سرو فدک عاشقه نخل جهان آرا یتر
اغزکی یاد اتدوکمچه ساکه جور ایلر رقیب
زلفله غمزن چکر چاه زرخداندن یسی
ای نظامی چونکه یارک کنج در ویران دلر

...

کر ادرسم قد و رخسارین یولنده جان روان
شویله حیران اتدی فدک سروی ای لیلی خرام
حیم زلف و میم فسم بالا الف سن طره لام
غایت اوزون کلدوکیچون مردم بیماره شب
نقد دل کیسولرنده خرج اولور دیدم ددی
مجلسنن خالی اولمزه رقیب اولمز عجیب
ای نظامی حسن اچنده اول جفا جو دلبرک

...

عدوگک عمری کونی ایله اولسون
رقیبی دی که غمزک ایکسی بیچسون
اول آنکچون که اوله صیرد سنکچون

نیته کم کؤکده لریا کوزلر اهوی ختن
سن عجب خرما سن سنکین دل و شیرین سخن
حاضر اول وقتوکه دیدم ساکه حالی شمعدن
بررقی اچیب یوزندن کوسترر وجه حسن
دیبر لولور مشک خطابه نایفه اهو وطن
خذکی کم کورسه ایدر یاسمین در یاسمن
اچلور قسبرینه روزن جنت فردوس دن

اولمین عشقک اسیری غمدن آزاد اولمسون
کی کورک اول ماه حوری وش پری زاد اولمسون
وعدا وصلک کبی بی اصل بنیاد اولمسون
هیچ عرعر بتمسون عالمده شمشاد اولمسون
یوق بره عهدکده شاهان کیمسه بیداد اولمسون
حبس اچنده چیقرن کمایلی جلاذ اولمسون
قو وجودک ملکی ویران اولسون اباد اولمسون

بیترس سینمده سینم اوزره سرو و لرغوان
کم باشنده یاپدی معجون کیمی قوشلر اشیان
سندن اولمشدر جمال خالق بیچون عیان
کوزلرینه زلف طوش اولدقچه قطع ایلر روان
کیچه لرده خرج ادرلر قند قلبی بی کمان
چون مثلر کم اشک یاشننمز اولمز بوستان
اکسوکلی عاشققره مهر و محبتدر همان

...

حکمی چون سلطان ادر اضی ندر فریاد دن
کندو یلدردر که هرکز کتممشدر یاد دن
حبس اچنده نیته کم محبوس اولن جلاذ دن
چون کل اوزره سنبلک اولور مشوش یاد دن
قذک ادینه اولقور مرغ چمن شمشاد دن
هر کشی یه کندو شهری یک کلور بغداد دن
اشندان خیر کلمز نه اومر سن یاد دن

...

دام بلایه بسته در اول زلف عنبر رنگچون
عرض اتسه دلبر عارضن بر لحظه بن دلتنگچون
جان رسته سندن ایلسون او تارنی اهنکچون
هر دم هزاران غم چکر اول عارض کلرنگچون
زیرا کله سورمک کرک مراتی دفع زنگچون
کاهی زره جوشن گیر مشکین صجندن جنکچون
صن شاه چین لشکر چکر ملک حبشندن جنکچون
بسز باشمیز قایرمرز الاکه حیف او سنکچون
بین عاری ترک اتمک اولور عاری اولن بر ننگچون

...

آنکچون دیدلر بونلاره جادو
آنکچون طغله دوشمشیدیر اهو
مکس چوغ اولسه کلمز کوزه اوینو
چفردی هد هد جان دیدی بویو
که بریرده صفشمز ایکسی اولو
مه و خورشید مش کف ترلزو
که بتمز لوده یمنش یرده چون مو
که طمزمز اولورسم اغزمه مو
که جان انکله چیقر کم طوتر خو

ای کؤکل فریاد ادب داد اومعه اول بیداد دن
اویله یلدر کجدی و بردم بنی یاد اتمدی
دل ایدر چاه زرخدانکده غمزنگدن حذر
هر خم زلفک بنمچون قزدرر آتش ده نعل
خطبه حسنی بلند اوازه ییله راستده
دل سر کویک قویب اتمز هوس دارلسلام
ای نظامی ایستری طالر رقیبمی خود نولور

دیوانه دل کم خسته در اول چشم شوخ سنکچون
چون سیر کلشندر اچن حزن اهلنک کؤکلن نوله
مطرب جو زلفی قولنی عشاقه ایده چنک ده
خار فراقی نیشنی نوش ایلوب جان بلیلی
یارک یوزن زنگارغم طوتدقچه صورسن یوزمه
که عارضی عاشققره لطف و صفار کوسترر
زلفی که خطبه دلیل اولور صجندن خالنه
دایم اشیکی طاتنی باشینه اورسه عاشقک
دیمش نظامی عاری در یولمده ترک عاردن

دل و جان اتدی جا اول چشم و ابرو
دلورمشدر کوزک سودالرنندن
اوبتمز بکلرک فکری بئی کم
دیدم حسن ایلنه کمدن سلیمان
یه بن طورم قپکده یا رقیبک
یسوزک نورن ازلدن وزن ادرکن
خیالی بیلوک کؤکلده نیلر
نچون دریادو کم کوزدن آنکچون
رقیبیله چقر سیراته دایم

خاطرک بلبل و کسل صحبتن ایلرسه طلب
اغزکه نسبت ادرسه اوزنی تنک شکر
چون خذنکینه انک مانع اولن جوشنمش
قدم خسرو افاذده جام جمله
نقش خال و خطه مطلع دیوانمیزی
بیزم عشقنده نظامی کر اوله لاف خرد

***

بولدی چون دیوان حسنک یزمنه فرمان قلم
بیزمدی حسنک کی بر نسخه دلکش دخی
حسکک وصفینی یزماغه ارشمز خسروا
نقشکک سودا سیله طوشیدی اتس جان
خطکک وصفن کوکل لوحینه تحریر اتمکه
خط نه وجهیله کتوردک بینی اولدرماکه کم
حسکک وصفن نظامی یزمنه فلسه شروع

***

درسم حسن دلفروزکه عاشق دکلم
قو اشیککه بینی خدمته یوزم سوربن
زاهدا فاسقم و رند نظر باز ولی
اتمه زلفک کی ایماغه دوشدوکم عیب
لفک [لملفک] شربتی در درد نظامی به دوا

***

(...) بودم که اولمشکن جانم ارمیشم
که ارسه قدرله باشم عجیبی کم
درلر که وصلتوکه ایرن جانم ایرشر
بر دزه یم که جهدهله خورشیده یتیمیشم
اون نظامیم که کمالنده وصفنک

***

صبحدم گلشنه کل برسن و بر بن کدلم
عالمی باشنه تنک شکرک تنک ادلم
بازی چون جنگ ادرز جوشنه جنگ ادلم
تخت کاوسه کچوب عشرت هوشنک ادلم
رئک دیباجه مجموعه ارزنگ ادلم
اللم عقلنی بر جرعه یله دنک ادلم

قشلقون طغراسی و صفن ایلدی عنوان قلم
کرچه چوق تحریر ایبدنر دفتر و دیوان قلم
بحر حیر اولب اولورسه مدت دوران قلم
یزمدن لوح وجوده نقش اتس و جان قلم
مقله چشم دوات ایدنشم مرگان قلم
بولمدی دیوانیه حکم اتمکه فرمان قلم
جان و دلدن دل دلم کم دفتر اوله جان قلم

سوزم ایشتمه که بو دعوبه صادق دکلم
مجلس خاصده چون صحبت لایق دکلم
بوقدر وارکه سنک کییی منافق دکلم
بندوکم یقلدوکم بلمزم ایق دکلم
طینی بخشی بلورم صمنه که حائق دکلم

کم هجر اچنده وصلت جانانه ارمیشم
بورج شرفده سن مه تابانه ارمیشم
بن وصلتکن ایرللی جانم ارمیشم
بر قطرهم که سیله عمانه ارمیشم
حسن نظام لطفله سلمانه ارمیشم

***

(...) مشک خط دیسک خطا در دوستم
(...) وائلیل وینسی دشلرک و انجم در
(...) هر ناوکی تیر قضا در عاشقه
(...) کم غمزک اورر عین دوا در سینمه
(...) قوت روان می یوخسه یا قوت روان
(...) کم میل ادرسه جان لب جان بخشنه
(...) دلدن یاد اوبدر شویلکم یاد ایلمز

***

آخر ای دلبر جفا اتمکن اوصنمزمن
طوتلم اولدوره سن بوکن قمو عاشقارک
صبحدم یاترکن اول مه اوستمه کلدی ددی
لعل نایکدن مرادم استدم سوکدک بکا
زلفک زنجیری بند ایت بکا دیدم ددی
ای کنش دعوی استغنا ادرسن حسنله
ایدهمز درس رقیبیه نظامی بینی سید

***

ای جمالک جلوه گاهی روضه خلد برین
اوللی عشقک خیالی کوزلم قلمز نظر
منهزم اولدی عطشندن لشکر ملک حیات
طلعتک متن کلام الله خطک شرحدر
قشلقرک وصفنده کلدی ماله مکر صحیح
جنت کلزار حسنک حسره للناظرین
ای نظامی ساکه بومعجز کلامک نظمینی

***

یوزی تا کوندر آنک صجلری دون
سچنده کولکمک اواری چقمز
یوزکنن یانه وارسه طکمی زلفک

سدره دن لذک نهالی منتهی در دوستم
طلعتک والشمس و انک والضحی در دوستم
زلفکک هر تاره سسی دام بلادر دوستم
جورکم لعلک فلور محض وفادر دوستم
بلمدنکن هر کشی صورمق روادر دوستم
چونکه بو بیماره اول دارالشفا در دوستم
تا نظامی عشقیکله آشنا در دوستم

مدت حسنک نهایت بوله سن صنمزمن
ای جفا خو یارن آتده نیدسن صنمز می سن
اوستکه کون طوغدی مسکین داخی اوینمزمن
الدم الدم مرادم یعنی الدنمزمن
صافلک اغردی مسکین داخی اوصاتمزمن
طاس الوب کوین کدالر کییی طولنمزمن
چونکه اهوسن به سن ایتله اولنمزمن

حسنکک مشاطه سی من عنده علم الیقین
افستاب و ماهه اتسی لاجب الأفالین
کم معین ایرسه لعلکن بکاس من معین
شرحه شرح شجیح قتنه متن متین
کوزلرک شاننده ایدی آنه سحر مبین
شربت شیرین دهاتک لذه للشاربین
هاتف غیبی می تعلیم اتدی یا روح الامین

یوزی و صاچی در درد دن و کون
اکر چه کیجه ده قاتی چقر اون
کوزلردن بکا وارر چون دو تن

کز لو عیبینی عیان اتدی سرا پای صقل
 اوعلکه سوزی اکی اولمازدی نه سویلر سه
 صقندن سوزی کچمز که کم سویلر سه
 بر پری چهره که بولتمزدی مثل حمیل
 اکی در هم صقلیه نه عجب اولدی لقیل
 اولکه دردندن اوده یقمشدی لاله جگر
 صقلی بیتلدی اولمشدر ادی شمعدی سقر
 هر که حسنه طینوب عاشقنک کولکنی صیر
 صقلن یسولر و اوغرا دوغنه درده دیر
 بر پری زاد و کل اندام و سنوبر قدکن
 صقلی بسته اولور کل یوزی کوزلرده دکن
 هر که کم صقل اوجندن ایرر درد و عنا
 اکدر ب اکنی بفلمینجه قومیا
 ای نظامی نجه جور اتدیده ساکه نکار
 که اوغرا ر سه اولدم دیو بن صاغو صغار

***

دوشلی عشقکه ای رخلری بدر ای کوکل
 نجه کم های ددم اسلامکهای لوکل [کوکل]
 وای کوکل وای بو کوکل وای کوکل ای وای کوکل
 که دلر حسرتله یسورکمی شاته کیی
 که دوکر کوزلر مک یاشنی درداته کیی
 همنس اولمغه سن خسرو شیرین لبه
 دله دوشمش یلکز بن دکولم الدن اله
 وای کوکل وای بو کوکل وای کوکل ای وای کوکل
 شعت غمندن دل سودا زده بولمادی کشاد
 دل اندن که فریاد ادین کم ویره داد

***

صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 صقلی قشاشیق هر نقدر دلبر سه
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 کسمه لطفندن انک اتمزدی قالله قیل
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 یوزنی کور سه حیادن لوتنر دی کل تر
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 صقلی بسته پشیمانلق اودی جانی ییر
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 لاله رخسار و سمن چهره و کلکون خذکن
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 یسولدر ب یسولمغه بولمیه در دینه دوا
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل
 بر نه بیگ عوض ایلادی صقل آخر کار
 صقل ای وای صقل وای صقل ای وای صقل

اولدی زلفک کیی اشفته و بدر ای کوکل
 ایلادک خلق جهاته بنی رسوای کوکل
 که یائر شمع رخک شوقنه پروانه کیی
 که ویرر عاری یله عاشق دیوانه کیی
 وای کوکل وای بوکوک وای کوکل ای وای کوکل
 ویر مشم عاری یله نام و نشاتیه بله
 دل اندن نجه لر دوشدی بنم بیکی دله
 تیر قنومی کمان ایلدلی لول حور نژاد
 دردم که ایلم بن دخی دلبر لری یاد
 وای کوکل وای بو کوکل وای کوکل ای وای کوکل

ای جمالک ایت عنوان دیوان قدیم
 سینی بو لطفله کوررکن هوادن شیخ شهر
 لام زلف سر نکون نقشینه اول دردانه نک
 نافذ چینی صکچندن قشنه در لیکن خطا
 کورسک ای دلبر که سنسز نیجه سی عیش ایدرم
 خالک اول هندو که روم ایلنده طوتمشدیر وطن
 سخت و در دیله پرنمدر نظامینک کوزی

***

ای صچی سنبل یوزی کل زلفی ریحاتم بنم
 قنمندن بر نسنه خاطر لبلر وک قنندنه
 زار و کریان کجندی عمرم رحم ایدب برکون بکا
 زاهد ا ایمان اکر ترک می و محیوبه
 طولمدن پیماننه بن پیماننه ترک اتعزم
 قوللر وکی بی گناه اولدور مکبسه عادتک
 سعدی دوران بنم دور مده نظم و نثرله

***

دمی همدم اولمایسنه همدم دمیم
 الف و میم در اغز وکله قدک چوسنک
 بیل که کولمده نه طوتمدم ددم لویار ددی
 چونکه صید اتمدی سن کوزلری اهوئی بکا
 چون یوزک کعبه و خالک حجر الاسود ایتمش
 باش قویب یولکه اتندن ادم ادم دمسم
 اور بن تاج بلا کچمز سه تخت غمه

***

فعل کلدر طلب بساده کلرنک ادلم
 اچلم جام مصفا ورم جانه صفا
 مطربا طور نی و قانوله عشرت سورلم

وصفنده اول جمالک ذکر اتخو کینی بو دل
 یارب چه لطف دارد ان قد خیزران اش
 دیدم نهال قدک عشاقه میل اتمز
 در چنین زلف مشکت ان خال می نماید
 اول زلف اول بنا گوش ثعبان و دست موسی
 خواهان ان دهانرا دل پاره پاره باید
 یوزونه قرشو کوزم یاشینی کم کورر سه
 گر وصل یار خواهی بکنر زخود نظامی

...

هر نه جان کیم کوز لرین سحر یله سرگردان دکل
 نور یزدان در ددیم حسنک دلیل استر رقیب
 چشمه حیوان لبکدر دیر رفیقک بن دم
 صورتین جنتدر ای حوری و روضوالدر طبک
 دمی وار در باکه بو درد و غم هجر کرده کم
 زخمه کیم بقسه ایدر بکه مرهم نیلسون
 ای نظامی خوبلرده یوق چون ایین وفا

...

ای سییلی عشقکک انا هدینا السبیل
 قدکه ارمک دلر لطیفه سرو بوستان
 ای طداغک شربتندن بر اثر خضرک صوی
 فکر و ذکری کولمکک اول زلف و عارض در مدام
 لبلرک [دن] شرمسار اولالی مصرک شکری
 سبیل وصل چون اولماز سبیل ای تشنه دل
 کر متاعی جوغ اولن ایرر سه وصله دایمی
 وصل یار استر سک ای دل غیری دن اعراض قل
 ای نظامی عاریسک هر بتی بر لبه قل

...
273

هر کم اثستسه ایدر لله در قایل
 در مانده هر که دیدش چون سرو پای در کل
 ایدر که سرو اولور اکثر هوایه مایل
 چون پاسبان هندو در قلّه سلاسل
 اول خال و اول زلخدان هاروت و چناه بایل
 آری به مو رسیدن بر شانه نیست مشکل
 اولدی صنور لریا خورشید له مقابل
 زیر ا بوصل جانان غیر از تو نیست حایل

اهل دللرمذهبنده جاندر انا جان دکل
 برقی دفع ایت یوزکدن حاجت برهان دکل
 چشمه حیوانسدر اما چشمه حیوان دکل
 یوزکه کمدر دین کم جنت و رضوان دکل
 سینه سوزان و جگر بریان و دل کریان دکل
 دردی کیم کور سه دیر کم قابل درمان دکل
 حمد لله کم بولارک حسنی بی پایان دکل

لعل نابک چشمه سی عینا لشمی سلسبیل
 طغرو در لر بی نصیب اولمز حماقتدن طویل
 وی پکاغک پرتوندن بر شرر نار خلیل
 فکره فکر طویل ذکره ذکر جمیل
 کوزلرونک چشمه سارندن خجلدر جوی نیل
 جان سبیل ایت کر بساط قربه استر سک سبیل
 عاشقکدر جان متاعی آنه ثیء قلیل
 جاء فی القرآن امر فاصنع الصنع الحمیل
 قبله العناق فی الافاق سن القبیل

جاتا بو ناز و غنجه عجب نولسر مال
 ادادی الدی کولگلی غمزک کم الله
 صن بیت عنکیوته طولشمش مکس درر
 اهل صفایه خون صراحی حلال در
 التکده قشلروکی کوزنلر دیر ای صنم
 ای حور چهره باشی نندن اولدی اشغه
 اولاکه خاطر وکه گذر ایلیم دیو
 بیوسته روز عید و سعادت درر یوزک
 ممکن دکل نظامیه سن سز حیات کم

...

یوزک ای رشک قمر نور تجلامی دکل
 قامتک سدره طبک حور و طداغک کوثر
 ددی عمر ابدی وار سکه عشقمده دم
 شاکرم خیل خیال بکه یار اتدوکنه
 نوله تعظیم ایدب یار نظامی قولنه

...

حسنکه اویکنمسون ایکنده کل
 کرکوره بولطفله کل خذکی
 بکنده کل و لاله و سنبل سکا
 کلمدی قدک بکی بستانا سرو
 غنجه صفت غنجله کلسک سوزه
 رخلرکه نسبت ایدردم اکر
 حسنی کورب کل اکن دللرک
 ویسری نظمینه نظامی نظام

...

هر پری یوزنی کم طوتدی غم لغزای صقل
 یوزنی قاره لیوب ایلدی رسوای صقل

زلف و کیسوی عجمی طوتسه باش او زره کوزک
 زاهدا عزت کر که کسل سیوی می کوتور
 نیچه یوسف حسنی حیس اندی ز نخداتک چهی
 هر کنسی که ایشیکوکه چیقر اتر زنیله
 عزت استرسک نظامی نفسکی خوار ایله کم

***

وارمدر بر فتنه کم اول چشم خونریز ایلمز
 رخلرک دور نسه لملکنن نچه بر صبر ایدم
 کر چه تیغن تیز ادر غمزک بنی اولدرمکه
 بی کنه قانم یره دوکمک لکه غمزک یکی
 حسن اچنده عشوکی اتمز گل صد برگ باغ
 قلمز آفاق معطر تا کم اتفاس نسیم
 اول لب و دندانی نظم اتمز نظامی نظمله

***

شولدکلو اچدی ترکس مستک شراب ناز
 کوردم پوزونی پرده زلفکده ای صنم
 روز حساب و روز عتاب اول کون اوله کم
 ای مصحف جمال جمالک کتابک
 یسغمرده فتح باب و ار اسید بن دخی
 بر نازنیه بغلدی کوکلن نظامی کم

***

اولمدی کل یکفک شمع شب افروز هنوز
 جان و دل مصرنی لطیفه عمارت اده کور
 سن جفا بیله غبارم بله صاوردک و بن
 مهر مهرک فلک دله طلوع اتمشدی
 عمرکک ارمدن ایام بهارینه کمال
 بونجه علمیه سنک مکتب عشقکده دکل

عشق یولنده زلیخا بیگی صادق اولنک
 کورمزیدی تخت و یخت و تاج و دولت یوزونی
 ای نظامی جان و دلدن یساد پیما اول یوری

***

پرتو نور تجلی در جمالی پیرنک
 قد و رخسارنه سرو و گل نجه اولور نظیر
 کر چه دال و لام و عین اولور همیشه عین عدل
 نسمع رخسارینه ایرشمز دلا پروانه وار
 لشکر ملک حبش روم ایلینی قلمیش حصار
 شیوه یاقوتی منسوخ اتدی منشمی ازل
 ای نظامی کورمدی اقصای متهددن اثر

***

طلعتک کوکی صبر کوکبه سن مهر و مهک
 سکه بورونق سیما تندن ای شمس فلک
 نوتیا منتتی چکرمز ایسرق صنما
 شکرک اغزنه سیکک لر [گر] اوشردی دهنگ
 یوزک اوستنده قشک لطفنه ایرشمز اگر
 کر کنه صانرسک بوس و کناری صنما
 ای نظامی دلربسک که اوله سن عالمه شاه

***

دلن قسار و صبری ایپ قاره پرچمک
 دور قمرده درده دیوانه کوکلی
 جانا روامدر که کوزک جانه قعد ادب
 کلزار اچنده سنبل و ریجان خجل لولور
 بی قیمت اتدی عنبر سارایی سنبلک
 شول رسمه الدمی صبری کوکلن که قورقرم
 جسور و جفا و درده کوکلن نظامنک

***

کسیک زلفک اوچن یش یرنه قان دو کورم
طخدر زلفنی رخسارته باد سحرین
لب و زلفین صفتن یزسه نظامی صنما

...

دلا بسویولده جهاتدن سکا کفر کورنر
یوزک خیالی گوزمده عجمی اغلرسم
یره کچر اوتنوب هر کجه جمالکدن
شو دکلو اتدی مژک جانه تیر غمزده کم
یوزکده نقش دهانک خیال و هم کلور
همیشه عارض وقتنی صغاتی در ذکرک

...

ارندی قدر وصله روزگار هجر
اینتیه قوولغ ایت چنت دلسک
کساترا هجر از زجرست لیکن
دمیدر لطف و احسان و وفا قل
غمم آن ماهه رورا منع نبود
نظامی روز حسرت بر سر آمد

...

سودم ینه بر ماهی که دوران گوزلی در
بستان جانان گلشنی نک تازه کلی در
سحر یسه نظر قییلی اول دلیر فشان
میل اتمدی کوزم یشنه اول سرو خرامان
بن بند سه رحله بر کز نظر اتمز
صائر بزی یولنده مکر ترک سر اتمز

...

جانی ندرم بن بکه جاتان اله کرسه
جان ویریدم بر کجه عریان اله کرسه

عشق اولن یرده نچه باش کسلور قان دوکلور
صنکه کل خرمنه سنبل و ریخان دوکلور
نافه چین صچلور لعل بدخشان دوکلور

که عاشق اولنه یا صبر یا سفر کورنر
که برج ایهه کلسه قمر مطر کورنر
کنش که حسنله عالمده معتبر کورنر
سهر یرینه همان ناوک سه پر کورنر
کنش قستده بلی ذره اولقدر کورنر
نظامی نظمک انکچون روان و تر کورنر

نلام فییه خشی مطلع الفجر
عبادت ایدنه چنت اولور اچسر
مرا بی زجر آن مه رو بود هجر
لجه بر درد ورنج و محنت و زجر
بلای اسما ترا چون بود هجر
بدر انور التقا من مطلع الفجر

سودای غم عشقی کولکده ازلی در
محبوبم افندیم کم انک اسمی علی در
دهوانه اولدر صچی بندنده دل و جان
محبوبم افندیم کم انک اسمی علی در
بکزر که اکاناله و اهم التر اتمز
محبوبم افندیم کم انک اسمی علی در

دل خسته سته یعنی که درمان اله کرسه
محبوبم افندیم کم انک اسمی علی در

بن قولنه نیچون عجا جور و ستم در
محبوبم افندیم کم انک اسمی علی در

...

ذوقی سوزکک زهره ایرسه شکر ایلر
اوغری نقدر حبسه ایتدن حنر ایلر
شمدی اکه هر جوری که کوکلی دلر ایلر
هم رخت و متاع الور و هم قصد سر ایلر
کورمز نچه کم اهل بصیرت نظر ایلر
بر قلجه فلور جانن و قذن کمر ایلر
کورسک که نگاره دخی اول ایت نلر ایلر

...

نازک خیال بفلر و قصد غریب ادر
یا بیکی کننوزنه رقیبی قریب ادر
تسییحی کننوزنه که صوفی صلیب ادر
بیعیشک ایوسینی طکوزه نصیب ادر
بکزر که ناله سینی عندلیب ادر

...

کورمکه ارمز الی ناله و فریاد ایلر
غیر چون حجه وارن بنده لر آزاد ایلر
محکم اولسون دیوبن طائشه بنیاد ایلر
دانه لردن نته کم کاهی جدا باد ایلر
روحنی عاشق سودازده نک شاد ایلر
کورنه لطفیله بو بیچاره سنی یاد ایلر
هر کشی نک وطنین گننویه بغداد ایلر

...

جوهری اولن قستنده چون اولور کوهر عزیز
چونکی افسار اهلی اتدوکی یوق افسر عزیز

اغیارنه هر دمده ایشی لطف و کرمدر
بر بوسه عطا قلسه نظامی به کرمدر

شوقی یوزکک ذریه دوشسه قمر ایلر
غمزک چو رقیبیه اولم قصد دل اتمز
جان که استردی جورنی تا کندونک اولدی
عقل و دل الوب قومدی غمزک که حرامی
چشمک کبی بر گوشه نشین رند سیه پوش
هر کیسی که قوجوق دلر اول موی میانی
سن صنعه نظامی سکه در جبری رقیبک

بیل بغلیوب که جانمه قصد اول حبیب ادر
اوق بیکی بن عبیدی اوزندن بعید ایدب
ترک ایدب اویسه زلفکه ایمان محض در
یسون رقیب میوه وصلی که روزگار
شولدکلو قلدی اهله زاری نظامی کم

ینه دل مرغی قدیمی وطن یاد ایلر
یار کویننه چون ایردک بنی ترک ایله کوکل
بقعه جوره کوکلدن قودغی یار اساس
بکلرکدن بنی اهمدر ایدن درده دور
کریقوب عالمه خندان اوله اول غنچه لبک
دخی یا نمده نظامی اذن اکمک درمش
شام زلفنده دل اتمز دخی و صغینی که اس

ایشکک توزن عجمی طوتسه چشم تر عزیز
کر طوته بنده ایزک توزن نه فخر ایلر رقیب

ای نظامی اول مستمن قچسه زاهد طک دکل

کوزلر وکه فتنه و انسوب اول قاش اکدر
کوکله جان قاش کوکلکن شکایتلر قلوب
دل شب هجرانده کوپک اتلرینی یاد ایدر
کوزلرم حالینی عرض ایت ای صبا اول شاهه کم
حسن لیلی در ویرن مجتونه لیلادن خیر
چرخه جور اول غمزه غماز خونریز اکدر
آفرین ایلر نظامی کوردوکنجه حسنی

...

هر سحرکه شاه انجم مشرقی مسکن طوتر
آتش رخساره صلشم مشک خالتدن بخور
یوزکه کوز دکمکچون مقلر ای جان جمله سن
یاشم آقدوغینه نیچون لطف یا قهر ایلمز
انستر سرمست اکر کوترسه هجرانک یوکن
خدای دورنده نظامی طوتوغی کوبین مقام

...

هر سحر که که صبا طرف کلساتدن اسر
روز نوروز و شب قسری بسو اراده کورر
نچه بر پرده ده پنهان اده سن طلعتکی
دلکی لذتله شکره نسبت ادنک
زلفی یوزینه بش اور دوغنی دل کوردی ددی
عمرک لوقلاری قچن جانمه لوغرایه دیو
مرحم لطفله اول العسل مدلوا لر ایدر

...

کوکلی عاشقلرک اول زلف عنبر رنگ الور

نیلسون خفاش در خورشید تاباندان قچر

شوخ و فتان مردم سرمسته صاواش اکدر
کورنجه بی عقل در کم اوغریه طاش اکدر
یا لکزلق خستیه غربتده یولدش اکدر
حالی سقارک سلطاننه فراش اکدر
نقش دلکش معرفت اهلینه نقاش اکدر
دهره قهر اول چشم کافر کیش قلاش اکدر
صورت موزون نظر اهلینه سبابش اکدر

اهل نایک یادنه جام می روشن طوتر
زنکی زلف سیاهی لوستنه دامن طوتر
مردم چشم انده بونجه کم سوزن طوتر
چون منجم خیر و شری جمله انجمن طوتر
زلف و خالک بیکی کافر جتی مسکن طوتر
بسوکه گل وقتنده بلبل گلشنی مسکن طوتر

جان دماغینه ایسر نکهت جاتاندن الر
هر کم لول طره رخسار دلارایه ایسر
یوزک ایینه نظر اتسه نه ضر اهل نظر
لولسون ای ترک پریوش دلی اغزنده شکر
کوزک لول هندی بد مذهبی کم اوده طبر
بو نظامی کوزدر اتجه که جاتینه کچر
نته کم غم زده لر سینه سن لول غمزه دلر

چاتی بی دلترین لول چشم شوخ و شنک الور

یارنمدر دیدوکیچون کوکلی زنگار غم
زهره قاتون وکنش دف دپردر آهنکچون
لطف خدکدن شکست ایینه چینی بولور
کوکلن الم دیسو لب ورمه رقیبک اغزنه
دل که قانه بونور سینمه یوزک شولکه
برده صقر چونکه یوق بر ذره پیری حفظچون

بکایار اتدی درد و محتتی یار
ندن بی مهر سن درسم ایسر خشم
اتنمز محنت هجره رقیبک
صچوکک عنبر سارا غلامی
ددم ایباغکه دوشمک اولامی
یوزوکه کلدی کس زلفک اوجینی
نظامی چشم و زلفک یاد ادیجک

هر سینده کم مهر و محبت اثری وار
عشق اهلی سپر تیرنه یارک جکر ایلر
نرکس نجه سی کوزلرکه اوپکنه ای دوست
هر حلقده مشکین صچکک ذکرن ادرلر
عالمده زهی طالع فرخنده انک کم
ای دز گران ماهه کوزمدن کذر اتمه
منع اتمه نظامی رخ و زلفک کوزدرسه

زلفکی یاد صبا دپردک جان دوکلور
انندن اهمی اغلر یکسک دورنده
کولجک غنچه لبک غنچه شادی اچلور
دوکلورسه نه عجب هول قیامتده نجوم

طوتسه اولمایه عجب کایینه تمدک رنگ الور
هر قچن لول مه لقا مطرب ایینه جنک الور
نقش حسنکدن خجالت نسخه ارزنک الور
کم ویرر یاقوتی و بی قدر و قیمت سنگ الور
کان اجنده لعله بکزر کم کنشدن رنگ الور
بونجه دلرکم نظامی اول دهان تنک الور

بکایار اتدوکینی اتمز اغیار
بکایاسلم نندن خشم ایلر اول یار
عذاب حشره کافر ایلر انکار
کوزوکه نرکس شهلا پرستار
تامل اتدی بر دم دیدی دشوار
کزرکدر دینه کلدی قطع زنار
اولور کند و پریشان کوکلی بیچار

خوش ناله شبکیرله اه سحری وار
کلسون بسو میدانه کسک کم جکر وار
کوزمز می کوزک فتنه سن آخر بصری وار
هر کوشه ده فتان کوزکک فتنه لری وار
بسر سنجلین یوزی کون النسی قمری وار
دریسا سفرینگ چو بلورسن خطری وار
کم دور تسلسله حکیمک نظری وار

سوزه کلدکجه لبک چشمه حیوان دوکلور
موسم کلدده چو ییل دیرنه باران دوکلور
کلجک گل یکفکدن گل خندان دوکلور
چون کوزم یاشی فراکده فروان دوکلور

بینه دل بلبلی بشلادی سفان ایلمکه
نفس باد صبا غالیه سا اولدی مکر
کدسر محنت و اندوه و غم و درد و عنا
شب فرقت کچسر محنت هجران کدسر
نیچه بر سعی ادبسن وصلکه ایرشمکچون
سن نگاریله نظامی بکی عالیده دخی

دل که هجرانکه غسته و درمانده یتور
کنج قلبیده وطن طوتدی خیال دهنک
افربین خال سیهکار جفا پیشکه کم
شویه مجروح درر غمزک اولقتن که گوکل
دل صچوکه اروین داخی قرار اتدوکی بو
عارضک لوزره یتور طوزه زلف سیهک
وصلتک نپورنه ایرشمدکی حسرتنه

برقعکدن جان و دل مهون غمام غم طوتر
وه نه ظالمدر قشک کم گوتر بر بی اجتاب
کوزمه طوش اولجق یوزی حیدان در دوکر
کوزلیدن دال زلفکله دهاتک میمنی
کوردونکجه بن ضعیفی ساکه قدح ایلر رقیب
زلف کافر کیتی کم دوشمش لب جان بخشنه
خلفه ال بپیر ایذب طوتدی جمالک عالمی
وصلتی عیدینه ایرم دیوسون عیسی دمک
اغزتین لطفینی یاد اتسه نظامی شاد اولور

شول پری پیکر که دل زلف پریشاننده در
سلسلیک لطفی و اب حیاتک لذتی

مکر اول سروکل اتدام سعینر کلسر
اوسچی نفاقه تر زلفی معنیر کلسر
یرنه راحت و نسادی و صفالر کلسر
صیح وصل ایرشر و منهر منور کلسر
دم فطرته نغم اولدی مقدر کلسر
صنما صنمه که بر بی دل و دبیر کلسر

درده همدم اولب حسرت و درماند یتور
بلدی کم کنج نهان کوشه ویرانده یتور
برک نسرین دوشنوب صحن کلسانده یتور
قائه مستغرق اولوب فهم ادهمز قنده یتور
کجه هر قنده کم ایرسره غریب انده یتور
صن بلال حبشی روضه رضوانده یتور
بسو نظامی صنما اتش هجرانده یتور

پرده دن چق کم جمالک عالمی خرم طوتر
اولقدر بار نظلم کم بلینی خم طوتر
کورنجه نازکدر اول یوز کم بولقدن لم طوتر
صوفی آشفته و شیدایی هر دم دم طوتر
ایت سوکک کوردکجه قاچن اغزلی اپسم طوتر
صنکه سلطان حبشدر اده جام جم طوتر
طغرو درلر اتفایله کشی عالم طوتر
یللر اولمشدر که کولکم روزه مریم طوتر
کور نه ایله در که گوکلن یوق یره خرم طوتر

ایته حسن و ملاحات اول پری شاننده در
کولرک خاصیتی لعل در اللشاننده در

عنبرین خالک لب لعلکده ای سیمین بدن
جسته گرمز نکارا چونکه کافر زلفکک
کوهری ایلر حجل یاقوتی ایلر شرمسار
زلفنک چوگانه باشینی طوب اتمک کرک
(.....) شاها نظامی

ایفک اتنه هر کم یوزلی خاک ایلر
درجه بولموندن دهنک سزته راه
لب و دندانکه بقدقجه کدر غصه و غم
زلفکک تابینی منع اتدوکی آب دهنک
طوتین اده کوزم مردمی جاروب مزه
زاهد اول طره رخساری نظامی نه بلور

خطک اول پیروزه در کم لعل ناب اوستنده در
یوزک اوستنده وطن طوتسه کوزک اولمز عجب
چشم کریانمن ای دبیر خیالی قذکک
قامتم اول داله دونمشدر که درد اتنده در
خاک اول ای دل بر تو حسندن استرنک نصیب
زلف و ایروکی کورنلر دیر هزاران افرین
ای نظامی وصله شاد اولما و هجرانه ملول

طولشوب دل زلفکه چاه زنخداندن فجر
کورسه یوزک مصحفن زاهد قرار اتمز کدر
عقل گوی عشقندن نیچون فجر دیدم ددی
کوی یاره طعن دشمندن فچن وارر فچن
تیغ اولب کیلور کنش سنیکله جنک حسنه لیک
اول لب و خذیله قجسه اشک و اهدمن نه طک

داغ حسرت در که بن دلخسته نگ جاننده در
بس نه یوزدن مسکنی جنت کلساننده در
لول لطافت کم آنک لعلیه دنداندنده در
هر کشی کاول شهسوارک عشقی میداندنده در
جاننی ظلمیله الی قصدی ایماننده در

کن کبی کنوویی تاج سر افلاک ایلر
غنچه دلتک اولین یاقسنی چاک ایلر
در و یاقوته نظر جاننی فرحناک ایلر
بوکه بی طاقت و زور افعی تر یاک ایلر
غیردن کوزلرمک حجره سنی پاک ایلر
کجه دن کوندوزی اعمی فچن ادراک ایلر

ایلرک اول لعل کم در خوشاب اوستنده در
منزل مزیح درلر که افتاب اوستنده در
بر نهال تازه در کم جوی آب اوستنده در
کوزلرم اول عینه بکزر کم عذاب اوستنده در
که افتابک تابه منزل تراب اوستنده در
شول مضبر چتره کم مشکین طناب اوستنده در
کایناتک حالی چونکم انقلاب اوستنده در

ریسمان بولن کیتی البتده زنداندن فجر
غالباً شیطاندر اول کافر که قراندان فجر
روستایه شهر اچی زندان کلور الدن فجر
کعبیه ارمز شو کم خار مغیلاندن فجر
فورقوسندن دتر اندامی میداندان فجر
کده کم وار شمع و شکر باد و باراندن فجر

قیویکی قویوب اکر کعبه قاپوسینه وارم
نظرده عارضکی بولمیوب صویه بقرم
نظامیه یوزک اچسک خراب و بیخود اولور

لذتسی روح روانک لعل در پوشونده در
کوشه سنده ماهک ایلم خوشه پروینه طعن
چونکه هر شی دن تجلی سنسن ای دلبرایدن
خضر در کانک مقامی در لب اب حیات
لشتری محرابی کورسه براغر دیده دن
طوره رخسارنه باقب تماشا انیت کواکل
قولنده اولسون ای دلبر نظامی بندی کم

نکارا سن سز لولن دم نه دم در
بویک طویس لیکبر اب کور:
کواکل زلف و دهانک دال و میمین
قشنگ محرابینه کور سجده اتمز
مسلسل صاچی دلودی زره لر
عجمی یار بستنن عار ادرسه
ایبق بمشش که قانم دوکه دلبر
نظامی نظمکی اغزیله ختم ایت

نعمه نعمه دوشر خجلت و شرم ایبه دوشر
هرکه لیلی صچک آشفته سی در نامه صفت
نچه کم غمزله لرک قاتمی دوکمک دلیه
دشدرک عکسی قچنکم دوشه کلکون لیکه
اشیان سر زلفکده چو کوردی ذفنک
هر نه زاهدکه لبالب لبی جامینی کورر

حرم حمامه لری اولور نجه کم کم ادر
کمک که انه صو کرمیه تیغم ادر
کنش طلوع ادجک ذره کندوزن کم ادر

فتتسی آخر زمانک چشم مدهوشنده در
کوشواریدر که دلدارک بنا کوشنده در
قنده کم بقسم جمالک کوزلرم طوشنده در
خط سبزی کم نگارک چشمه نوشنده در
زاهد اول سجاده پشمینی کم دوشنده در
رومی روزی کم هندوی شب اغوشنده در
یارشر سیمین بدن دلبرلرک کوشنده در

دم درد و غم و وقت ندم در
اوزک حوری یوزک باغ لرم دیر
قچنکم کورسه ایدر دم بو دم در
هلالک قدی نیچون بویله خم در
معنیر زلفی عباسی علم در
که بن غایت حقیر اول محترم در
به حمد الله ینه دم در ندم در
که قامو نسنه نک صوکی عدم در

چون یوزک شعشعه سی طاق معلایه دوشر
پوست پوش اولور و مجنون کی صحرایه دوشر
زلفک ایماغه دوشب کوزلرک آرایه دوشر
بکزر اول زالیه کم لاله حمرایه دوشر
دخی دل مرغی لچن بیضه بیضایه دوشر
ذرد بی تردی قویوب صافی، صهبایه دوشر

ارمی وصله نظامی ددم اسان ارمی

یوزکه اهل نظر جنت اعلی ددلر
زاهدک یوزکه بقمادوغی ایشد جک
کور دولر بینی محلکده ملالت اهلی
دایه لر مهد ملاحظده یوزکه بقجق
اهل معنی کورجک صورتک آینه سنی
خلق ارتق یا نه جنتده جهنمدن اکر
ای نظامی کورجک نظمکی ارباب نظر

داغ غمک که مهر و محبت نشاندر
قدک قیامه کلسه فراقک دوشر دله
عشقک نشانه سن بکه هر کم صوره درم
قذم مقوس اوللی مهرکله جان و دل
شاد اول نظامی ساکه ایتم دیدوکینه یار

شول ای یوزک که شمع کن مکاندر
اله جان ورمکیله کورسه وصلک
یرایشر کرپیک قاشک کوزکله
دهانک یوقلفی قطعی دکاندر
دهانکله بیلک سزینه واقف
نه خوش طاووس اولور زلفک نکارا
قشک سرنامه حسن و ملاحظ
سنگ یر بحر در عشقیک که جانا
قره طبرقجه قدرک یوق نظامی

مژده ای خاطر پزمرده که دلبر کلیر

ددی بدر ایبه ایرم دیرسه بد رایه دوشر

چونکه پرتو اتوار تجلی درلر
پرتو شمسی ندر دیده اعمی ددلر
ای نه بولمش بونی اهل محلی ددلر
خلق عالم قویبو طفله طفیلی ددلر
حق بلور نه اوله بو صورتی معنی ددلر
سکه فی الجمله مشابه اوله حورا ددلر
یارشر ساکه مرید اولمغه شیخی ددلر

سیمنده صقلم که سعادت نشاندر
زیرا قیام فتنه قیامت نشاندر
بشده بلا و دلده ندامت نشاندر
اماج غمده تیر ملامت نشاندر
چون حرمت اهل ذلتی دولت نشاندر

اکسی ای در که کوزمدن نهاندر
نه قز اوجز دکاندر رایکاندر
که بو تیر و کمان اول ترکماندر
اراده سوز دخی وار در کماندر
خدای بی نشان غیب داندر
که منزلکاهی طرف کاستاندر
کوزک سر فتنه آخر زماندیر
انک کمتر حبابی اسماندیر
اگر چه سوزلرک اب رواندیر

جان سرایینه امیر اولمغه سرور کلیر

دانه خال سیاهی یار کیندم کونمک
قورقورم اولرمیه عهد اتدوکندن بینی کم
مرشد اولمز مصحف حسنگ روان اتمزسه شیخ
مه نه لاف ایلسنکله خوان ایچینده کم
بینی کوز دو کجه سنکله مهر ایذب نیلر رقیب
خانقاه ایچینده اتسک استین افشان سماع
تیز ادر شیرین لبوکه شیخ دندنان طمع
کوکلی یقمه نظایتیک که پاهلمز دخی

***

ساجدی کافر اوزره عنبر کاکل مشکین دوست
اور تعیندی ظلمت کفر ایله ایمان نورنی
اندی اطرافسی منور چهرة کسلگون یار
ایرئردی ای کویک سر رسته مقصوده ال
چقسه زلفی کیبی بانندن عجب اولمایه کم
زلفیبله چقدونغیچون باشه علم فتنه ده
منتها قذینک اوستده نظامی طفرسی

***

قلالی ساقی بزم ازل صلاهی قدح
صدای چنگ و شراب صفایی خوش کورلم
رقیب یوزنی کورمک شراب لعلکچون
جمال ساقیبله رونق و صفا بوللی
جهان دلر که قدح طوته بزم عشقده
صفا بولالی شراب یبله طاعتک بلام
نظامی غمزه کله لبلروکی جزر ادچک

***

ددک اتمایم ایرق ساکه بیچاد
چوکسکدک باشنی سرغ اسیرک

اولره یسنردی غمدن خرمن جانی درست
بولمزم عالمده بر عهدی و پیمانی درست
کم امام ایلسر اتی بلمز چو قرانی درست
قاپو قومز کز مدک بولنجه بر نانی درست
جان ویررکن کافرین خود اولمز ایمانی درست
لسلمیه برخرقه اهلینگ کر بیانی درست
کرچه کم بردانه یوق اغزنده دندانی درست
شیشه کم لوشندی کمدر ایلین اتی درست

توتدی جهان ملکن سراسر کاکل مشکین دوست
کر دکلمشسیدی کافر کاکل مشکین دوست
قلدی افسالی معطر کاکل مشکین دوست
اولسه ال ورمک میشر کاکل مشکین دوست
بسوینمه صالتمق استر کاکل مشکین دوست
اولدی ملک حسنه سرور کاکل مشکین دوست
سدره طاوسینه بکزر کاکل مشکین دوست

کویک ادر هوس جام جانفزای قدح
صدای صدای نغم در صفا صفای قدح
عجبمتر که جهنم اولنور سزای قدح
مکذر ایلدی جام جهان نهای قدح
که ایلدی شفق باده کیبی ای قدح
که جانلر اینه سینه ویرر جلای قدح
دعای سیفی اولقور گاه که دعای قدح

مبارک اولدی اتدک اتدک لژاد
کمرگسه چرسن ایغاشنی صیاد

نه اضی خسروک اچیدوغندن
رقیبیک بن طوررکن دوکمه قانون
پیری لر پیری درلر چشمه اولور
نه یولدر عشقکک یولی که انده
جهانک شادبسی کرمز کوزینه
نظامی ادکی صابونکی ترک ایت

***

هر نسیم جانفزا کاول زلف پرچین دن چقر
سو کمکیله چقمدی دلدن خیالی زلفکک
یاری بندن یارانک چقمز خیالی سینه دن
چون یوزک دین در نوله زولفوکه کافر دیرسم
دیده دن چقسه لب و دندانی یارک هجرله
راه وصلن اکدی عاشق قعدی لعلندن جواب
ای نظامی اومه یارک چین زلفندن خلاص

***

کون یوزک کورمیلدن که کونم دن کی در
روز و شب زلف و رخک فکری انیسیم اوللی
شادمانم که فراقک بکه مخصوص دکل
سن زر و سیمله صید اولدوغکی ایشدهلی
یاندورب یاشمی دوکسه نه عجب زلف و رخک
کتسه کوزمدن اولور کوزمه عالم فرکو
ای نظامی لبی اوستند کی خال اول صنمک

***

تبشیمله لکارم که قتل مردم ادر
رقیب حاله نیچون ترخم ایلمیه
ببلا و محنت و درد و غمیه عیش ادرم
یوزکده زلفکی کوردی و دیدی خسته کویک

چو شیرین جاننن ایرو دوندی فرهاد
بسنی اولدورب اتسمه دشمنی شاد
کوزمدن کتسه بر دم ای پیری زاد
غمم و درد و بلا و غممه در زاد
اوللندن کویکلمز غمبیله معتاد
جهان ایچنده سن داخی قوبیراد

شرمسار ایدر قخوسی مشک کی چین دن چقر
کرچه درلر یخشی سوزیله یلان ایندن چقر
دینی یوق کافر دکندر دوزخ ایچیندن چقر
کافر اولور شیهه سزول کسه کم دیندن چقر
لعل و دزی عالمک چشم جهان بین دن چقر
یعنی دیر عاشق بو یولده جان شیرین دن چقر
کم کوربدر پشه کم چنک شاهین دن چقر

بکه بریلجه کلور کرچه سکا دون کی در
نه کجم کیچه بکزر نه کونم کون کی در
که دمشلر قره کون ایله دوکون کی در
کوزلرم کومشه دوندی بوزم اتون کی در
که بری آتشه بکزربری دوتون کی در
اولکه اتی ایه بکزر یکفی کون کی در
غمه دن عاشقی جانندغی دوکون کی در

اکر بونی دخی اولر دسم تبشم ادر
که کورسه حالنی کافر دخی ترخم ادر
کعک که بو قدر اسبابی وار تنم ادر
نه سایه در بو که مهر اوسته تقدم ادر

رویت بیدید گفست نظامی ز مه بهست

***

رویت نمدیده بسود از آنت نمدید رو

ای ماه رخت پرتو اتوار الهی
 آنها که برین روی ترا وصف
 آن روز بمن بسود دو مهر از رخ و زلفت
 کویند شب قدر بسالی بسود انا
 در دور جمالت بنظامی شب هجران

***

تار سنبل بر گل رویت نقاب افتاده است
 حال چنان از دیدن رخسار او چون دید گفست
 کفتمش زلفت ز عارض از چه رو دامن کشد
 خال آن لب نقطه مشکست بر یاقوت ناب
 تا خطت سجاده بر آب روان افکنده است
 کفتمش زلف سیاهت نافه مشک خطاست
 مردم چشم نظامی در میان سیل خون

***

جان و دل در سن مه بدرک مکاتی دایما
 وعده سینه هجرکک غایتده جان ایلتور حسد
 دل خم زلفکد وصل استر، نچون اولمز قبول
 شسفتت اتدوکندن اجر ساغر و صبهانی
 اغزگی لوپسم ددوکمه سوررسن لهلکی

***

عاشقک بویننه قول صلحق کهنلر (گنه) دیرسنگ
 کرد (گرد) راهک کر ایره فردوسه حوریلر دیه
 لیلرک اوستده دوشمش کوزلرک غایتده خوب
 باقشنگک بامان قومشدر در نظامی ادبی

***

۱۱۲

دیوان نظامی... اسمعی یازی

اندی سهل فنا عمر دبارینی خراب
 فتح باب حرم عشق ز صیخانه طلب
 عیش ایت ای عاشق شیدا که بهار یله بنه
 کولکی بنجلین بربته ویرکم دیلر
 سرو نازی که ز رخساره لوروز شود
 از غمش آنچه بجان من دلسوخته است
 بکه سندن غم و اندوه و بلا اولدی نصیب
 محنت هجره نظامی نچه بر ایلله صبر
 کنج سودای تو در کنج دلم منعکس است

***

نچه فریاد اتمسون درد یله مسکین عندلیب
 روضه جنت جمالک گلشنندن بر ورق
 یوزکی کم کورسه ایدر اصلا اهل الصلوت
 سنبلک طرفنده رخسارک بنفشه اتنده کل
 غنچیک لطفندن آگاه اولمین بشن الغیب
 دصیدم کویکده اه اتسم تمجب اتمه کم
 سرچ خبیردن عوض در زلفک ای کافر نژاد
 ای نظامی جرعه لر دایم نصیب خاک اولور

***

قائم دوکرسه غمزه لرک ای پری صفت
 غمزرک کلورسه قصیده اهلا و مرحبا
 بن قلدی غارت اتمدکی کوزلرک یقین
 ایسرمز بساط قریه کولک کسمه سعلیه
 الفلاکه ایسردی آهسی نظامینک ای عجب

***

خط ریحان کم طولنمشدر گلستانی درست

خُلر من العیش نصیباً من الغم نصاب
 زحمت الله لمن علمنی فتح الباب
 زمن الزؤمة كالجنته بالوزو طاب
 بشر الله لمن اعتشقه حُسن ماب
 لو تجلن لك فسی الظلمة من غیر حجاب
 لو وضعتنا آثراً بمنه علی العشر لذاب
 فسمتی منك بئلاً و غثاء و غثاء و عذاب
 ساداتی اخترق القلب بشوق الاصحاب
 مسکن الکسز و ماواه خراب و یسباب

کیسه کورمز چون حیینه رفییدن قریب
 اتش دوزخ فرالک سوزشندن بر لهیب
 زلفکه کم بقه ایدر الصلیب اهل الصلیب
 غنچیک اوزره ز نخداتک ترنج اوستده سیب
 لیلرین وصفنده سرکردان اولن نعم التیب
 گلستان ایچنده اولمز ناله بلبل غریب
 چاه بلدن بدل در چشمک ای جادو فریب
 خاک راه اول جرعه وصلندن ایستریک نصیب

شیرین لیکدن ایله معین اکا دیت
 لعلک اچرسه فانی مسحا و عافیت
 کورنیچه فاره چولده قودی بنی عافیت
 دولت انک که طامی ایلر معاونت
 نیچون اتمز اول مه غورثید منزلت

هاله درکم دور اوبدر ماه تابانی درست

رفت منصور و کفت بر سردار
هر که شد از خودی خود فانی
نرود چون ملک بمنزل سک
یار را در کنار کسی گیری
ای نظامی حجاب اه تووی

...

ای بسبازار غمت هر دل بسودای دگر
دلبر در دور چشمانت که عین فته‌اند
زاهد ما و سرزلفش تو و دلق سیاه
زهد ورزیدن مرا زبید که دارم بهیری
صوت صحامات صدای قم باذنی می‌دهد
کر مثال خویش می‌خواهی نگر در آینه
ای نظامی کشور جانرا نظام از نظم توست

...

چشم و زلف و غمزه و ایرو چو خوبان دگر
هم نماند با قذ و رخسارت اندر لطف حسن
هر که چون کاکل بخورشید جینت سر نهد
آب دارد در لطافت با لبات نسبتی
رحم اور بر نظامی ای بت پیمان شکن

...

انرا که چون تو شوخ جفا خوست دلبرش
هندوی دیده اینده دار جمال توست
گفتم بتا که این هم آزار چیست گفت
عکس لبش بدیده من دید و شد ملول
چون بسند کان سخاک درش روی می‌نهد
نمردم بو صف آن لب و دندان عروسیست
چون اشک در ره تو نظامی زسر گذشت

...

لیس فی الذار غمیرنا دی‌نار
از زبان وی او کنند کفتار
تو بیرون ای تا در آید یار
تا نگیری تو از میانه کنار
سعی کن پرده از میان بردار

وی ز سودای تو هر کس را تمنای دگر
نیست جز سودای ایرویت مرا رای دگر
هر کسی را در ازل دادند سودای دگر
خرقه در جای دگر سجاده در جای دگر
زآنکه هر زخمی از او باشد مسیحای دگر
زآنکه حسنت را نمی‌بینیم همتای دگر
نیست دارالملک دل را چون تو دارای دگر

...

این همه داری و داری کاکل مشکین پسر
ماه اگر پوشد قبا و سرو اگر بندد کمر
هچو زلفت میشود آشفته در دور قمر
زان چو بیند آب را از شرم بکدا زدشکر
چون ندارد در جهان غیر از تو غمخوار دگر

...

کر خون شود زغضه عجب نیست دل برش
زانت نشانه در کف و آینه در برش
بنا بمن بتی که نبودست ارزش
چون خواجة باب در افتاده شکرش
سلطان جبار بالمش اقلیم خاورش
کز لعل ناب و دز خوشابست زبورش
باکس نگفت (انچه) گذشتت بر سرش

...

شد عمر در کشاد معنای آن دهان
ببایت بدیده سودن و سودی رسادت
بی زلف و قذ و ایروی او دورم از حیات
چشم و دهان و ایروی آن شوخم آرزوست
زلف کز تو لام صفت در درون قلب
جاناز جسم خسته روانم روان شود
انسیست در جمال جمیلش نظامیا

...

که که پسر کوچه زندان کذری کن
در لیل قمر بنا چهره و از شرم
در ظلمت غم مانده‌ام ای شمع هدایت
دل وصل تو می‌جوید و جان می‌کند آمین
گر بی گنهی می‌طلبی از بی کشتن
هر چند که در برج شرف کوکب حسنی
خواهی که رسی بر فلک وصل نظامی

...

ای نقش بند چین خجل از روی رنگامیز تو
گفتم که نام خویش را خواهم سک گویت کنم
دشنام ما پیوسته با دشنام دشمن می‌دهی
آواز بلبل در چمن از ناله شهبای من
عمر نظامی ای صنم در انتظار وصل تو

...

در دور چشممتم ای صنم افستاب رو
دیوانه از چه کشت و بدشت ختن فتاد
ای بساد آروزی من از زلف او مپرس
ای دل غمش بخور که بنوشی شراب وصل
در جست وجوی سر و قد دلفریب تو

اری بروز کار شود مرد خرده دان
دارد مگرا زیان و ندارد ترا زیان
بودن چون زنده بی سبب جان نمی‌توان
وان کیست کو طلب نکند عمر بی کران
سرورند تو همچو الف در میان جان
گاهی که بگذری ز برمن روان روان
که ادراک عقل پس نبرد در بیان آن

...

بهر حال دل سوخته کانت نظری کن
در پرده نهران ماه فلک را و پری کن
از پرده بیرون ای و بمن راهبری کن
ای ویس پری چهره برآمین نظری کن
بهر زمرة ارباب بلا هم خبری کن
از اه سماسای غریبان کذری کن
چون ناله باه سحری هم سفری کن

...

وی غرقه جان در خون دل از صلح جنک‌امیز تو
کفتا که بیزاریم ما از نام تنک‌امیز تو
تا کی بسوزد جان از این شهد شرنک‌امیز تو
صد پاره گل را پیراهن از روی رنگ‌امیز تو
آخر شد و آخر نشد عهد درنک‌امیز تو

...

چندان کریست دیده که شستیم دست از لو
کر مشک بو نبرد از آن زلف مشکبو
پیش من از زو که همین است آرزو
زیرا خدای گفت گلو اتم و اثر بوا
کوکو زنان چو فاخته کردیم کوکبو

نه من از حلقه تقویٰ پیر افتادم بس
 پدرم نیز بهشت ابد از دست بهشت
 زان می ناب گزو پخته شود هر خامی
 دم آخر بنظامی بنما انعامی
 کین بگفتست کهی صافی درد انشامی
 حافظا از روز اجل گر بگف آری جامی
 یکسر از گوی خرابات بر نردت به بهشت

***

دهنت حلقه، پر در و لبت مرجانست
 همچو خط تو که در دور مه تابانست
 بر دلم رشته جان بند و جهان زندانست
 تا بدانند که خوبی صفت انسانست
 دل سودا زده آشفته و سرگردانست
 این همه داغ بلایی که مرا بر جانست
 دایما وصف لب لعل تو گوید زانست

عارضت صفحه کلبرک و خطت ریحانست
 تا باین وقت کس از دور زحل خط ننوشت
 تا ند از دیده من زلف و زرخدان تو دور
 ای پری چهره رخ خود بهملایک بنما
 چون سر زلف دلاویز تو در دور قمر
 از غم خال لب و لاله رخسار تو است
 کانه نظم نظامی ز چه شیرین باشد

***

چون شادی که محنت و اندوهش از پی است
 دل سوخت زانتظار بگو وقت آن کی است
 دایم کشاده چشم و میان بسته چو نی است
 مجنون بان جان حی است که لیلی بان حی است
 با کام جان رسیده ز لعل لبت می است
 یا خود ز شرم آنکه رخت غرقه در خوی است
 کین لاشه پیش اهل حقیقت چو لاشی است
 کار من با غم تو سوختن و ساختن است
 حب مشکست که در خاتم جزع یمن است
 هر چه در باغ لاله و سرو و سمنست
 دانه خال تو کانداز ته چاه زقنست

دلبر بگشت رفت و رقیب از پی رست
 کویم نهند داغ مننت گفتمی وقت داغ
 در راه جان کسی بقامی رسد که لو
 زانست زنده دل که توش هم قبیله
 روی مراد دیده ز رخسارت اینته
 از شبنم شب نم رخسار گل چنین
 تن چیست بهر دوست نظامی ز جان گذر
 تا خورد در سرو دل در برو جان در بدنست
 دانه خال سیه بر لب تو دانی چیست
 بشفای رخ و قند و بر سیمین تو باد
 جو جوم داد چو که خرمن هستی بر باد

دال و لامسی که نظامی در زلفش پیداست
 می نماید که رخس در دل مسکین منمت

***

تا بر کلت ز سنبل و مشکین نقاب شد
 عکس رخ و جبین تو بر آسمان افتاد
 این عیش عذب بود بان قامت الف
 هر زاهدی که آن رخ و لب دید هر زمان
 دی وصف عارض تو مرا بر زبان گذشت
 چشمت که شاه ملک حبش بود بر سرش
 ای کنج حسن و خلق کجایی که از نعمت

***

سالاها سرو سهری قامت بالا بکشد
 دلت ار میل کند جانب کاکل چه عجب
 خلق در دور رخت طالب دیدار تو آند
 ای بستی سر که در افتد بقدمها از دوش
 قدرت آن زلف شناسد که بهر جا که روی
 دل من کر طلید بوسه از آن لب چه عجب
 کومکش خاک رخت زاهد افسرده بچشم
 دود دل کر رسد از چهره با شکم چه عجب
 مور هر جا که رود دانه کشد، وین عجیبت

***

جان ندارد در جهان هر کس که بی جانان بود
 من ملک میخوانم او را زانکه از نسل بشر
 این دل سرگشته شیدا از شکنج زلف لوست
 هر که را با مهر رویش در میان آید حجاب
 آنکه آن گویند مردم این زمان اندر جهان
 هر که جان و دل بزلف و عارضت پیوست و گشت

***

آنکه هر جانش بجان دارد مرا جان آن بود
 نام این سان هر که انسان خواند او حیوان بود
 حال گوی آشفته دایم از خم چوکان بود
 جز سیه رویی نیند کرمه تابان بود
 غمیر لو من کس نمی بینم که او را آن بود
 چون نظامی روز و شب حیران و سرگردان بود

قندیل قرشوکه بسو غزندن اصلندوغن
الکندن الدی دنسه یکاغک خطامی نور
زاهد جمال طلعتکی کورمک ایستمز
باشنده اوغری بیکی مدام اود یتر شها
یفسک نظامینی نه عجب جورک اودله

***

ای نهمن تن بیکندر در خدیور روزگار
سرعتیه یله بیک یل یل کیی فلک فلک
شهریار شهر رفعت آصف جم مرتبت
ای مخند حلم و حیدر علم عتر معدلت
تیغ سرق آساکله عالی جنابکوصفی در
اوندلدی ختم اولکدن سنده جوديله هنر
نعل پای اسبکه بگزتمهسه اوزون هلال
قوللوقیکله سلیمان اولمفی عرض اتسلر
سده باب سیلک مسکن ارباب فضل
لنکر دشمن ندکلر چوغیسه یلدنر کیی
نیچه کم ارباب جهلک نیکنخواهی در فلک
محت و رنجیله عز و بختله اولسون مدام

***

خسرو و ملک مرورت داور عالم پناه
قلعه جاهکده کمتر پاسبان کیوا ندر
نسبت اتمش سهوله لطفک نسیمینه اوزن
خنک کردون کرده سیاره ونی سیر ایلسک
اولمسی تشویش فرعون حوادندن امین
شهر یازا قندی لطفک قندنه چون خاص و عام
نیچه کم فرانس چاپک شیوه لیل و نهار
دولت و اقبال و عز و موسکیله هر زمان

کوردی حسدن لو دله یقندی جگر چراغ
زیبرالمر همیشه کنشدن یقنر چراغ
چون بی بصر در سینمی بی بصر چراغ
نور و ضیا یوزکنن لوغرلر مکر چراغ
پروانه سینی اوده یقنر چونکه هر چراغ

وی مویید یسد مظفر فر امیر کامکار
بولمیه جاه و جلالک بحر نه حد و کنار
افستاب اوج دولت سایه پروردگار
وی حسن خلق و حسین اخلاق و نور کردگار
لافتی الی لاسیف الا ذوالفقار
حاتم و بهرام زال و رستم و اسفندیار
لوملز ایدی گوشه گوش فلکده کوشوار
عاقل اولدر کم سنک قوللوعک ایده اختیار
صفه صف نسالک منزل صدر کبار
افستاب طلعتک کوردکده اولور تار و مار
نیچه کم اصحاب علمک دشمنی در روزگار
نیک خواهک تاجدار و کینه خواهک تاجی دار

افستاب اوج دولت سایه لطف الیه
خوان اقبالکده کمتر قرص قرص مهر و ماه
اول کناهیچون قلوبر باد سحرکه هر کون اه
دولت و بخت و شرف اولر اوککجه پیک راه
هر کمه کم فرعونک اولمسی پشت و پناه
نولهبز قوللاره هم لطف ایلریسک گاه گاه
که دوشایه فرس عنبرکه طوته چتر سیاه
صحن تخت و بخت چتر خیره اول سن پادشاه

ساکه دشمن اولسون لباسی دایما تنده تصحیفی قبا باشنده مغلوبی کلاه

***

چونکی دهقان ازل کشت روانها را کشت
چرخه کردان قضا رشته جانها را رشت
خاک من دست ارادت بی ناپ سرشت
عیب رندان مکن ای زاهد پاکیزه سرشت
که گناه دکری بر تو نخواهند نوشت
رقم زرق و ریا از ورق دل بتراش
پیش حق جرم نهادن به بود از طاعت فاش
خاطر هیچ کسی را بعلامت مخراش
من اگر نیکنم اگر بد تو برو خود را باش
هر کسی آن درود عاقبت کار که کشت
گرچه در کار کنه نیست مرا هیچ بدل
همچو من نیست (.....) محل
دارم امید به دارای جهان عزوجل
تا امیدم مکن از سابقه روز ازل
تو چه دانی که پس پرده که خوبست و که زشت
در همه دیر مغان نیست چو من باده پرست
زانکه من مست خراب امدم از عهد الست
چون جز او نیست در آفاق جهان هر چه هست
همه کس طالب یارند چه هشیار و چه مست
همه جا خانه عشقست چه مسجد چه کنشت
من ازین پس نروم در بی هر بی سرو پا
بس بود گوشه میخانه مرا راهنما
تا بود پیر مغان مکلف دیر فنا
سر تسلیم من و خشت در میکدها
مدعی گر نکند فهم سخن کوسر و خشت
از ریا چند زنی طعنه باین مشت خس
شرم از خلق جهان دار بخود دار نفس
کین حکایت چو تو داندت بعالم همه کس

سن طور رکن کسمیه لایق دگیلدر سلطنت
قبیله اقبال ادر لردی ایساغک طهرغن
دعوت حشمت سکا دکموکته شاهد بودر
اول سکندر سن کم اولدی شرق و غرب آنکه مطیع
هم جلال قدره قدرک ایشکی در فلک
سدره جنت کیی قدرک مقامی مستها
چرخ کردون گر تماشا ایده چترک قبه سن
لطفه احسانکی ذکر ایبدجک جان بلبلی
ای که قاپکده بولم می دیین انواع نعم
سویینز ذاتکی بر درده اولسون مبتلا
دشمنوکک ایلسون حادث و جودن تمتع
ذاتکی بولطف وجودیله کورن دیر مظهري
ای مسیحی دم نسیم لطفک اسسه عالمه
حشمیله دشمنک اولدم لویسر ساکه کم
بولکه بش قومیتلارک حریری در بلا
کمه ایشتمیش ذکل عهدکده فریاد و فغان
عدلک اینامندهای سلطان عادل دل همین
سروروا آخر یصاغک ایریشه بر حده کم
خلق عالم شوپله بوله نظم سایکن کاوله
رایکک نورینه نسبت خسروا بر ذره در
سینه سینده ادنی جو نقش لویسر خسروا
خسروا کر عکس تیفیک دوشسه عمان بحر نه
افزین ایسلر لر ایدی کورسلردی زریکی
ارمیه قدرک ایلی لویمکه دست خیال
بازشر ساکه خدلوندا بو مقدار یله کم
عقل ارنده ایشکیوکی چرخه نسبت ایلدی
بکده بیری ن مد حکک یز ماغه لر همز خسروا

کون واریکن ایه لاف حسن دکمز لاجرم
بولسه لردی قیصر روميله کسرای عجم
قاضی چرخ ایشکک طیراغنه ایچر قسم
اول سلیمان سن کیم اولدوانس و جن انه حشم
هم کمال امتله ملکک حریمی در حرم
ساحت مسحن حرم کیی حریمک محترم
نیلگون شکلی خجالتدن طوته رنگ بقم
دمبدم بو مطلق تکرار ادب ایلر نغم
کلمز احسانک لساندن جواب الا نعم
که انلرک در دینه لولمایه اولمدن غیری ام
اول که آنک ذاتنک وصفینه لازمدیر قدم
رازق معطی التعم در خالق محی الزم
یر یوزونده قلمیه درد و الم رنج و ستم
حق قشیده بوله احمد حرمتینی بوالحکم
قاپکه قبول لولمیتلارک ندیمی در ندم
چنک و بریطدن مکر کم ناله زیر ایله بم
زلف دلبر در پریشان چشم ساقی در دزم
شیر و اهو همدم اولب صلح اده ذیب و غم
مرتعی اهووی چینک بیشه شیر اجم
کون کی تابندن جهانی طوللر هر مسجد
خلق اچنده محترم اولسه عجب اولمز درم
لعل کیی در صدف ایچینده کاوله غرق دم
لردن شیر و رستم و پور پشنگ و کسثم
کر طوقز کرسی سن افلاکک قویه تحت القدم
چنبر طبلیک لوله کردون کنش تاج علم
چغز کردی چرخ اول ذوق و صفادن طوتدی دم
بحر حبر لولوب لولور سه مدت دوران قلم

چونکه رایک اولدی شهاها قهرمانی عالمک
وار امیدیم حقه کم حقیله باطل فرق اوله
بیلر اولدی کم شها سعيله اتمد جست و جو
بونو بولدم چاره کم بوسعدله اولم قرین
سن سن اول اهل سعادت کم وجود کدن سنک
تربیت قیلیب کنش در لر که طاشی لعل ادر
اولمشم شهاها حقارت طهرغنده پایمال
باشمی ایسرور عز و جاهیله بنم
عارفه بر حرث بسدیر دیدلر اهل کمال
نیچه کیم ذوق و الم در همدم شادی و غم
همدم اولسون خسروا دایم سکا و دشمنه
اکسک اولماسن جهان ایچنده ذاتک عزله

***

ای پرتو لقا کله بی نور و فر چراغ
دلدن اولنجه سوره نوری کیدر مدی
ای مصحف جمالک نور و ضیا و زرق
برماغنی کورتدی امام مجوسکن
ایچی یغن ارتدی دوشب نار شوقک
وصلت شبنده پرتو حسنکدن ای پری
کم بکزر اکه کم طوته قدر و برانده
مهر رخک کواکله نه وجهیله کزلنه
شب ظلمتنده کورمه نور یقین یوزن
کوردم یوزوکی قامتک اوستندهای صنم
جلوک کورب در لسه عجیمی در اهل دل
جان ویرسه صبح وصله ایرب شمع دل نوله
ایرمز جمال صورتیله سانا ای پری
دعوی حسن ده نقدر دیلی چریسه

اولمیه شمدن کورو ظلمیله کردون متحم
[اول اکی] نک آره سنده چونکه حکمکدر حکم
دفتر عالمده بولمادم سعادتدن رقم
اوله کم فیض اوله ذاتندن سعادت بیاکه هم
نیچه بیله یکی لر اولدی و اولور مغتم
نه کنش دن سن اشاغانن نه طشدن بنده کم
بنی طبرقن کوتر جون سن کنش سن بنده نم
یعنی کم قاپکده کغتر فوللر و که ایله صم
شه جو عارفدر نه حاجت کم سوزی تطویل ادم
نیچه کم شادی و غم در موجب ذوق و الم
ساکه شادی ییله ذوق و دشمنه در دیله غم
آرته لورسن دولتک ساعت بساعت دمبدم

نسبت یوزنه شمس و قمر مختصر چراغ
تا مصحف جمالک کله قلدی نظر چراغ
ای شام زلف و خالک شمس و قمر چراغ
ایمانه کلدی یوزکی کوردی مکر چراغ
اولسه هواکله نعب نامور چراغ
کوکلم سراچه سنده یاتر اولقدر چراغ
صنکم حریم کعبه یوزن سربرس چراغ
اولمز نهان چوشیشه ده ای سیم بر چراغ
شمع جمالکی بلور اهل نظر چراغ
صنم که شاخ سدرده طوتر مفر چراغ
پروانه جمع اولور اولجوق جلوه کر چراغ
صبح ایرجک جهانن ادر چون کذر چراغ
کربوله حسن حوری و شکل بشر چراغ
سنیکله لاف حسن ادهمز ای پسر چراغ

تغیله هیکلینی سهه پاره ایلیدم
انس و پری نولور کم حور و ملک ده یوقدر
شویله لطیف و پاک و بی غل و غش در کر کم
بوصورتیله سینی کر کور سیدی لیلی
لعل حیات بخشک قائم دوکر سه حکمی
مخمر خواب لور سه غمزک عجمی چونکم
اول قسبله اعالی اول کعبه معالی
سلطان ابوالفضایل میراحمد اول ملک کم
اولکم فتنه دینی بی قدر در نته کیم
رایات عز و دولت رایندن اولدی عالی
نعل سم سمندک تاج سر سلاطین
جمشیدیکی حکمک اتسیله جنه نافذ
ای خط استواده عدلک سنگ موازی
برجیس کیم اولدر الفی القضاة کرون
بحر محیط اولدر قاپک کدا لرتدن
اطباق آسمانی قهرک لوده یقردی
حکمک فتنه شاهاکوه کران سبک سر
رایک شماعیسیله افق روشنیدی
کیوان کیم ایلمشدر بیدنجی چرخ مسکن
مریخ کیم طوتدر خشمیله اله خنجر
خورشید کم طوتدیر حسنیله کایناتی
ییلدر در که زهره تعلیم ساز ایله
بندک کبی عطارد العش ایینه خامه
سه کعبه حریمک ایدم دیو زیارت
حکمت چریده سینده ذهنک تأمل اتسه
سن شهریار وصلین اتمکنه فکر عاجز
هر عمر کم فیکده کججایه عمر ضایع

بوینوکه هر کشی کیم قون قنور حمایل
بوغسن و بولطافت بوشکل و بو شمایل
اولماسه بیلی دردم یوقدر تنده بر لیل
مجنون کبی لولردی البته عقلی زایل
چون طالعده لولور آب حیات قاتل
هر فتنه لویند عهدند شاه عادل
اول منبع معانی اول مجمع فضایل
بیر بحر دیرکی بولمز عقل آکه هیچ ساحل
جاهل فتنده عالم عالم فتنده جاهل
ایات فتح و نصرت شاننده اولدی نازل
خاک در سسرایک آب رخ لفاضل
خورشید بیکی فیضیک بریله بحر عامل
وی سطح آسمانه قمرک سنگ مشاکل
ارمز سکا نکلو علم اچره اولسه کامل
کورمز من که درلر هر کیشی آکه سایل
کر آره پرده لطفک اولماسیدی حمایل
عزیمک فتنده حقایق عجزول کاهل
اوج فلکده انجم یاندر مدن مشاعل
قمرکده پاسیاته اولمز دخی محائل
استر که دشمنکله اوله سنگ مقابل
بر لزه در جمالک قاتده شویله بلکل
بزمیکده طومغه چنک لومادی داخی قابل
مدحک یزب دوگمز ای شاه مهربان دل
دنجایی هب طولانار قطع ایلیوب منازل
سز لدر اچنده قلمایه لاجه مشکل
سن شهسوار مدحن لقمده غل راجل
هر فکر کم دکیلدر فکرینده فکر باطل

شبدیز جنبشندن عالم طولر زلازل
که خنجری صویندن اعدا ایجر هلاهل
عز و صفای عاجل جاه و جلال اجل
کس باشنی حسودک تحتده یوق چوطایل
کوششده برق خاطر بخششده مز نایل
عظم رسمیم اولردی فی الحال روحه قابل
لعل و عقیق لوله سنگ مشک و عبیر اوله کل
خورشید حسن اچنده لازم دکل دلایل
هر قول قایندا دارا، هر قل تنکده هر قل
بوعصره قلسه شاهانه سنجر یله طغرل
جر سن مراد ایدرسک نیه قابوسینه طوغرل
کاوله صداعه منجر ختم ایلیوب دعا قل
کر یوز بکنده بیرن نقل ایلم اولسه ناقل
نیچه کسی اوله مدحک عالمده ورد دل
هر بریلک تومن کون هر برکونک تومن یل
مطلوب هب میسر مقصود جمله حاصل

***

عزله بصدی بساط سلطنت اوزره قدم
قصر کیخسره دارا بیکی طوتدی جام جم
قامع کفر و فسال و جامع خلق نسیم
منبع جود و مرؤت معدن لطف و کرم
خسرو عالی علم در والی والا هم
که اب لیفک یز یوزنده قومدی کرد ستم
بار احسانکله تا طوتدی فلک پشتینی خم
افتاب و ماهاتیله سحاب و کان ویم
کرچه کیم بشدن ایباغه دک وجودی در شکم
کم سنگ ایشک گرمدر عالمک افسون و دم

اول خسرو زمانه کم عزم رزم ادیجک
که طعن نیره سندن چشم زره دوکر قان
ارزانی اولدوغیچون وردی و دیر سر حق
صی ایفن عدونک فرقینده یوق چومردی
تیغ عدو شکارنک کف کرم شکارک
کر محلسنده ساقی جر عک یتره دوکیددی
کر تربیت کوزیله خاک سیاهه بنسک
فضل و شرفده برهان حاجت دکل سکا چون
عز و جلال اچنده فقل و کمال اچنده
قولر کبی قپکده طاپک ادرلر ایدی
بوسنجر یله طغرل و صفینی ای نظامی
چون ذاتی وصفه کلمز ای دل سوزی اوزتمه
اول شه که جودی و صفن بک یلده آخر اتمز
نیچه که اوله عمرک میزانی کونله دون
خلقک دانده مدحک اولسون مدام اولسون
عزت باشکده افسر دولت قپکده چاکر

شکر کم سلطان کردون حشمت انجم حشم
رزم بهرامیله یونان تختی فتح ایلیوب
دری چرخ جلال و در دریسای کرم
افتاب اوج دولت ماه برج سلطنت
شهریار نوجوان سلطان جمال اول شاه کم
خسرو سن سن بوکن اول شاه صاحب عدل و داد
بخر اولب جودک غمیله کوهری اولدی نسیم
سرور باش برمتکن در کفایت جودله
چرخ اعظم خوان احسانکله بولدی امتلا
بن نجه تشیه ایدم فسحتده سینی عالمه

بر غزل کوزلری وصفنده ددم کم پری در
 دردم کوزلرکه شییوده بگوزر نرکس
 قلدرب یاشنی بقمادی حسددن یوقرو
 صررب بکزی عمایه نه سبیدن طینور
 طفل مکتب کیی یاشینی اوکینه برغور
 دن و کون چونکه کوزک و صفنی تکرار ادرم
 باغ خستک کیی بر باغ بو عالمده قنی
 یرمفی اوچن اصر سه تعجب حیرتله
 کوستر اولدوغچون چشمکه بو وجهله قول
 کوزلری واردیر اخی باشنده دکلر اعمی
 بشدن ایساغه کوز اولدی یوزکی گورمکچون
 یسوز اورب طپورغه اول یوزلری اوزلر لاله
 قاتی اغزک کیی بر شیویه مظهر غنچه
 دهسک حقه سنگ درجی لبال کوهر
 کس نظر اوله خداوند قدر قدرتن
 برغداوند جهان بخش سما قدر که آنک
 کسمر اول خسرو افاق محندخان کیم
 خسروا کر نظر تریسک طاشه ایره
 کشف اوله کوزلر نه غیب سماواتیله ارض
 کسر شفاخانه لطفندن ایره شربت خاص
 زردواتیله زمزرد قلم و مشک مسد
 نظرن و صفنی کس یزمه دستور بوله
 اغز اچوب کوزدر یولکی ای شاه جهان
 سن فلک قدری ملک صانه کر کورسه کوزی
 کسوترب ال لرسی یوزلی گوللاره طوتر
 کزدرزم اچره نظر ایلسه سینهکله سکا
 کوزی کوروره کمین چاکرک اوله کر لونه

کر ایده چشم بیاضینی مجذّر نرکس
 اولسه مگار و سیهکار و ستمکر نرکس
 سروین لوستنده کورکدن برو عبهر نرکس
 خسته اولمادی کوزک مکريله کر نرکس
 کوزلرک شیوه سی وصفن ادر از بر نرکس
 نه عجب کر اوله شمریمده مکز نرکس
 کآنده کل کییه زره یا طوته خنجر نرکس
 کوردی چون قامتین ای قدی صنوبر نرکس
 نقش صفر و الف اصفر و اخضر نرکس
 کر ادر کنتوزن اول چشمه برابسر نرکس
 ای یوزی گل صچی سنبل بویی عرعر نرکس
 کوز اچب باغده اول کوزلری کوزلر نرکس
 قاتی چشمک کیی بر نور معور نرکس
 کوزلرک خاتنه سنگ باغی سراسر نرکس
 کوزلرک کیی اوله مدخته در غور نرکس
 باغ قدرنده مه و مهر اوله کمتر نرکس
 کرد راهندن ایدر دیده منور نرکس
 نچه ناقابلسه بیتوره سرمر نرکس
 تاب نور نظرنین بوله کر فر نرکس
 یرقان رنگیله اولمیه لیتر نرکس
 طوتوغی بوکه سنگ مدحکی یا زر نرکس
 کوزلرینک ورقتندن دوزه دلفتر [نرکس]
 یوزکی کورمک لولا دیمو میسر نرکس
 ادمسی اولدوغکله ایتمیه باور نرکس
 دولت و عمرکه قلماعه دعالم نرکس
 ظلمت ایچینه کورر خضر و سکندر نرکس
 قوللرکیله شه اولمقده مخیر نرکس

بولمیه جاهده کمتر قولوک مرتبه سن
 تاج زر اورنسن کسجی زمرد تخته
 کجه کرپکلو کوزن یومویون صیحه دکن
 کوزی کرمز یوزی لوتنمز ایاشاه جهان
 نور رایکدن اکرمایه ایره نامه سنه
 کسوترب باشنه زر نیریه دیلرسه کدر
 چکزتر باشی قرارر کوزی ظلمتده مکر
 کر زر و سیم کوزندن یتریه نه عجب
 حشمت و جاهله دشمن سکه اول وقت ارشر
 طولدر دزله اغزیسی سحرکه شبنم
 اول شهک کرد سمندنن ایدن سرمه ددم
 بیتیه لکه و ابرص دخی گلشنده شها
 یصنک جامع اضدادغن ایشیدلی
 ساقی و مشغله دارک اولین الله طوتر
 باغ اچنده نقدر ورد و ریاحین ولریسه
 کعبیتینه گلور نقش چو دایم اکی شش
 جتنه دوندی ینه باد بهاريله چمن
 جزز اتدردی مگر صووغک افعی سکدن
 صنه سن مرحله سلطان زمین و زمک
 نچه کم باغ جمالنده پری چهره لک
 سبزه زار فلک اوستنده اوله خیمه کسک

***

وصفنده اول جمالک ذکر التلوکینی بودل
 یوزینه قرشو کوزم یاشینی کم کورره
 اول زلف و لول بنا گوش لیجان و دست موسی
 پر خشم چشمنی چون فاشک اچنده کوردم
 دیوانه در کورکدن صو عارصنگ صفاسن

کر ایده حکمنه افاقی مسخر نرکس
 اوللینن برسون خزه چاکر نرکس
 بر ایباغ اوزره طوب خدمتک ایلر نرکس
 اول سبیدن اورومز قرشکه فخر نرکس
 آنسا اوله کل زهره ازهر نرکس
 عهد عدلکده ایاشاه مظفر نرکس
 سده عالیکی ایلدی منظر نرکس
 بویه کم جودکله اولدی توانکر نرکس
 کم اول تاجیله همسر قیصر نرکس
 وصف ذاتکده مکر اولدی سخن ور نرکس
 قودی برmq کوزه بر چشم دیب هر نرکس
 کر مسیح نفسندن بوله یاور نرکس
 پنبه ایچینه نهان ایله دی اخکر نرکس
 قدح سیم سمن مشغله زر نرکس
 جمله سن کندوزنه ایله دی نوکر نرکس
 نه سبیدن اوله پایسته ششدر نرکس
 لدی چون روشن اله ساغر و کوثر نرکس
 که زبرجدن ایسر بالش و بستر نرکس
 چقرب اتدی عدوسی کوزن اغور نرکس
 یوزدن و کوزدن اوله تازه کل وتر نرکس
 که انده خورشید و قمر در کل و اختر نرکس

دیوان نظامی

اغسلی الاله ذاتک لیسدرأ و منزنا
 مُذ لآح شمس و جهک من مطلع الهدی
 وی پایه زمزل تو عرش ذوالعلی
 ابر بهار غرق غرق کردد از حیا
 مخصوص صد(....) ایوان کبریا
 سر دفتر مزوت و سرمایہ حیا
 وی اسمله محفد و وصفیله مصطفی
 هر مور لوزره کم صله سن سایه سن هما
 خشت وجود کیله مُسرف لصر اتیا
 اتدی ذمینہ معجز احیایی حق عطا
 تشریف ابدب صفاتیله ذاتکی خدا
 شانکده اتدی سورۃ والنجم اذا هوی

***

بس نه حیلله الور اوچسنه اذر نرکس
 کلدی باشینه اوروب تاج سکندر نرکس
 صحن باغ اوللی سبزیله سراسر نرکس
 چمن اچنده چو عرض ایلدی لشکر نرکس
 چون چمن ملکنه شاه اولدی مقدر نرکس
 کسر سریر چمنه اولمدی سرور نرکس
 قسودی گرز اوموزنه نیتنه کی نه نوذر نرکس
 اوردی اوز باشنه اتسون صولو مغفر نرکس
 عسکر بردی هلاک ایلدی یکسر نرکس
 اولدی حسن دشمن دارای دلاور نرکس
 کسوستر صورت دلویله دوپیکر نرکس
 یسنورر شوقینه پروانه کیی پر نرکس

یا اشرف البرزیه یا سید الوری
 و الارض اشرفک بک من نور رنہا
 ای لمعه زحسن تو خورشید آسمان
 آنجا که بحر بخشش تو موج زن شود
 محفوظ قدر قلعه کوه مقام قرب
 سر رشته فتوت و سرچشمه کرم
 ای شرفه مخلد و لولیلہ مستمد
 عزوجلل اچنده سلیمان وقت اونا
 یوغرلدی خاک قالب آدم که تا بوله
 عیسی چو مقدم خیرن وردی عالمه
 در خلقکه عظیم اوقور نفسکه کریم
 ذاتک تنز هیله صفاتک بلنمکه

سحرله شعبده علمنده کمالی یوغیسه
 ایردی اوستینه طوتب چتر سلیمان لاله
 صنه سن دوشدی نجومیله فلک عکسی ینره
 سلب و سازله ذین ایلدی بسیر چچکی
 حکم قلدی که جهانی طونده باد بهار
 علم و سنجق زرکش نه سبیلن گوتورور
 الدی خنجر ایسنه شویلکه رستم سوسن
 لاجوردی سمیری وردی کل نیل الننه
 لشکر وردی چو جمع ایلدی بر صورتله
 کوزنی کوکه دکوب باشی دکلدی سوکویه
 عرض ادر سنبله میزان صفتن سنبل وکل
 نجه دلبر کی یوزی شمعه ایلر سه نظر

Nizami Gəncəvi

Divan

Azərbaycan (türk) dilində

Bakı – Mütərcim – 2019

Çapa imzalanıb 12.11.2019.
Format: 60x84 1/16 Qarıntur Times.
Həcmi: 2 ç v. Turaj: 100. Sifariş №: 288

**TƏRCÜMƏ
VƏ NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA MƏRKƏZİ**

Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125/139b
Tel./faks 596 21 44, (055) 715 63 99
e-mail: mutarim@mail.ru
www.mutercim.az